

สถาบันปรีดี พนมยงค์

PRIDI BANOMYONG INSTITUTE

OCCASIONAL PAPERS

เอกสารสรุปสัมมนา

องค์ความรู้กับสังคมไทย

สถาบันปรีดี พนมยงค์

ร่วมกับ

มติชน และ ประชาชาติธุรกิจ

เอกสารสรุปสัมมนา
องค์ความรู้กับสังคมไทย
สถาบันปรีดี พนมยงค์
ร่วมกับ
มติชน และ ประชาชาติธุรกิจ

ณ กระโจมกับพญา จ.ระยอง
ระหว่างวันที่ 19-21 กันยายน 2529

www.pridi-phoonsuk.org

ChangeFusion OPENBASE.in.th

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

คำนำ

ความมุ่งหมายสำคัญ ของการจัดตั้งสถาบันปริติ พนมยงค์ ก็เพื่อให้เป็นสถาบันวิชาการ นอกกระบบซึ่งส่งเสริมการสร้างสรรค์สติปัญญา ความรู้ ความจริง และความงาม แก่สังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในการตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์ทิศทางของกระแสหลักในสังคม และเสนอทางเลือกอื่นอันจะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสในสังคม

การจะบรรลุในบทบาทดังกล่าว ภารกิจสำคัญในช่วงเริ่มต้นก็คือ การสำรวจองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องสังคมไทย ว่าในขณะนี้เรามีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องอะไรไปแล้วบ้าง การศึกษานั้นเป็นอย่างไร กรอบทางการศึกษาสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยมากน้อยเพียงใด และรวมไปถึงการตรวจสอบว่าการศึกษาที่ผ่านมารับใช้ใคร เพื่อเราจะได้ทราบว่าเรายังขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทยในเรื่องใด การประยุกต์ทฤษฎีทางตะวันตกให้สอดคล้องกับสังคมไทย ควรจะเป็นอย่างไร หรือการแสวงหาและพัฒนาพื้นภูมิธรรมเดิมที่มีอยู่ในสังคมไทย ให้สามารถเชื่อมประสานและใช้การได้กับความรู้ ในปัจจุบันมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด รวมทั้งการเสนอทิศทางของวิชาการไทยที่ควรจะเป็น ซึ่งน่าจะมีทางเลือกที่แตกต่างกับกระแสหลักในปัจจุบัน

ภารกิจดังกล่าวเป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหญ่ การจะผลักดันให้เกิดขึ้นได้จำเป็นต้องระดมสรรพกำลังจากวงวิชาการ และกำหนดแผนงานโครงการที่สอดคล้องและชัดเจน ดังนั้นการจัดโครงการสัมมนาเพื่อเตรียมการสังคายนาองค์ความรู้กับสังคมไทย จึงเริ่มต้นโดยการระดมทุนผลจากสถาบันต่างๆในวงวิชาการกว่า 30 คน มาระดมความคิดเห็น และหนังสือที่ท่านเห็นเล่มนี้ก็คือ บันทึกและสรุปการสัมมนาดังกล่าว ในเล่มท่านจะได้รับฟังทัศนะของ ศ.เสนห์ จามริก วิเคราะห์ปัญหาและวิพากษ์วิจารณ์ วิชาการ กระแสหลัก และการเสนอประเด็นเกี่ยวกับการปฏิวัติภูมิปัญญาในสังคมไทย โดยเปรียบเทียบกับการปฏิวัติศิลปวิทยาการในยุโรป ท่านจะได้รับฟังทัศนะของ อ.สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ค้นคว้าภูมิปัญญาอย่างไทย และท่านจะได้พบกับทัศนะที่โต้แย้งกันอย่างดุเดือดเผด็จมานจากวงสัมมนา โดยเฉพาะจากสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองต่อเรื่องภูมิปัญญาอย่างไทย และนอกจากนั้นท่านจะได้ฟังการวิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจไทยในปัจจุบัน โดย อ.รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ชนิดที่ถึงกับเสนอว่าหากเราไม่สามารถเบี่ยงเบนกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจปัจจุบันได้ การพูดกันถึงเรื่องวิชาการอื่นว่าไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาไทยหรืออะไรก็ตามก็จะไร้ความหมายและข้อเสนอดังกล่าว นำมาสู่การเสนอโครงการ

THINK TANK เศรษฐกิจ เพื่อระดมนักเศรษฐศาสตร์และผู้ทรงคุณวุฒิสมาชิกต่างมาร่วมกันจัดทำเค้า-
โครงเศรษฐกิจของสังคมไทย ที่ควรจะเป็นและสามารถปฏิบัติได้จริง (ซึ่งปัจจุบันเป็นโครงการหนึ่งของสถาบันปริติ ที่กำลังดำเนินการอยู่)

เอกสารเล่มนี้ คงจะเป็นประโยชน์บ้างอย่างน้อยก็ในแง่ของประวัติศาสตร์ อันเป็นการ
สะท้อนความคิดและความสนใจที่มีอยู่ในวงวิชาการต่อยุคสมัย และข้อสรุปต่างจากการสัมมนา แม้ว่า
ในปัจจุบันสถาบันปริติจะพยายามผลักดันให้เป็นผลที่สืบเนื่องจากการสัมมนา เช่น โครงการ THINK
TANK เศรษฐกิจ แต่ความคิดเรื่องการสังคายนาองค์ความรู้กับสังคมไทย ก็ยังคงไม่คืบหน้าเท่าที่ควร
ในขณะนี้

สุดท้าย ขอขอบคุณคณะผู้เข้าร่วมสัมมนาผู้เป็นเจ้าของเนื้อหาในเอกสารนี้ ขอขอบคุณ
คุณเชรศชัย บุนปาน แห่งหนังสือพิมพ์มติชน ผู้ให้การสนับสนุนการสัมมนาครั้งนี้ และขอขอบคุณเพื่อนา
ที่ช่วยกันคนละไม้คนละมือให้เอกสารเล่มนี้สำเร็จออกมา

วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ

สถาบันปริติ พนมยงค์

15 ก.ย. 30

สารบัญ

คำนำ

กำหนดการปริกษาหารือเตรียมโครงการ องค์ความรู้กับสังคมไทย 1

ผู้เข้าร่วมการปริกษาหารือ 3

เกริ่นให้รู้ 5

เกริ่นนำ 9

ภาคเช้า วันที่ 20 กันยายน 2529

• ปาฐกถานำเรื่อง องค์ความรู้ในสังคมไทย โดย อ.เสนาะ จามริก 13

• รายการนอกเปลี่ยนความคิดเห็น ภาคเช้า 22

ภาคบ่าย วันที่ 20 กันยายน 2529

• ภูมิปัญญาไทย โดย นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ 39

• รายการนอกเปลี่ยนความคิดเห็น ภาคบ่าย 47

• ความเป็นไปได้ในการกลับไปหาภูมิปัญญาดั้งเดิม

มองจากแง่เศรษฐกิจ โดย อ.รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ 53

สรุปสัมมนา โดย อ.มารค ตามไท 61

ปัจฉิมคาถา โดย พระมหาประยูร มีฤกษ์ 63

กำหนดการปฐกฐาหรือ

เตรียมโครงการ องค์ความรู้กับสังคมไทย

ณ บ้านทับพญา ต.มาบตาพุด อ.เมือง จ.ระยอง

วันศุกร์ที่ 19 กันยายน 2529

- 15.00 น. รถออกเดินทางจากหน้าคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 15.30 น. รถจะออกเดินทางจากหน้าคณะรัฐศาสตร์ จุฬาฯ
- 19.00 น. ถึงที่พักและรับประทานอาหาร

วันเสาร์ที่ 20 กันยายน 2529

9.00 - 12.00 น. แลกเปลี่ยนความคิดเห็น

- ทำไมจึงต้องมี สังคายนา "องค์ความรู้กับสังคมไทย"
- ปัญหาองค์ความรู้กับการแบ่งเป็นสาขาวิชา
- ปัญหาความรู้สากลกับบริบทของสังคมไทย

อาจารย์เสน่ห์ จามริก นำการแลกเปลี่ยน

13.00 - 16.00 น. แลกเปลี่ยนความคิดเห็น

- การแสวงหาภูมิปัญญาไทย ทิศทางของงานวิชาการ
- อะไรคือภูมิปัญญาไทย
- เราจะเข้าถึงภูมิปัญญาไทยได้อย่างไร

อ.สุลักษณ์ ศิวรักษ์ นำการแลกเปลี่ยน

20.00 - 22.00 น. ระดมข้อมูล

- ในปัจจุบันมีใครทำอะไรเกี่ยวกับองค์ความรู้กับสังคมไทยบ้าง

อ.ประเวศ วะสี นำการแลกเปลี่ยน

วันอาทิตย์ที่ 21 กันยายน 2529

9.00 - 12.00 น. ร่วมกันพิจารณาและวางแผนงาน

- (ร่าง) โครงการสังคายนา "องค์ความรู้กับสังคมไทย"

- แนวความคิด
- คณะทำงานและการประสานงาน
- แผนงานและระยะเวลา
- งบประมาณ

อ.อุทัย ดุลยเกษม ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

13.00 - 15.00 น. สรุปผลการปรึกษาหารือและทบทวนงานที่แต่ละส่วนจะต้องดำเนินการ
15.30 น. เดินทางกลับกรุงเทพฯ

หมายเหตุ ข้างต้นนี้เป็นหมายกำหนดการเดิม แต่เมื่อถึงวันจริงได้มีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลและรายการบางอย่าง

ผู้เข้าร่วมการปรึกษาหารือ

1. พระครูไพฑูริวิริยคุณ	รองเจ้าคณะอำเภอแกลง วัดป่ากมะกรูด อ.แกลง จ.ระยอง
2. พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต	มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. พระมหาพิสิฐ สุธมฺโม	มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. อ.เสนห์ จามริก	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ปรึกษาสถาบันปรีดี พนมยงค์
5. อ.ทวี หมิ่นนิกร	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประธานร่วมสถาบันปรีดี พนมยงค์
6. อ.รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
7. อ.ไชยันต์ รัชชกุล	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
8. อ.มารค ตามไท	คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
9. อ.กนกศักดิ์ แก้วเทพ	คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
10. อ.กาญจนา แก้วเทพ	คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
11. อ.วิทยากร เชียงกุล	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
12. อ.ธีรนาถ กาญจนอักษร	คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
13. อ.จอน อึ้งภากรณ์	คอส. และสถาบันปรีดี พนมยงค์
14. คุณศรีสุวรรณ ควราชจร	คอส.
15. Mr. Larry Lohmann	คอส.
16. คุณชรรค์ชัย บุนปาน	มติชน
17. คุณธรรมเกียรติ กันนริ	มติชน
18. คุณสมหมาย ปาวิจิตร	มติชน
19. คุณประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์	มติชน
20. คุณพิภพ ธงไชย	มูลนิธิโกมลคีมทอง และมูลนิธิเด็ก

21. คุณรุ่งวิภา กันนורי	มูลนิธิเด็ก
22. คุณรัชณี ธงไชย	โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก
23. คุณภมลรัตน์ เผื่อนด้วง	อาจารย์ยสาร
24. คุณแหวง โตจิราการ	นายแพทย์เอกชน
25. คุณสมเกียรติ อภิญาชน	พ่อค้า จ.ระยอง
26. คุณประเทือง ไกรเพชร	ครูโรงเรียนแกลง "วิทยสดาวาร"
27. คุณประพัฒน์ การุญ	ชาว อ.แกลง
28. คุณภาพร อติวานิชยพงศ์	กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง
29. อ.สุลักษณ์ ศิวรักษ์	ผู้อำนวยการสถาบันปรีดี พนมยงค์
30. คุณวิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ	เจ้าหน้าที่สถาบันปรีดี พนมยงค์
31. คุณฉวีวรรณ สุรมิตรานนท์	เจ้าหน้าที่สถาบันปรีดี พนมยงค์
32. คุณสันติสุข โสภณสิริ	เจ้าหน้าที่สถาบันปรีดี พนมยงค์
33. คุณบุรไท สมุลไพร	ผู้สังเกตการณ์
34. คุณสมพล โสภณสิริ	เจ้าหน้าที่สำนักพิมพ์ยูวิทยา

เกริ่นให้รู้

เกริ่นให้รู้ที่ท่านถืออยู่ในมือนี้ มีความมุ่งหมายที่จะเล่าความเป็นมาของโครงการปรึกษาหารือ บอกกล่าวถึงความคิดคำนึงและความคาดหวังของผู้จัด และแสดงความคิดเห็นในเชิงข้อเสนอต่อวิธีการปรึกษาหารือบางประการเพื่อพิจารณา

ในการปรึกษาหารือว่าสถาบันปรีดี พนมยงค์ ควรจะทำอะไร อ.สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้เสนอว่า ถึงเวลาที่จะต้องคิดว่าจะทำอย่างไรให้วงวิชาการได้ทำอะไร ที่เป็นจริงเป็นจัง และเป็นประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ของสังคม ซึ่งเห็นว่ามันจะต้องเสนอทิศทางที่เป็นตัวของตัวเองให้มากขึ้น เช่น การพูดถึงการสร้างสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แบบไทย การพูดถึงภูมิปัญญาแบบไทย เป็นต้น ประกอบกับในช่วงเดียวกันนี้ ทางสมาคมสังคมศาสตร์ดำริที่จะทำการสำรวจพรมแดนแห่งความรู้ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์กำลังแสวงหาแนวทางใหม่่า ในการผลิตตำรา และมูลนิธิโกมลคีมทอง มีโครงการจะจัดสัมมนา เรื่อง จุดเปลี่ยนของสังคม (Turning Point) เป็นต้น จึงได้เสนอน่าจะหาทางประสานความร่วมมือกันในระหว่างหน่วยงานและบุคคล ซึ่งค่อนข้างใกล้ชิดกันเหล่านี้ เพื่อทำโครงการร่วมกัน ต่อจากนั้น ข้อเสนอร่างโครงการสังคายนาองค์ความรู้กับสังคมไทยจึงปรากฏออกมา เพื่อเป็นแบบที่จะเสนอแก่เพื่อนพ้อง เสมือนเป็นอุทรที่นำมาล้อเพื่อหวังจะได้หยกน้ำงาม ต่อจากนั้น ก็ได้เรียนปรึกษาหารือกับ อ.เสนห์ จามริก อาจารย์บอกว่า “เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ ผมได้เสนอมาเป็นสิบปีแล้ว ปัญหาอยู่ที่มันยังไม่ไปถึงไหน ผมก็เห็นด้วยอย่างยิ่ง ถ้าสถาบันฯจะเข้ามาทำให้เป็นจริงเป็นจัง แต่เราไม่ควรจะเริ่มต้นจากศูนย์ใหม่ และไม่ควรวัดแต่พูดกัน เราควรตรวจสอบว่ามีใครทำอะไรที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ไว้แล้วบ้าง เช่น พระราชวรมุนี เคยทำเรื่องการศึกษา เป็นต้น เราควรจะเริ่มให้เป็นรูปธรรมในทางปฏิบัติ” ข้อเสนอของอาจารย์ก็คือ ให้เราทำการสำรวจ ปัญหาก็คือเราไม่มีกำลังคนกำลังทรัพย์ที่จะสำรวจ(ในขณะนี้) ในขณะที่กำลังดิ้นรนอยู่นั้น ก็พอดีมี พระเอกซีมาขาว คุณเชรคชัย บุนปาน แห่งมติชนซึ่งเป็นกรรมการของกองทุนประดิษฐ์นวัตกรรม ร่วมของสถาบันปรีดีฯ อยู่ด้วย เสนอว่ายินดีที่จะเป็นสปอนเซอร์การจัดสัมมนา เราจึงได้ก้าวถอยหลังไปหนึ่งก้าวจากข้อเสนอของอาจารย์เสนห์ ขอจัดให้มีการพูด พูด พูด... เรื่องนี้กันอีกครั้ง เพื่อจะระดมความคิดเห็นและระดมความร่วมมือ (ตามแผนขั้นการมีส่วนร่วม) ในการวางโครงการ.....(อาจจะแตกต่างไปจากข้อเสนอ(ร่าง)โครงการสังคายนาองค์ความรู้กับสังคมไทย ซึ่งแล้วแต่ที่ประชุม) ซึ่งมีความชัดเจนพอสมควร ในทางปฏิบัติ พร้อมทั้งมีคอนมิตเม้นท์จากท่านทั้งหลาย อาจจะหวังสูงไปตามภาษาคนรุ่นใหม่คือยประสบการณ

คราวนี้ ก็มาถึงการออกแบบในซี การปรึกษาหารือ (เหตุที่ไม่ใช่การสัมมนาเพราะอยากจะให้เป็นกันเองในบรรยากาศของความเป็นเพื่อนสนิท) เริ่มด้วยผู้เข้าร่วมปรึกษาหารือ ก็พยายามชวนคนที่เป็นตัวแทนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คนที่จะสนใจและมีความคิดเห็นในเรื่องนี้ และคนที่พอจะหวังให้ช่วยเหลือกันได้บ้าง ส่วนใหญ่ก็เป็นไปตามคำแนะนำต่างกันไปจากท่านทั้งหลาย มาได้บ้าง มาไม่ได้บ้าง ดังที่ท่านเห็นากันอยู่ เมื่อมาคุประเด็นหัวเรื่องกับคนที่พูดคุยก็ต้องคิดกันหนัก (งานนี้หมิ่นชัคฯ) ประเด็นองค์ความรู้กับสังคมไทย และภูมิปัญญาไทย เป็นประเด็นนามธรรมที่กว้าง มีคนคิดเห็นแตกต่างกันอย่างรุนแรงทั้งในด้านความหมาย ความมีอยู่ และความสำคัญ เป็นต้น ซึ่งมีผู้กล่าวว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ถกเถียงกันทุกมุมของโลก แม้แต่ประเทศเล็กในอัฟริกา ซึ่งพึงจะได้รับเอกราชอย่างประเทศชาติ ซึ่งประกอบด้วยชนเผ่าต่างๆ ก็ถกเถียงกันว่าเราจะกลับไปหาความเป็นชาติได้อย่างไร เป็นต้น ซึ่งคงไม่ต้องสงสัยกันเลยว่า งานนี้ก็คงมีผู้ซึ่งมีความคิดเห็นแตกต่างกัน และมีข้อถกเถียงเกิดขึ้นอย่างมากมาย ดังนั้น ก็ขอให้คิดว่าเป็นเรื่องธรรมดา ถ้าไม่เถียงกันซิ จะเป็นเรื่องแปลก ปัญหาก็คือว่า เราจะหาอย่างไรที่จะได้รับประโยชน์จากการปรึกษาหารือครั้งนี้ให้มากที่สุด ซึ่งก็คือจะเตรียมการและมีวิธีการจัดการอย่างไรในการพูดคุย ที่จะเรียนรู้สิ่งที่ได้เป็นประโยชน์จากความแตกต่างอันเป็นที่มาของข้อถกเถียงและท่ามกลางความแตกต่างเช่นนี้ จะหาอะไรร่วมกันได้บ้าง หรือควรจะทำอะไรที่เป็นประโยชน์ที่สุดเท่าที่จะทำได้

ต่อไปนี้จะขอเสนอประเด็นและวิธีการพูดคุยเพื่อพิจารณาโดยสังเขป (อ.สุลักษณ์ ได้มีข้อเสนอว่า "เราน่าจะต้องคิดประเด็นที่ท้าทายทุกคนในงานนี้ ว่าน่าจะต้องคิดอะไรใหม่กันออกมา โดยเฉพาะผม (อ.สุลักษณ์) และอ.เสนห์ สมควรจะต้องถูกท้าทายให้ทำการบ้านอย่างหนัก เพื่อจะมาเสนออะไรใหม่ที่ไม่ซ้ำเปื้อนเหมือนที่เล่ามา") (เป็นข้อเสนอที่น่ารับฟัง แต่ผอ.ยังไม่มีความปัญหาที่จะบังอาจคิดท้าทายเช่นนั้นได้)

กติกาในแต่ละหัวข้อพูดคุย

1. เริ่มด้วยมีผู้นำเสนอโอเวอวิว ที่กว้างที่สุดของหัวข้อนั้น ในลักษณะที่กล่าวถึงความคิดเห็นและความหมายต่างๆ ภูมิหลัง, บริบท ของเรื่องนั้น ปัญหาที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่าง รวมทั้งข้อเสนอเชิงบวกต่อเรื่องนั้นของตนเอง (มิใช่ข้อวิจารณ์ต่อความเห็นของผู้อื่น แต่เป็นข้อเสนอของตนเองต่อเรื่องนั้น ซึ่งจะเป็นตัวตั้งให้ผู้อื่นวิจารณ์ได้ เช่นการเสนอว่า สังคมศาสตร์ไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ซึ่งเป็นข้อเสนอในเชิงวิจารณ์ ในที่นี้ข้อเสนอเชิงบวกคือ อะไรคือบริบทของสังคมไทย และสังคมศาสตร์อย่างไรที่สอดคล้อง เป็นต้น) จะใช้เวลาประมาณ 45 นาที

2. เปิดให้ผู้เข้าร่วมอภิปรายโต้เถียงกันตามความคิดเห็นของตนเองอย่างเต็มที่
3. เมื่อถึงจุดหนึ่ง (ติดขัดหรือแตกกระจาย) เสนอให้ทุกคนพยายามทำโอเวอ วิว ของที่ประชุมในขณะนั้น และให้มีตัวแทนเสนอโอเวอ วิว ออกมาหนึ่งคน (อาจจะเป็นคนที่น่าอภิปรายตอนแรกและเป็นผู้ดำเนินการพูดคุย) สาเหตุที่ให้โอเวอ วิว ก็เพื่อจะให้ถอดตัวเองออกมามองว่าคนอื่นคิดกันอย่างไร แตกต่างกันอย่างไร และความคิดตนเองอยู่ตรงไหน
4. เสนอประเด็นให้ที่ประชุมพิจารณาว่า แล้วเราควรจะทำอย่างไรต่อไป หรือเมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะทำอะไรได้บ้าง (อาจจะมีการเสนอให้คิดอะไรที่เป็นรูปธรรมออกมา)
5. อื่นๆ

ข้อเสนอต่อประเด็นที่จะอภิปรายนำ

โอเวอ วิว "องค์ความรู้กับสังคมไทย"

เสนอโดย อ.เสน่ห์ จามริก เวลา 45 นาที

ประเด็น

มีความคิดเห็นและทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้หรือไม่บ้างในแต่ละยุคสมัย

- อะไรคือองค์ความรู้กับสังคมไทย
- องค์ความรู้กับสังคมไทยอยู่ที่ไหน
- ใครเป็นผู้ควบคุมองค์ความรู้
- มีปัญหาอะไร และมีตัวอย่างในประเทศไหนเกี่ยวกับเรื่ององค์ความรู้
- ข้อเสนอในเชิงบวกต่อประเด็นดังกล่าวข้างต้นของผู้เสนอเอง

โอเวอ วิว "ภูมิปัญญาไทย"

เสนอโดย อ.สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เวลา 45 นาที

ประเด็น

- อะไรคือภูมิปัญญาไทย
- จะเข้าถึงภูมิปัญญาไทยได้อย่างไร
- มีใครคิดอะไรไว้บ้างเกี่ยวกับเรื่องนี้
- มีทฤษฎีอะไรที่เกี่ยวกับเรื่องนี้
- มีตัวอย่างของประเทศไหน
- มีปัญหาอะไรบ้างที่เกี่ยวกับเรื่องนี้
- วิธีการให้ความหมายในแบบต่างๆ เป็นอย่างไร (เช่น แนวคิดเรื่องความเป็นตัวของตัวเอง, เรื่องภายในภายนอก, เรื่องความแปลกแยก และเรื่องการรับเข้ามาผสมกลมกลืน เป็นต้น)

หมายเหตุ ช่วงนี้อ่านต่อไปจะไม่ขอเสนอในที่นี้ เพราะอาจจะต้องต่อเนื่องจากสองหัวข้อแรก ซึ่งที่ประชุมควรจะเป็นผู้กำหนดหรือมีฉันทานุมัติ ก็จะออกมาตามข้อเสนอเดิมในกำหนดการ ซึ่งเน้นการหารือในเรื่องจะวางโครงการและแผนปฏิบัติการอย่างไรต่อไป

ส่งท้าย

หากจะต้องมีสมมุติฐานเกี่ยวกับความรู้และความคิด ความแตกต่างกันในระดับต่างๆ คงเป็นสมมุติฐานประการหนึ่ง เราจะเรียนรู้อะไรได้บ้างจากความแตกต่างนั้น เรียนรู้ว่าผู้อื่นคิดอย่างไรประการหนึ่ง และเรียนรู้ว่าเราคิดอย่างไรประการหนึ่ง ประโยชน์ที่พึงอาจเกิดขึ้นต่อนั้นก็คือ เราจะร่วมมือกันอย่างไร และทำอะไรได้บ้างที่จะเป็นประโยชน์ต่อชนส่วนใหญ่

เกริ่นนำ

เนื่องจากผู้ที่เข้าร่วมสัมมนาในวันนี้ มีพื้นทางความคิดแตกต่างกัน จึงน่าจะเริ่มจากการมองภาพกว้างาร่วมกันก่อนที่จะตีประเด็นลึกลงไป หัวข้อที่เรากำลังจะถกเถียงกันนี้ ไม่ใช่สิ่งใหม่ทั้งหมดในประเทศจีนและอินเดียก็เคยมีการแสวงหาความเป็นจีนและความเป็นอินเดียกันมาก่อน แต่ประโยชน์ที่ได้จากการพูดคุยกันในครั้งนี้ก็คือ

ประการแรก เราจะได้คุยในประเด็นเดียวกัน และได้เรียนรู้จากบทเรียน ประสบการณ์ของเพื่อนคนอื่น ๆ

ประการที่สอง เราจะได้รู้ว่า ทั้งตนเองและคนอื่น ๆ ยืนอยู่ตรงจุดไหนในความแตกต่างกัน บางประเด็นอาจจะประนีประนอมกัน บางประเด็นอาจจะไม่จำเป็นต้องประนีประนอมกัน

ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาไทย และองค์ความรู้ไทย ยังไม่ชัดเจน จึงอาจจะมีความเห็นแตกต่างกันมาก ดังนั้นจึงน่าจะต้องมีการให้ความหมายกันก่อน โดยพูดถึงกรณีตัวอย่างของสังคมอื่นและสังคมไทยเราเอง โดยมีสมมุติฐานว่าทุกคนมีความเข้าใจในเรื่องนี้อยู่แล้ว หากแต่มีความคิดแตกต่างกัน

ความคาดหวังจากการสัมมนาครั้งนี้ อยากจะให้ปรากฏผลออกมาเป็นรูปธรรม เช่น

(1) โครงการตำรามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้ทำงานมา 20 ปี โดยแปลความรู้ฝรั่งมาตลอด ซึ่งก็มีประโยชน์อยู่มาก แต่ต่อไปน่าจะคิดถึงทิศทางที่เป็นตัวของตัวเองมากขึ้น

(2) เสนอให้สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ทำเรื่องพรมแดนความรู้ทั้งทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

(3) สถาบันปรีดี พนมยงค์ กำลังสนใจเรื่องความเป็นตัวของตัวเองจากความคิดของอาจารย์ปรีดี เช่นการก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง หลักกฎหมายมหาชน สังคมนิยม สันติภาพและความเป็นกลาง เป็นต้น ดังนั้นการพูดคุยครั้งนี้ คงจะมีส่วนช่วยทำให้ทิศทางของสถาบันปรีดีชัดเจนขึ้น

(4) การพูดคุยในวันนี้ น่าจะเกิดประโยชน์กับมูลนิธิอื่นๆ ด้วย เช่น มูลนิธิโกมลคีมทอง มูลนิธิอาจารย์ป๋วย ซึ่งควรจะมาร่วมกันแสวงหาแนวทางใหม่ฯ หักทางใหม่ฯ ของบ้านเมือง แม้ว่าการพูดคุยกันครั้งนี้จะไม่สามารถตอบสนองสิ่งที่เราต้องการได้ทั้งหมด แต่ก็น่าจะได้รับความคิดที่จะนำไปสานต่อ ต่อไป

ภาคเช้า

วันที่ 20 กันยายน 2529

ปรากฏการณ์เรื่ององค์ความรู้ในสังคมไทย

โดย อ.เสนห์ จามริก

ภาคเช้าวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2529

ผมจะพูดถึง 3 ประเด็น ประเด็นแรก คือ ตั้งข้อสังเกตเรื่ององค์ความรู้กับสังคมไทย ประเด็นที่ 2 จะพูดในเชิงที่ว่า ในขณะนี้กระแสในทางภูมิปัญญาเราอยู่ตรงไหน คงไม่สามารถที่จะนำพูดได้ว่า เป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ เป็นข้อสังเกต ผมจะพูดในเชิงของเปลี่ยนแปลง จะพูดในแง่ของเงื่อนไขของความรู้ประวัติศาสตร์ทางสังคมมากกว่า แล้วก็ประเด็นสุดท้าย ผมอยากจะเสนอบางประการว่า จะทำอะไรได้ในฐานะของนักวิชาการหรือนักพัฒนา

ประการแรก อยากจะตั้งข้อสังเกตต่อเรื่องที่เราจะพูดกันนั้นว่า ไม่ใช่เป็นเรื่องเล็ก แต่เป็นเรื่องใหญ่มาก ก็มีการจัดสัมมนาเรื่องการแสวงหาเอกลักษณ์ไทย ที่สยามสมาคม เมื่อปี 2514 เป็นเรื่องใหญ่มาก นี่คือเหตุผลที่ผมอยากจะเสนอเป็นข้อคิดที่ว่า เราจะทำอะไรกันต่อไปในปัญหาเรื่องภูมิปัญญา ผมอยากขอตีความอย่างนี้ว่า การมองในปัญหาเรื่องของความรู้นั้น ผมคิดว่าประการแรก เมื่อเรามาพูดถึงภูมิปัญญาไทย เราคงไม่มาพูดกันในแง่ของชาตินิยมหรือการย้อนกลับไปหาอดีต ควรจะดูตรงที่ว่าถ้าจะพูดถึงภูมิปัญญาไทย น่าจะนึกถึงมิติของความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงของความก้าวหน้า จากตัวอย่างประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ อันนี้เป็นสิ่งสำคัญ

ประการที่ 2 ก็คือว่าเรื่องของภูมิปัญญานั้น นอกจากจะมองในแง่ของพื้นฐานเดิมแล้ว ภูมิปัญญายังเป็นเรื่องของความสามารถหรือเป็นศักยภาพในทางปัญญาความคิด ที่จะประสานองค์ความรู้ใหม่มาใช้ประโยชน์ด้วยจากพื้นฐานในสังคมวัฒนธรรมของไทย สำหรับผม ผมมองในแง่ของความสามารถมากกว่าพื้นฐานเดิม อย่างไรก็ตาม ผมรวมถึงความสามารถและศักยภาพ ที่จะประสานสิ่งที่เป็นความก้าวหน้าในการเปลี่ยนแปลงในทางวิชาการและทางความรู้ ซึ่งผมถือเป็นเรื่องของสากล ความรู้นอกจากจะมีลักษณะสากลแล้ว จะต้องมีความเฉพาะแต่ละสังคมด้วย ความสามารถในการประสานนี้ ผมถือว่าเป็นเงื่อนไขที่สำคัญ

ถ้าเราจะพูดถึงตัวอย่าง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายาม ความเคลื่อนไหวทางด้านภูมิปัญญา โดยย้อนเวลาขึ้นไปในอดีตอย่างประสบการณ์ของตะวันตก ราว 3-4 ร้อยปีที่ผ่านมา ได้แก่

ยุคเรอเนซอง ผมคิดว่าเป็นการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้กำหนดเงื่อนไขของความเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การปฏิวัติในทางสังคม ในระยะนี้ก็จะเห็นได้ว่า ในกระแสของความเปลี่ยนแปลงของเรอเนซอง เป็นกระแสที่บรรจบพบกันจากหลายกระแสด้วยกัน ไม่ใช่เฉพาะในการที่จะฟื้นฟูวิทยาการทางความคิดศิลปวิทยาการ แต่จะเห็นว่ามันบรรจบกับกระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา โดยสรุปแล้ว ในช่วงนั้น ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 12-14 และ 15 เป็นช่วงการเปลี่ยนแปลง ซึ่งผมถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นปฏิวัติ คือหมายความว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้สังคมตะวันตกสลัดตัวออกมาจากยุคกลาง เป็นยุคแห่งความเป็นอิสระ จะเห็นว่ายุคนี้ เป็นผลจากการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ การแสวงหาความเป็นอิสระ ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่าความสามารถในการพัฒนาภูมิปัญญา มันขึ้นกับเงื่อนไขบางประการในการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมาจากหลายกระแสพร้อมกัน เป็นการสลัดพ้นออกจากแอ่งของการครอบงำของสังคมศักดินา หรือเป็นการผ่านยุคกลาง ยุคมืด มาสู่ยุคแห่งปัญญา ยุคแห่งอิสระภาพ ยุคแห่งการแสวงหา และยุคแห่งการค้นพบ มองเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ เงื่อนไขทางการเปลี่ยนแปลงนี้แล้ว เราจะเห็นได้ว่า ผลที่เกิดจากเรอเนซองทำให้สังคมตะวันตก ได้เข้าไปสู่ยุคของการคิดค้น ยุคของอิสระภาพ ทั้งในด้านความคิด ในทางภูมิปัญญา และทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ผมจะถามตรงๆว่า เมื่อหันกลับมาดูสังคมไทย เราจะต้องมีประสบการณ์หรือมีตัวอย่างทางประวัติศาสตร์ของเราเอง สำหรับอ้างอิงอย่างเรอเนซองหรือไม่ เราจะเรียนรู้อะไรได้จากตัวอย่างนี้ ผมคิดว่าเราเรียนรู้ได้ 2 ประเด็นด้วยกัน

ในประเด็นแรกคือว่า ในพื้นเพของประเพณีภูมิปัญญาของไทยนั้น มันมีประเพณีทางภูมิปัญญาที่สังคมไทย สามารถจะทบทวนย้อนและอ้างอิงถึงได้มากน้อยแค่ไหน เพราะว่าในประเพณีภูมิปัญญาของไทยรู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยเข้าสู่ยุคของการเปิดประเทศเมื่อ 100 กว่าปี ผมคิดว่าทุกอย่างถูกหลอมเข้าสู่ระบอบราชการ ซึ่งเป็นผลจำกัดในการที่จะมีการแสวงหา ในการคิดค้นในการสร้างสรรค์ภูมิปัญญา ยกตัวอย่างง่ายๆ เมื่อ 2-3 วันก่อน มีหนังสือพิมพ์ลงข่าวเรื่องเหล็กล้ำฟ้าที่เราประกาศความสำเร็จทางวิทยาศาสตร์ แต่ในขณะเดียวกัน สิ่งที่เป็นตัวปัญหามันอยู่ในระบบราชการ คือความสำเร็จอะไรก็ไม่ทราบว่ามันไม่ชวนให้มองเห็นส่วนนั้น ที่เป็นแง่ของการแสวงหาที่จะออกไปข้างหน้าให้ได้ เพราะทุกอย่างจะถูกตีความเข้ามาสู่เป้าหมายของระบอบราชการ ถ้าเราจะประเมินระบอบ

ราชการ แล้วจะเห็นได้ว่ามันเป็นระบอบที่เป็นกรอบมากกว่าจะส่งเสริมให้เกิดการแสวงหา แต่ในแง่นี้ เราตั้งข้อสังเกต ยกตัวอย่างของเรื่องเรอเนซอง จะเห็นได้ว่ากระแสความเคลื่อนไหว การต่อสู้ ส่วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นนอกกรอบ เพราะเป็นกระแสที่มีความรุนแรงอย่างสูง มันเป็นกระแสที่ เปลี่ยนมาพร้อมกันหลายกระแส โดยเฉพาะมันมีพลังในทางเศรษฐกิจ ผมคิดว่ากระแสของความ เปลี่ยนแปลงในยุคเรอเนซองจะเป็นกระแสที่ไม่มีพลัง ถ้าหากขาดพลังในทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะ การก่อเกิดของชนชั้นกลาง ซึ่งเป็นตัวหน้าเอากะแสของการเปลี่ยนแปลงเข้าไปสู่ขบวนการผลิต อันนี้ ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญา เข้าไปผลักดันกระแสด้านความคิดในทางศาสนาหรือการเมือง เข้าสู่กระ- แสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจด้วย พร้อมกับการตกผลึกของทุน นี่จะเห็นได้ว่า ถ้าเราหันกลับ ไปดูสังคมไทยอีกครั้งหนึ่ง นอกจากข้อสังเกตประการแรกที่ผมมองเห็นว่า จุดอ้างอิงทางประเพณีภูมิปัญญา ของเรานั้น ผมค่อนข้างเห็นได้น้อย

ข้อสังเกตในประเด็นที่ 2 ซึ่งเห็นได้จากประสบการณ์ของตัวเองก็คือว่า กระแสความ เปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของไทยนั้น จะเห็นได้ว่า เรามีการก่อตัวของชนชั้น กลาง พ่อค้า นักการเงิน นักธุรกิจ แต่ว่ากระแสเหล่านี้ เป็นกระแสที่ถูกหลอมเข้าไปสู่ระบอบราชการ ขบวนการทางรัฐสภากิติ ขบวนการสิทธิเสรีภาพในการเมืองกิติ มันก็ถูกครอบงำจากระบอบราชการ แล้วก็เมื่อพวกกลุ่มชนชั้นกลางได้เข้ามาสู่ขบวนการในการเมือง มันก็เป็นกระบวนการซึ่งหลอมหรือ สานไปกับระบอบราชการ และยิ่งไปกว่านั้น ยังคงอยู่ภายใต้การครอบงำของระบอบราชการ มันเป็น การยากที่จะทำนายในอนาคตว่า คนชั้นกลางของไทย จะมีความสามารถที่จะปลดปล่อยตัวเองให้เป็น อิสระจากระบอบราชการ ดังเช่นที่เราได้เห็นในชนชั้นกลางของตะวันตก เมื่อ 10 ปี หรือ 15 ปี ก่อน ขณะที่ผมกำลังศึกษาเรื่องชนชั้นกลาง คือในช่วงนั้นมีการประชุมขององค์การระหว่างประเทศแห่งหนึ่ง ได้พูดถึงการก่อตัวของชนชั้นต่าง ๆ เช่น ชนชั้นกรรมกร โดยเฉพาะคนชนชั้นกลาง สำหรับพวกผู้นำทาง ความคิดของเอเชียในสมัยนั้น มีตัวแทนจากอินเดีย ปากีสถาน ต่างก็มองไปที่ต้นแบบของตะวันตก และต่างให้ความหวังว่า คนชั้นกลางจะเป็นผู้ถือคบแห่งประชาธิปไตย ในการที่จะเปลี่ยนแปลงสังคม เอเชีย แต่จากประสบการณ์ที่ผ่านมาของผมนั้น ผมพบว่า จริงแล้ว ในส่วนของสังคมวัฒนธรรมของ ไทย มันไม่ได้เป็นอย่างนั้น ตรงข้ามกันตรงที่ว่า เรามองเห็นระบอบประชาธิปไตยหรือว่าขบวนการ อะไรต่างจានั้น จริงแล้ว มันเป็นขบวนการที่จะสยบให้พลังของระบอบราชการ นี่เป็นจุด 2 จุดที่ ผมมอง

ประการที่ 1 ประเพณีทางภูมิปัญญาของไทยในอดีต ผมพยายามที่จะคิดในเรื่องนี้ อย่างเช่นผมมองไปที่พุทธศาสนา เสียอยู่ที่ ดร.สุวรรณา* (สถาอานันท์) ไม่ได้มาวันนี้ ตอนที่ผมอยู่ไทยคิดพยายามคิดเรื่องนี้ แล้วก็พยายามหาตัวคนที่อาจจะเจอในเรื่องของพุทธธรรม ซึ่งจะคิดค้นให้เห็นว่า จริงแล้ว ประเพณีทางภูมิปัญญามีอะไรบ้าง ที่จะเป็นสิ่งที่อ้างอิงได้ ซึ่ง ดร.สุวรรณาก็ทำงานสำเร็จได้ชิ้นหนึ่ง ถ้าหากมาในวันนี้ก็จะเกิดประโยชน์มาก แต่ว่าอาจจะพูดเป็นข้อสังเกตนิดหน่อยว่า เราจะไม่พูดถึงประเพณีอ้างอิงที่พุทธธรรมซึ่งกล่าวถึงเมื่อครู่นี้ มันไม่ได้หมายถึงพุทธธรรมในตัวบท แต่ว่าเป็นพุทธธรรมในทางที่ประพฤติและปฏิบัติในหมู่คนไทยจริงๆ อันนี้เป็นสิ่งที่ ดร.สุวรรณา พูดถึง ตัวนี้เป็นตัวที่ชี้ชัดอย่างแท้จริงว่า ความหมายของพุทธธรรมในสังคมไทยคืออะไร แต่ในขณะเดียวกัน ตรงนี้ควรเรามองดูว่า อย่างสังคมไทยก็เป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรม สังคม วัฒนธรรมก็เป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรม ในภูมิภาคนี้ ซึ่งผสมผสานไปกับอิทธิพลระหว่างจีนกับอินเดีย ผมก็ไม่ทราบว่าจะส่วนไหนที่จะเป็นฐานที่เราจะสามารถชุดคู่ คัดค้น ที่จะเป็นฐานอ้างอิงสำหรับภูมิปัญญาได้มากน้อยแค่ไหน อันนี้ก็ข้อสังเกต

ประการที่ 2 ที่ผมได้เรียนแล้ว คือว่าการมองกระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมก็ดี มันเป็นกระแสที่มีความรุนแรง มีขอบข่ายกว้างขวางที่จะทำให้เราสามารถห้วงวงล้อมของการครอบงำทางปัญญาออกไป คือผมไม่จำเป็นต้องพูดอีกแล้วว่าการครอบงำทางภูมิปัญญาไทย เป็นผลเกิดจากระบบผู้นำของไทย ตั้งแต่ยุคเปิดประเทศจนถึงยุคซึ่งผู้นำไทยได้นำเอาภูมิปัญญาจากภายนอกเข้ามาครอบงำ เพราะฉะนั้นในลักษณะการครอบงำอันนี้ เป็นการครอบงำที่สะสมมาและกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้จะเป็กระแสที่สามารถห้วงวงล้อมของการครอบงำได้มากน้อยแค่ไหนเป็นเรื่องที่จะต้องศึกษากันต่อไป ด้วยบทเรียน 2 ประเด็นนี้ ผมจึงได้พูดในตอนต้นว่า ปัญหาที่เราพูดถึงภูมิปัญญาไทย องค์ความรู้นี้ มันไม่ใช่เรื่องเล็ก เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ไม่เฉพาะความสนใจของตัวบุคคล แต่มันหมายถึงเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข หนึ่ง เงื่อนไขของฐานอ้างอิงทางภูมิปัญญา สอง เงื่อนไขของกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคม นั่นเป็นเรื่องที่ใหญ่มาเลย ด้วยเหตุนี้ ผมเห็นว่าการที่เราคิดจะทำอะไรในลักษณะของตัวบุคคลก็ดีหรือของกลุ่ม NGO ที่ผมมองเห็น มันเป็นกลุ่มที่มีลักษณะกระจัดกระจาย มันไม่ใช่กระแสที่จะผลักดันการเปลี่ยนแปลงได้อย่างแท้จริง กระแสที่จะผลักดันทางการ

* ดร.สุวรรณา เสนองานวิจัย เรื่อง พุทธธรรมกับสังคมไทย

เปลี่ยนแปลงได้อย่างแท้จริง ต้องเป็นกระแสที่เกิดจากพลังของเศรษฐกิจซึ่งเป็นตัวหลัก พลังการเมือง พลังของสังคม พลังของศาสนา เป็นต้น เหตุการณ์ 14 ตุลาคม ผมมองดูแล้ว มันเป็นกระแสที่มันมีท่าที ที่ออกมาในรูปของการแหวกวงล้อม ในเชิงของวัฒนธรรมทางความคิด แต่ในขณะเดียวกัน บทเรียน- เหตุการณ์ 14 ตุลาคม ก็ได้แสดงให้เห็นว่าการครอบงำของระบบราชการนั้น มีพลังเกินกว่าที่กระแส การเปลี่ยนแปลงจะสามารถแหวกกรอบออกมาได้ นี่เป็นเงื่อนไขทั้งหมดที่เป็นข้อสังเกตคร่าวๆ ผมขอ พูดในประเด็นที่สองต่อคือ ในสังคมไทยนั้น เราจะมองดูเงื่อนไขเหล่านี้ในจุดไหนบ้าง ผมได้เรียนมา แล้วว่า ระบบราชการเป็นระบอบที่ครอบงำ ที่มีความทรงพลังเหนียวแน่นพอสมควร เหตุการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมาก็แสดงให้เห็นแล้วว่า แม้กระทั่งได้ผ่านเหตุการณ์ 14 ตุลาคมสู่ 6 ตุลาคม ระบบราชการก็ พยายามที่จะสถาปนาระบบการผูกขาดอำนาจ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ ก็ต้องผ่อนผันตามรัฐธรรมนูญ 2526 ให้มีการเลือกตั้งในปีนั้น ผมเห็นว่ามันเป็นการรอมชอมกับกระแสการเปลี่ยนแปลง คือเป็นการ รอมชอมที่ระบบราชการรอมชอมกับกระแสความเปลี่ยนแปลง เพื่อการดำรงคงอยู่ของระบบราชการ และในที่สุดก็เพื่อให้ระบบราชการมีอำนาจในการครอบงำต่อไป อันนี้ก็เป็นกระแสทางเศรษฐกิจการ เมือง ด้วยเหตุนี้ผมจึงมองเห็นว่า กระแสการเปลี่ยนแปลงยังไม่เป็นพลังที่เพียงพอในการที่จะแหวก วงล้อมหรือเปลี่ยนแปลงไปสู่การสร้างสรรคภูมิปัญญา ที่จะอยู่บนฐานของความเป็นอิสระและแสวงหาในการ คิดค้น หรือแสวงหาทางเลือกของสังคมไทย ผมคิดว่า กรอบใหญ่ที่สุดก็คือ ระบบราชการ กรอบอันนี้ เป็นกรอบที่ครอบงำสังคมวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาในหลายๆจุด ผมมองเห็นที่สำคัญมี 3-4 จุดด้วยกัน

ประการแรก ผมคิดว่ากฎเกณฑ์สำคัญที่สุดที่เป็นเครื่องมือในการครอบงำทางความคิดที่สัมฤทธิ์ ผลมากก็คือ ระบบการศึกษา คือ เป็นการศึกษาที่จะระดมทรัพยากรในทางภูมิปัญญาเข้ามาสนองความ ต้องการระบบราชการและระบอบธุรกิจ ซึ่งสานประโยชน์อำนาจกับระบบราชการ มากกว่าที่จะเป็น ระบอบที่จะนำไปสู่การสร้างสรรคความสามารถในการพึ่งตนเอง ในการพัฒนาตนเองโดยเฉพาะอย่าง ยิงในภาคเกษตรหรือภาคชนบท ผมคิดว่าในภาคเกษตรหรือภาคชนบทที่มีปัญหาความยากจน ปัญหาที่ไม่มี งานทำนั้น ความยากจนหรือความไม่มีงานทำ เป็นเพียงปัญหาปลายเหตุ แต่ต้นเหตุที่แท้จริงก็คือว่า เป็นภาคเศรษฐกิจสังคมที่ไม่มีพลังคน เพราะคนมีสติปัญญาจากชนบทถูกเกณฑ์เข้าสู่ส่วนกลาง จากระบบ การศึกษาแบบนี้ ผมคิดว่า พวกเจ้าใหญ่ๆโตทั้งหลายทุกวันนี้ก็มาจากชนบทไม่ใช่น้อยและถูกเกณฑ์เข้า สู่อำนาจส่วนกลางในลักษณะนี้ คือ เข้ามาสู่การรับใช้ภาคราชการมากกว่าจะรับใช้ชนบท

ด้วยเหตุนี้ผมคิดว่า ถ้าพูดถึงระบบการศึกษา เรามักจะดูระบบการศึกษาในแง่ที่ค่อนข้างเป็นนามธรรม ผมคิดว่าเป้าหมายการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยก็คือ ปัญหาการศึกษาของพวกลูกหลานของเกษตรกรในชนบท ที่จะต้องเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญในการที่จะสร้างสรรค์ภูมิปัญญา เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชนในภาคเกษตรกรรม ผมคิดว่าถ้าเราจะมองปัญหาการศึกษา ผมอยากจะให้ดู ในลักษณะที่เจาะจงขึ้น ไม่ใช่ดูปัญหาในลักษณะโดยทั่วไป อย่างเช่น ในขณะนี้ เรามักจะหลงไปกับหลักอุดมการณ์แบบตะวันตก อย่างเช่น พูดถึงปัญหาการเสมอภาคในการศึกษา อย่างนี้เป็นต้น ผมคิดว่ามันเป็นหลักการที่ทำให้หลงทางมากกว่าที่จะเป็นการนำไปสู่แนวทางถูกต้อง เพราะว่าหลักเสมอภาคทางการศึกษาที่เป็นอยู่นั้น หมายความว่า เป็นการศึกษที่สร้างเจ้าคนนายคน ความเสมอภาค หมายความว่าทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันหมด แต่โอกาสเท่าเทียมกันแบบนี้เป็นการพรากทรัพยากรในทางปัญญาความคิดจากภาคเศรษฐกิจสังคม ที่น่าจะมีสิทธิในการที่จะสงวนรักษากำลังทรัพยากรของตัวเองไว้เพื่อสร้างการพัฒนาก้าวหน้าในชุมชน

ประการที่ 2 ที่ผมมองนั้น เป็นจุดที่อยู่ภายใต้กรอบของการครอบงำของระบบราชการ ผมคิดว่าเป็น "สถาบัน" ศาสนาของไทย โปรดสังเกตว่าผมใช้คำว่า "สถาบัน" ผมคิดว่าสถาบันศาสนาของไทยเป็นสถาบันที่เป็นเครื่องมือของรัฐอยู่ตลอดเวลา อันนี้ก็เป็นลักษณะพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมของไทย คือเราไม่มีลักษณะของการแยกระหว่างสถาบันศาสนากับสถาบันของรัฐ เมื่อเป็นอย่างนี้ผมคิดว่า โอกาสหรือช่องทางที่จะทำให้เกิดขบวนการ อย่างเช่นขบวนการปฏิรูปศาสนาอย่างทางตะวันตกนั้น ผมคิดว่ามันเป็นไปได้ค่อนข้างยาก ดังจะเห็นตัวอย่างเช่นยุวสงฆ์หลัง 14 ตุลาฯ เราจะได้เห็นว่าความพยายามที่จะแยกตัวหรือแสวงภูมิปัญญาที่แยกออกมาจากระบบราชการ ก็เป็นความพยายามค่อนข้างเป็นไปได้ยาก ภายในลักษณะสังคมวัฒนธรรมของไทย

ประการที่ 3 ซึ่งนอกจากประเด็นที่ 1 ซึ่งเป็นปัญหาของระบบการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการศึกษาของภาคเกษตรหรือภาคชนบท และประการที่ 2 คือระบบสถาบันศาสนา ส่วนประการที่ 3 ที่ผมมองก็คือว่า ภูมิปัญญานี้ยังถูกสกัดกั้นจากความสามารถที่จะแสวงภูมิปัญญา ที่จะแสวงทางเลือกของสังคมไทย คือสิ่งนี้ถูกสกัดกั้นด้วยระบอบราชการแผนใหม่ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการวางหรือกำหนดแนวทางวิธีการในการพัฒนาประเทศ ผมกำลังพูดถึงระบอบราชการแผนใหม่ในความ

หมายความว่า ไม่ได้เป็นระบบราชการที่จำกัดตนอยู่ในประเพณีอำนาจอย่างเช่นในสมัยเก่า แต่เริ่มมีกลุ่มข้าราชการกลุ่มใหม่ที่เราเรียกว่าเทคโนแครต (Technocrate) หมายความว่า เป็นระบอบราชการ ซึ่งได้สร้างกลุ่มนักวิชาการดังที่เรียกกันว่า ข้าราชการนักวิชาการหรือขุนนางนักวิชาการ ตัวนี้เป็นตัวรูปแบบในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศ โดยโยงการพัฒนาประเทศกับแนวทางหรือเป้าหมายของภายนอก อิทธิพลนอกประเทศมันมีมาเป็นเวลาดั้งแต่ที่เราเปิดประเทศ แต่ผมคิดว่าอิทธิพลภายนอกในปัจจุบันนี้ มันมีลักษณะที่มีความเชื่อมโยงไม่ใช่ในระดับรัฐ แต่ว่าเป็นระดับของกลุ่มนักวิชาการในระบอบราชการและกลุ่มนักธุรกิจเอกชน ที่สานประโยชน์อำนาจกับกลุ่มนักวิชาการในระบอบราชการ และโยงแนวทางการพัฒนาประเทศกับอิทธิพลภายนอก อันนี้เมื่อผมมาพูดถึงในเชิงของภูมิปัญญาแล้ว มันเป็นอิทธิพลภูมิปัญญา ซึ่งกำหนดแนวทางและตีกรอบในทางวิชาการ

อันนี้แหละครับ ที่ผมอยากจะพูดถึงสาขาวิชารัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ฯลฯ ผมคิดว่าลักษณะของการแบ่งสาขาวิชาที่ดี การวางแผนทางวิชาการที่ดี โดยเฉพาะในทางสังคมศาสตร์ มันมีลักษณะเป็นสังคมศาสตร์ที่เป็นไปในเชิงที่เป็นวิศวกรสังคม ซึ่งอันนี้ผมได้พูดไว้แล้วหลายครั้ง แต่ผมอยากขยายความตรงนี้ว่า มันเป็นการใช้วิชาการที่จะชี้เป็นชี้ตายกับกลุ่มชนส่วนใหญ่ของประเทศ ผมคิดว่าแนวทางที่จะเป็นไปได้ในขณะนี้ ก็คือการทำมองไปที่ความสามารถของกลุ่มชนที่ถูกครอบงำ ซึ่งถูกชี้เป็นชี้ตายในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศ เพราะฉะนั้นในประเด็นเรื่องของสถานการณ์ทางวิชาการรวมทั้งเรื่องการวิเคราะห์สถานการณ์ทางวิชาการ ผมคิดว่ายังมีจุดอ่อนใน 2 แห่ง ในแง่หนึ่งก็คือว่า มันมีการมองในเชิงที่มีการแบ่งสาขา ซึ่งไม่สามารถที่จะทำให้เรามองภาพที่มันเป็นภาพโดยรวม ในแง่ที่ 2 ก็คือว่าประเมินสถานการณ์ทางวิชาการโดยพื้นฐานของสิ่งที่ทำมา สิ่งที่ทำมาเราอาจจะเอามาวิเคราะห์ให้ข้อมูลอย่างละเอียดถี่ถ้วน ในขณะที่เดียวกันก็ไม่มีเป้าหมายของอนาคต อันนี้อาจจะเป็นเพราะเหตุใดก็ตาม ผมคิดว่ามันเป็นเพราะว่าการพยายามในทางนี้ ยังจำกัดอยู่ในตัวของบุคคลมากกว่าจะเป็นกระแสของความเคลื่อนไหวที่เป็นขบวนการในทางภูมิปัญญาอย่างแท้จริง ในการแตกแยกกระจัดกระจายในหมู่ นักวิชาการตามสาขา ตามสถาบัน รวมทั้งความไม่สามารถมองความคาบเกี่ยวความเชื่อมโยง อันนี้เป็นส่วนที่เป็นกรอบจำกัดมากในการแสวงหา ในการคิดค้นภูมิปัญญา

ทั้งหมดเหล่านี้ที่ผมได้พูดถึง เรื่องของปัญหาองค์ความรู้กับสังคมไทยในแง่ของเงื่อนไข

แต่ไม่ได้พูดถึงว่าภูมิปัญญาไทยเป็นอย่างไร แต่ผมคิดว่าผมไม่อยากจะมองในกรอบจำกัดเพียงเท่านั้น ซึ่งถ้ามองไปแล้ว จะกลายเป็นว่าเรามองจากทัศนคตินิยมที่มองกลับไปสู่ออดีต การกลับไปหาฐานอ้างอิงนั้นไม่ใช่กลับไปหาอดีต แต่ว่าหาฐานอย่างหนึ่งเพื่อที่จะประสานกับพลังในทางความคิด ในกระแสของความเปลี่ยนแปลง เพื่อความก้าวหน้า คือก้าวไปข้างหน้า และอันนี้เป็นตัวอย่างที่จะชี้ให้เห็นในกรณีของญี่ปุ่น การเรียนรู้ของเราจากญี่ปุ่นก็ดี จากเกาหลีก็ดี เราจะเรียนรู้ถึงผลสำเร็จอย่างเช่นที่เราเองดูที่ญี่ปุ่นว่า ญี่ปุ่นมีผลสำเร็จในการสร้างอุตสาหกรรม เกาหลีก็ทำนองเดียวกัน เราก็พยายามที่จะเอามาจับมาก็อปปี แล้วผมได้ประสบด้วยตัวเองอย่างหนึ่ง วันหนึ่งผมไปพบทีม ดร. เสนาะ อุณาภูล ที่สนามบินดอนเมือง ผมถามว่าไปทำอะไร ไปดูงาน ที่ย่านอุตสาหกรรมในสิงคโปร์ นักวิชาการขุนนางของเรามักจะชอบก๊อปปีเพียงแค่นั้น คือทุกอย่าง เรามักจะลอกเลียนแบบจากปลายเหตุที่มาจากข้างนอก จะเป็นของญี่ปุ่นหรืออะไรก็ดี อันนี้ผมอยากจะวิจารณ์ขุนนางนักวิชาการรุ่นนี้ด้วยความเป็นธรรม ความจริงเรื่องนี้ไม่ใช่ของใหม่ สมัยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี สมัยนั้นท่านเป็นนักการศึกษาที่มองเห็นการสร้างการศึกษาในพื้นฐานที่กว้าง แต่ว่าท่านไปมองญี่ปุ่นชนิดที่ก๊อปปีมาเหมือนกัน ท่านใช้คำว่าเราซุบมือเปิบ ญี่ปุ่นก็ลอกมาจากตะวันตก แล้วเราก็มารับมือเปิบเอามาเป็นของไทยบ้าง อันนี้ผมว่าเป็น Psychology ของผู้นำไทย ระบบผู้นำไทยยังไม่มีลักษณะของการสืบทอด คือ ผู้นำไทยไม่สามารถที่จะหาท่วงล้อมที่จะเข้ามาหาฐานของตนเอง

ประเด็นที่ว่าเราจะทำอะไรกันบ้าง ผมก็คงไม่สามารถที่จะเสนออะไรได้มากมายนัก ผมเพียงแต่จะชี้ถึง 2-3 จุดที่ค่อนข้างจะมีความหมายพอสมควร เช่น เรื่องระบบการศึกษาก็ดี สถาบันศาสนาก็ดี รวมทั้งเรื่องวิชาการ ผมคิดว่าใน 3 จุดนี้ ควรเป็นจุดที่มีความสำคัญมาก ๆ ก็อยากให้เราเสนอเป็นข้อคิดว่าเราจะทำอะไรกับ 2-3 จุดนี้ โดยส่วนตัวของผม จากประสบการณ์ที่ทำงานทางวิชาการมา ผมมีความเห็นว่า ใครจะทำอะไรก็แล้วแต่ แต่อยากจะให้ระวังที่เราจะต้องไม่เข้าไปอยู่ในกับดักในทางปัญญาความคิดอันหนึ่ง ซึ่งเป็นกระแสที่มักจะเป็นกันโดยทั่วไปในทางวิชาการ โดยมักจะคิดถึงว่าเราเป็นคนที่มีการศึกษา ที่จะชี้ที่จะนำและในการที่จะจูงจูงคนที่เราคิดว่าด้อยในทางปัญญาทางการศึกษากว่าเรา คือเราทำตัวเป็นวิศวกรสังคม เพราะฉะนั้น กับดักอันนี้จะเป็นกับดักที่ทำให้เราเข้าไปอยู่ในฐานะของขุนนางนักวิชาการ ในทำนองเดียวกัน ผมคิดว่าศักยภาพจริง ๆ ในการที่จะแสวงภูมิปัญญา ที่จะสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลง คงจะต้องอยู่ที่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผมไม่อยากจะเรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน ผมคิดว่า เราอาจไม่จำเป็นต้องคิดว่าเขาควรจะมีภูมิปัญญาอย่างไรไม่ว่าจะเป็นทางวัฒนธรรม

ทางวรรณกรรม หรือการเมือง การปกครอง หรือแม้กระทั่งทางเทคโนโลยี ผมคิดว่าสิ่งเหล่านั้นอาจจะมองดูเป็นรูปธรรม แต่ผมคิดว่าสิ่งเหล่านั้นยังไม่สำคัญเท่ากับที่เราจะคิดค้น สร้างเงื่อนไขให้ชาวบ้าน หรือผมอยากจะเรียกว่าเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นมากกว่าชาวบ้านที่เป็นหมู่บ้านนั้นหมู่บ้านนี้ ผมอยากเรียกว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้ถูกครอบงำมาตลอดเวลา สร้างเงื่อนไขให้เขาได้เป็นอิสระ จนสามารถจะคิดจะสร้างสรรค์เพื่อตัวเขาเอง ให้เขาสามารถพึ่งตัวเขาเองได้ พัฒนาตัวเองได้

เมื่อเรามองภูมิปัญญาชาวบ้าน มิได้หมายความว่าจะให้ชาวบ้านกลับไปอยู่อย่างอดีต ซึ่งเป็นไปไม่ได้ พวกนักพัฒนา NGO มักจะมองเป้าหมายการพัฒนาชนบทค่อนข้างจะโรแมนติค ในแง่ที่พยายามจะตัดชุมชนท้องถิ่นออกจากระบบตลาด หรืออะไรก็ตามที่มาครอบงำ ซึ่งถ้าเราตัดได้ก็ดี แต่ว่าในความเป็นจริงเราตัดไม่ได้ เราควรจะคิดค้นหาทางจะช่วยให้ชาวบ้านหรือชุมชนท้องถิ่นมีเงื่อนไขที่จะแสวงหา หรือมีความสามารถที่จะสานระหว่างพื้นฐานความรู้เดิมของชาวบ้านให้เข้ากับความรู้ใหม่ และผมเชื่อว่าไม่มีใครสานความรู้เหล่านี้ได้ดีเท่ากับชุมชนท้องถิ่น การที่จะสร้างเงื่อนไขเพื่ออิสรภาพนี้ จะด้วยความหมายอะไรก็แล้วแต่ ไม่ใช่ในแง่การเมืองอย่างเดียว แต่เป็นอิสรภาพในแง่ที่จะช่วยให้ชาวบ้านแสวงหาภูมิปัญญาได้ อันนั้นนอกจากจะเป็นการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ทางภูมิปัญญาซึ่งตรงกับปัญหาความต้องการของคนแล้ว ยังเป็นการสร้างเงื่อนไขที่จะสร้างกระแสของการเปลี่ยนแปลง และกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ใช่มาจากตัวนักวิชาการ แต่จะต้องมาจากตัวกระแสของชุมชนท้องถิ่นเอง ซึ่งจะเป็นตัวกุญแจสำคัญในการกำหนดในการแสวงหาภูมิปัญญาในการเปลี่ยนแปลง โดยสรุป ผมคิดว่าภูมิปัญญาองค์ความรู้ของสังคมไทยนั้น จะต้องพิจารณาทั้ง 2 ด้านประกอบกันไปคือ ประการหนึ่ง ด้านพื้นฐานภูมิเดิมที่เรามียู่ จะย้อนไปไกลแค่ไหนก็แล้วแต่ อย่างเรอเนซองของฝรั่งเขาย้อนไปเป็นพันปี แล้วของเรามีอะไรบ้างที่จะย้อนกลับไปถึง ประการที่ 2 ซึ่งสำคัญคือ จะต้องคำนึงถึงสำคัญ และความหมายของการเปลี่ยนแปลงด้วย ไม่ใช่เราจะลาออกจากการเป็นราษฎร ลาออกจากโลกสมัยใหม่ ไม่ใช่อย่างนั้น เป็นไปไม่ได้ แต่ว่าการที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น เราจะต้องคำนึงถึงภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้ของสังคมไทย เราต้องประสานความรู้เดิมเข้ากับความรู้ใหม่ให้ได้

รายการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ภาคเช้าวันที่ 20 กันยายน 2529

อ.วิทยากร : ผมอยากจะมองภาพกว้างๆว่า ปัญหาที่ผ่านมาเรามักจะสัมมนาแบบที่เห็นว่าความรู้นั้นมีอยู่แล้ว ความรู้เป็นสากล เป็นกลาง เป็นประโยชน์ แล้วคิดว่าจะใช้ความรู้พัฒนาประเทศอย่างไร ในขณะที่เราไม่เคยตั้งคำถามเลยว่า จริงแล้วเศรษฐศาสตร์นั้นช่วยพัฒนาประเทศหรือเปล่า ดังนั้น การสัมมนาในวันนี้จะแปลกจะใหม่กว่าทุกครั้งตรงที่เราต้องตั้งคำถามทุกอย่างกับสิ่งเหล่านี้ เพราะผมมองว่าความรู้เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ทำให้เกิดภาพมายาเหมือนกับว่ามันเป็นสิ่งที่มีความหมาย เป็นกลาง เป็นสากล แล้วเราก็เชื่อว่า ถ้าเราชวนช่วยแสวงหาความรู้ให้มาก หรือหาความรู้ให้ถูกต้องเราก็จะสามารถแก้ไขปัญหาทุกอย่างได้ ทั้งที่ความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นโดยปัญญาชน โดยชนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจในการครอบงำ ในการที่จะกำหนด ว่าอะไรคือความรู้ อะไรไม่ใช่ความรู้ เพราะฉะนั้น การที่ความรู้แบบชาวบ้าน หรือความรู้แบบท้องถิ่นถูกละเลย ก็เพราะว่ามีความรู้จากส่วนกลางเข้าไปกำหนด แล้วบอกว่านั่นเป็นความรู้ นี่ไม่ถูกต้อง นั่นไม่เป็นวิทยาศาสตร์ นั่นเป็นไสยศาสตร์พิสูจน์ไม่ได้ รู้สึกว่าจะมีการกำหนดจากส่วนกลางเช่นนี้ตลอดเวลา ประเด็นที่ผมมองก็คือว่า ถ้าเรามองในแง่สังคมทั้งหมด บางทีเรามองเพียงแต่อิทธิพลเมื่อตะวันตกเข้ามากับก่อนตะวันตกเข้ามา เหมือนกับว่าเวลานี้เราถูกตะวันตกครอบงำ ถ้าเราสลัดอิทธิพลจากตะวันตกแล้วเราจะพบความเป็นไทยและแก้ปัญหาดังกล่าวได้ อันนี้เป็นวิธีการมองแบบหนึ่ง แต่ผมคิดว่าจริงแล้วเราถูกครอบงำมาตลอด ตั้งแต่ก่อนตะวันตกเข้ามา เราก็ถูกครอบงำโดยคนชั้นสูง โดยปัญญาชนของชนชั้นในแต่ละสังคมมันมีการครอบงำตลอดเวลา มีการนำเอาความรู้ ความคิดและอารยธรรมต่างๆเข้ามาก็เพื่อที่จะครอบงำ และการครอบงำนี้ มิได้หมายความว่า จะเป็นการเอาเปรียบทุกอย่าง แต่ส่วนหนึ่งก็เพื่อพยายามรักษาสังคมให้อยู่ได้ด้วย ที่อาจารย์สุลักษณ์พยายามพูดว่า พวกเจ้านายสมัยก่อนเขาจริงใจที่จะพัฒนาประเทศชาติ ผมคิดว่าความจริงใจนี้มันเป็นเรื่องสัมพันธ์ มันเกี่ยวกันไม่ได้ แต่จริงแล้วก็ถือว่าคนชั้นสูงเขาจะต้องพยายามให้สังคมอยู่รอดได้ เพราะว่าความรู้ที่นำมาใช้ก็เพื่อที่จะแก้ปัญหาย่างไรให้คนมีชีวิตอยู่ ปัญหาอยู่ที่ว่าจะอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆอย่างไร จะหาทางแก้ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆได้อย่างไร แต่ในขณะเดียวกันในการแก้ปัญหาของเขาก็เพื่อจะรักษาระบบเก่าให้อยู่ได้ด้วย เมื่อแก้ปัญหาแล้วตัวเขาต้องอยู่เหนือกว่าประชาชนส่วนใหญ่ ตัวเขาต้องได้อภิสิทธิ์ต่างๆ สิ่งนี้เป็นความจริงที่มีอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นการรับตะวันตกเข้ามานั้น จะโทษตะวันตกไม่ได้ เพราะชนชั้นสูงในเมืองไทย เขาต้องนำเอาสิ่งเหล่านี้มา

เพื่อที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ส่วนหนึ่งก็เพื่อให้สังคมไทยอยู่ได้ แต่ส่วนหนึ่งก็เพื่อให้พวกเขายู่ได้ดีกว่าคนอื่นา เพราะฉะนั้นระบบราชการก็เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างและควบคุมความรู้ตัวเอง การสร้างมหาวิทยาลัย การสร้างสถาบันการศึกษาแบบตะวันตกอะไรต่างานี้ คือวิธีการสร้างและควบคุมว่าอันนี้เป็นความรู้ในหลักสูตร อันนี้ไม่ใช่ อันนี้เป็นโรงเรียนเถื่อน ตั้งไม่ได้เพราะผิดกฎหมาย มีการสร้างกฎหมาย สร้างประเพณีต่างๆขึ้นมาประกอบขึ้นมาเป็นองค์ความรู้ และมีผลถึงปัจจุบัน กลายเป็นปัญหาที่ทำให้ปัญญาชนในรุ่นหลังๆ เริ่มตระหนักว่านี่เป็นปัญหา แต่ก่อนนี้เราไม่ค่อยตระหนักเพราะคิดว่าความรู้นี้มีอยู่แล้ว เราเพียงแต่แสวงหาและนำมาเลือกใช้ได้ แต่ตอนนี้เราเริ่มเห็นว่ามันมีปัญหาและเริ่มตระหนักแล้ว ดังนั้นผมอยากจะให้ตกจากประเด็นนี้ไปก็คงจะได้ประโยชน์

อ.สุลักษณ์ : ท้อ.วิทยากรพูดมานั้นมีประโยชน์ แต่เพื่อประโยชน์ในเวลาจำกัดผมเสนอว่าในช่วงนี้จนถึง 11 โมง พยายามพูดอะไรให้ชัด บางประเด็นก็อาจขยายความเพื่อเปิดประเด็นถกเถียงและครึ่งชั่วโมงหลังควรหาข้อสรุปบางอย่างที่น่าจะทำให้อาจเป็นข้อเสนอที่จะจัดสัมมนาต่อไปหรืออะไรก็ได้แล้วแต่ สิ่งที่ผมอยากจะเสนอก็คือ มูลนิธิโครงการตำราฯ น่าจะทำอะไรได้บ้าง เสียขายโกมลคิมทองไม่ได้มา ตอนนี้มีหลายฝ่ายอยากจะทำการศึกษาเอกชนให้ความรู้ในทำนองเป็นมหาวิทยาลัย นี่โยงกลับไปหาตะวันตก สมัยที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดทำ Home University Library ถ้าหากมูลนิธิโครงการตำราฯ มองในรูปแบบนี้ แล้วกลับมาถึงเรื่องการแบ่งสาขาวิชา กลับมาถึงสิ่งที่วิทยากรพูด สาขาวิชาไม่จำเป็นต้องเป็นสาขา ไม่จำเป็นต้องเป็นเศรษฐศาสตร์ ผมเชื่อว่าเวลานี้มีคนอยากจะเรียนเพื่อเป็นตัวของตัวเอง เพราะเวลานี้เราเรียนจบออกมาแล้วว่างงาน เรียนต่อปริญญาโทจบออกมาก็ว่างงานอีก ทีนี้เราต้องการอะไรกันแน่ ผลิคนออกมาเป็นลูกจ้าง หรือผลิคนออกมาเพื่อเป็นมนุษย์ ผมว่านี่เป็นปัญหาสำคัญ ผมเห็นว่าเราจะต้องผลิคนออกมาเป็นมนุษย์ที่มีความคิด มีอิสระพอสมควร และมีพื้นฐานวิชาบางอย่าง เช่นเขียนภาษาไทยให้ชัด รู้จักย่อความ รู้จักเรียงความเป็น รู้จักแปลหนังสือบางเรื่องเป็น เพียงเท่านี้ครับ แต่การศึกษาไทยก็ล้มเหลวในเรื่องนี้โดยตลอด ผมว่ามูลนิธิโครงการตำราฯ น่าจะคิดเรื่องพวกนี้ ถึงจะร่วมกับมหาวิทยาลัยแห่งรัฐไม่ได้ เราก็นำทำขึ้นเองได้ นี่ประการที่ 1

ประการที่สอง พวกที่เรียนปริญญาโทเวลานี้หลายต่อหลายคนจะหาครูบาอาจารย์ที่เป็น Supervisor ก็ไม่ได้ จะเรียนตามความเห็นของตนก็ไม่ได้ นี่พูดตามปัญหาจริงที่เกิดขึ้น ผมว่าถ้าช่วงหลังเราเสนอแบบนี้ก็คงจะมีประโยชน์

ในช่วงแรกนี้หากมีอะไรที่ยังไม่เห็นชัด หรือมีอะไรที่จะวิจารณ์นำเสนอของอ.เสนห์ ก็ให้พูดกันก่อนจะผ่านไป สำหรับผม ขอถามนิดหนึ่งว่า อ.เสนห์เน้นเรื่องชนชั้นกลาง ผมว่าชนชั้นกลาง ในยุโรปมีบทบาทสำคัญมาก แต่เป็นทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว พรรคเลเบอร์ในประเทศอังกฤษ ล้มเหลว ชนชั้นกลางในประเทศอังกฤษชอบคัดจจริตเป็นคนชั้นสูง และชนชั้นต่ำก็ชอบคัดจจริตเป็นชนชั้น กลางและชนชั้นสูง นี่ทำให้ขบวนการชนชั้นกลางในอังกฤษต้องล้มเหลว คนอย่างนายเวสต์วูดเบน ซึ่งเป็นชนชั้นกลางระดับสูงพยายามจะลงเป็นชนชั้นต่ำ ถูกโจมตีเป็นคอมมิวนิสต์ ความครอบงำทาง ปัญหานี้ได้รับผลสำเร็จทั่วทั้งโลก เพราะฉะนั้น ผมมองไม่เห็นทางเลยว่า ชนชั้นกลางในเมืองไทยจะ ทำอะไรได้ ชนชั้นกลางเองพยายามจะเป็นชนชั้นสูง ถ้าชนชั้นกลางพร้อมจะเป็นชนชั้นต่ำเมื่อไร ผล- สำเร็จจึงจะเกิดขึ้น ผมอยากจะถามนักวิชาการรุ่นใหม่ที่เราพร้อมแล้วหรือที่จะอยู่แบบขาวนา เรา พร้อมแล้วหรือที่จะอยู่แบบชนชั้นล่าง ผมจึงมีความหวังกับชนชั้นกลางน้อยมาก ผมคิดว่าความหวังน่าจะ อยู่ที่ชนชั้นล่างมากกว่า

อ.เสนห์ : ไม่อยากจะระบุลงไปว่าชนชั้นไหนเป็นตัวปัญหา ที่ผมพูดมาทั้งหมดก็เพื่อให้เห็นว่านี่เป็น ระลอกของกระแสการเปลี่ยนแปลง ซึ่งในรอบของสังคมศักดินานี้ มีพลังของชนชั้นกลางที่สามารถ สกัดให้สังคมตะวันตกหลุดออกมาจากความครอบงำของชนชั้นศักดินา แต่แน่นอนผมก็คิดว่า อีสรภาพ เสรีภาพ ประชาธิปไตย และความเสมอภาค ก็เป็นเรื่องเฉพาะของชนชั้นกลางมากกว่า ซึ่งเราจะ เห็นได้ว่าหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมแล้ว ชนชั้นกลางก็มาครอบงำชนชั้นกรรมกร ประเด็นของผมจึง ไม่ได้อยู่ที่ว่ากลุ่มชนไหนเป็นตัวปัญหา ผมอยากให้เราเริ่มพูดจากสมมุติฐานที่ว่า กลุ่มชนทุกกลุ่มก็ต้อง การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ประเด็นของผมก็คือว่า ปัญหาในการสร้างภูมิปัญญาไม่ใช่สร้างให้ กลุ่มไหนเพื่อมาครอบงำกลุ่มไหน ผมว่าเราควรที่จะสร้างให้เกิดโอกาสอันเท่าเทียมกันที่จะสร้างภูมิปัญญา เพื่อให้สังคมนั้นเป็นสังคมที่สามารถเปลี่ยนและคานกันได้ ทั้งนี้ผมไม่ได้คิดว่าเราจะบรรลุสังคมที่สมบูรณ์ ในบัดนี้ ผมคิดว่าที่ผ่านมาในสังคมของเรายังไม่เปิดโอกาสให้คนส่วนใหญ่สามารถจะพัฒนาบทบาท ของตนเอง ประเด็นของผมอยู่ตรงนี้ ผมพูดทั้งหมดนี้ก็เพื่อพยายามกระตุ้นให้ศึกษาว่าลักษณะเฉพาะ ของเราทั้งชนชั้นกลางและชนชั้นสูงของเราเป็นอย่างไร ผมคิดว่าเราไม่สามารถพูดได้ว่า กลุ่มชนชั้น กลางจะออกไปทำไร่นาได้หรือไม่ ผมว่านั่นเป็นประเด็นที่ค่อนข้างโรแมนติค แต่ผมอยากให้เรามอง อย่าง realistic ว่าตามธรรมดาที่มนุษย์ทุกรูปทุกนามจะต้องมีผลประโยชน์ส่วนตัวทั้งนั้น

อ.มารค : ที่อ.เสนห์เสนอว่าในการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เราต้องแสวงหาแหล่งใหม่ทางความคิด อาจารย์เสนอคล้ายกับว่าแหล่งที่สำคัญทางความคิดที่จะนำมาใช้นั้น อยู่ที่ห้องถิ่น แต่ถ้าจะถามว่าแหล่งที่ไหนเหมาะสม คำตอบของเดี๋ยวนี้อาจจะต่างจากถ้าเรามาประชุมกันเมื่อ 50 ปีก่อน เพราะสภาพต่างกัน อยากถามว่าอะไรในห้องถิ่นที่อาจารย์คิดว่ามันจะเหมาะสมสำหรับสภาพสังคมไทยขณะนี้

อ.เสนห์ : คำถามนี้ถามว่า เรามีฐานประเพณีใดที่จะกลับไปอ้างอิง อันนี้ผมขอเลี้ยงที่จะใช้คำว่า "ห้องถิ่น" ทั้งนี้เพราะห้องถิ่นนี้เป็นส่วนของสังคมซึ่งถูกรอบงำมาตลอด คือไม่สามารถที่จะแสดงผล (exert) ทางภูมิปัญญา วัฒนธรรมหรือเอกลักษณ์ แต่ "ห้องถิ่น" ในที่นี้ผมมองว่าในแง่ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเท่านั้น ไม่ได้คิดที่จะกระตุ้นหรือส่งเสริมให้เกิดการสร้างและพัฒนาภูมิปัญญา แต่ให้ความสำคัญในฐานะเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ถูกครอบงำ ในการที่จะทำเช่นนั้นได้ต้องขึ้นอยู่กับการสร้างเงื่อนไขเพื่อให้เกิดความสามารถอย่างไร ซึ่งประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ

1. ฐานประเพณีของภูมิปัญญา ซึ่งของตะวันตกเขาสามารถโยงกลับไปถึงสมัยกรีก แล้วห้องถิ่นของไทยมีฐานประเพณีเช่นนี้หรือเปล่า นี่เป็นคำถามที่ผมก็ถามอยู่ ผมจึงไม่สามารถตอบได้

2. นอกจากฐานประเพณีนี้แล้ว กระแสการเปลี่ยนแปลงได้สร้างเงื่อนไขให้เกิดสิ่งใหม่หรือเปล่า อย่างเรอเนซองเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายด้านทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และวิทยาศาสตร์ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกันทั้งหมด ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องเล็กๆที่เราจะหยิบภูมิปัญญาตัวใดตัวหนึ่งขึ้นมา เราต้องดูกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด

ถ้าเราจะดูตัวอย่างจากเรอเนซอง เราจะเห็นได้ว่าการสร้างสรรค์ทางภูมิปัญญาใหม่เงื่อนไขสำคัญคือ เงื่อนไขของการปฏิบัติ เราจะบอกว่าเราจะหาภูมิปัญญาใหม่โดยที่ไม่ต้องปฏิบัติเลยจะเป็นไปได้หรือเปล่า ผมไม่ได้มองการปฏิบัติในแบบเก่า (Convention) แต่ผมมองการปฏิบัติในอีกแบบหนึ่ง ยกตัวอย่าง เหตุการณ์ 14 ตุลาคม ดูแล้วคล้ายๆจะเป็นการปฏิบัติในเชิงวัฒนธรรม แต่ก็ไม่มีพลังพอที่จะให้พลังการเปลี่ยนแปลงสืบเนื่องต่อไปได้ แล้วในที่สุดระบอบราชการก็เข้ามาครอบงำ

โปรดสังเกตให้ดี แม้แต่ขบวนการนักศึกษาเองที่ถูกแบ่งแยกและปกครอง ผมว่าผู้นำ

นักศึกษาก็เหมือนกับข้าราชการทั่วไป ที่เห็นว่าการที่เข้าไปผูกพันกับอำนาจรัฐเป็นสิ่งดี รวมทั้งพรรคการเมือง ระบบรัฐสภา ถูกแบ่งแยกปกครองเช่นกัน เพราะในที่สุดแล้วความมั่งคั่งใหญ่โตสูงของคนไทย เกือบจะเรียกว่าเป็นลักษณะทางวัฒนธรรมที่ถือว่าฐานะตำแหน่งเป็นเป้าหมายของชีวิต นี่ก็เป็นจุดอ่อนของกระแสการเปลี่ยนแปลง สรุปแล้วผมยังไม่มีคำตอบ เพราะผมก็ยังถามปัญหานี้อยู่

อ.กนกศักดิ์ : ผมอยากจะถามอ.เสนห์ 2-3 เรื่อง เรื่องแรกกรณีที่ว่าอาจารย์ยกตัวอย่างเรือนของขึ้นมาในทำนองที่จะให้เราเป็นแบบอย่างสำหรับสังคมไทย ผมอยากทราบว่ามีตัวอย่างที่แห่งอื่นบ้างไหม เช่น จากจีนหรืออินเดีย นี่เรื่องที่ 1

เรื่องที่ 2 การถูกล่มคน อย่างเรือนของให้ความสำคัญต่อบทบาทของชนชั้นกลาง แต่อาจารย์ก็เห็นว่าชนชั้นกลางเมืองไทยคงเป็นไปไม่ได้ และให้น้ำหนักไปที่ท้องถิ่น ผมมีข้อสังเกตอยู่หนึ่งว่า ในท้องถิ่นเองก็มีความขัดแย้งกันอยู่ 2 ส่วนคือ ท้องถิ่นที่ต้องการรักษาสังคมเก่าเอาไว้ กับท้องถิ่นที่ต้องการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมที่ดีกว่า เพราะฉะนั้นท้องถิ่นก็มีความแตกต่างกัน ไม่มีเอกภาพ ซึ่งในลักษณะนี้จะทำให้พลังหรือศักยภาพลดน้อยลงหรือเปล่า

อ.เสนห์ : ผมคิดว่าคนในท้องถิ่นก็เหมือนกับคนในส่วนอื่น คือไม่ได้คิดที่จะดำรงคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงด้วยตัวของมันเอง แต่แรงกดดัน (Pressure) จากการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากปัญหาเศรษฐกิจซึ่งมันกดดันท้องถิ่นอย่างมาก ที่ทำให้คนในท้องถิ่นพยายามดิ้นรนต่อสู้ จากจุดนี้ที่ขบวนการนักศึกษาพยายามที่จะไปส่งเสริมให้มีการจัดตั้งขบวนการชาวไร่ ชาวนา แต่ล้มเหลว เพราะการสกัดกั้นของระบบราชการ

ผมคิดว่า สภาพในขณะนี้อย่างต่างจากหลัง 14 ตุลาคม 2516 ตรงที่ว่าแรงผลักดันเศรษฐกิจภายนอกถึงจุดที่ทำให้คนในท้องถิ่นต้องยืนหยัดขึ้นมา ผมคิดว่าแรงผลักดันทางเศรษฐกิจภายนอก เช่น กรณีข้าวขายไม่ได้ราคา การล้มละลายของชาวไร่ ชาวนา ฯลฯ ตรงจุดนี้ซึ่งเป็นจุดที่ท้องถิ่นกำลังดิ้นรนต่อสู้ นั่น คำถามสำหรับนักวิชาการก็คือเราจะทำอะไรกับจุดนี้ ซึ่งบทเรียนจากหลัง 14 ตุลาคม ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าขบวนการปัญญาชนที่จะเข้าไปจัดตั้งนั้นไม่ได้ผล เพราะว่ามันเป็นขบวนการที่แปลกแยกออกไปจากภายนอก ผมคิดว่าบทบาทของการสร้างภูมิปัญญาของสังคมไทยก็คือ บทบาทในการที่จะสร้างเงื่อนไขให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถหาทางออกด้วยตนเอง ยกตัวอย่างซึ่งผมคิดสำหรับตัวผมเองคือ

ถ้าเราไม่มีอะไรทำได้มากกว่านี้ เราควรสร้างระบบข้อมูลให้กับชาวนาไทย ระบบข้อมูลต่างๆ เช่น เรื่องตลาด เรื่องดินฟ้าอากาศ เรื่องเทคโนโลยี ฯลฯ นี่ก็เป็นความพยายามในส่วนหนึ่งที่จะสร้างเงื่อนไขให้ชาวนาเกิดความพยายามที่จะแสวงหา สรุปก็คือว่า เราอย่าไปคิดว่าเขาไม่มีเอกภาพ นั้นเป็นปัญหานามธรรม แต่ปัญหารูปธรรมก็คือว่าในขณะที่ทางเศรษฐกิจนั้นพวกเขา กำลังอยู่ไม่ได้

คุณระพีพร : เมื่อสักครู่นี้ อ.เสนห์พูดถึงความเคลื่อนไหวต่อสู้นอกกระบบราชการ แล้วอาจารย์ก็พูดถึง NGO อยู่นิดหนึ่งในช่วงอภิปราย ไม่ทราบว่าอาจารย์มองบทบาทของกลุ่มนี้อย่างไรบ้าง ไม่ว่าบทบาทในเมืองและในชนบทซึ่งเวลานี้มีประมาณ 400 องค์การ

อ.เสนห์ : ผมไม่สามารถที่จะประเมินได้โดยตรงจริงจัง เพราะผมยังอยู่ห่างจาก NGO แต่จากการที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับอยู่บ้าง ผมขอตั้งข้อสังเกตว่า

ประการที่ 1 NGO นั้น ยังมีลักษณะกระจัดกระจาย

ประการที่ 2 NGO ค่อนข้างแยกตัวออกจากกัน ยังไม่สามารถประสานให้เกิดกระแส

ประการที่ 3 NGO อาจจะกลายมาเป็น บิวโรคราซี (Beurocracy) ขึ้นมา ซึ่งเป็นข้อ

อันตราย นี่เป็นลักษณะเด่นที่ผมมอง NGO ให้เข้าไปสู่องค์กรที่มีการจัดตั้งที่เป็นระเบียบแบบระบบราชการ จึงขาดพลังในการริเริ่มสร้างสรรค์ และไม่สามารถมองภาพรวมและเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของ NGO อื่นๆ นี่เป็นคำถามสำหรับผม

คุณวิภา : ผมขอเป็นตัวแทนของ NGO ผมอยากจะพูดถึงปัญหาที่อาจารย์พูดถึงว่า จะกลับไปสู่ภูมิปัญญาดั้งเดิมของไทยได้ไหม สิ่งนี้มีอยู่หรือไม่ เราอาจจะมีความคิดที่เป็นอุปสรรคในการที่จะรู้จักภูมิปัญญาดั้งเดิมของไทย และมีอยู่เรื่องหนึ่งคือ อ.เสนห์ ให้ความสำคัญในเรื่องการศึกษา ผมว่าเรื่องนี้เราน่าจะพูดถึงอย่างเป็นรูปธรรมจริงว่าจะทำอย่างไรที่จะให้ระบบการศึกษาหลุดจากการครอบงำของระบบราชการ และในทางปฏิบัติจริงจะใช้ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีอย่างไรบ้าง ผมว่ามันจะถึงเวลาที่เราจะพูดกันได้แล้ว และถ้าทำเช่นนี้ได้ก็จะช่วยให้องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของไทยในชนบทฟื้นขึ้นมา และเป็นตัวของตัวเองได้ภายใน 30-40 ปีข้างหน้า และในฐานะที่เราเป็นชนชั้นกลาง เราจะทำอย่างไรที่จะให้ระบบราชการผ่อนคลาย^{การ}ครอบงำ เราซึ่งเป็นชนชั้นกลางเคยวิจารณ์ระบบราชการกันมาตั้งแต่ยังไม่แต่งงาน เวลานี้ก็มีลูกกันแล้ว จะทำให้ลูกของเราหลุดจากการครอบงำของระบบการศึกษา ผมยังมีความหวังจากชนชั้น

กลางว่าถ้าเราเริ่มจากจุดนี้ก่อนแล้วค่อยสาาานลงไปจนถึงคนในชนบท ผมว่าเราน่าจะเริ่มกันได้

อ.สุลักษณ์ : ผมอยากเสนอเป็นรูปธรรม เนื่องจากผมมีขันติธรรมน้อย ผมเห็นว่าเรื่องเหล่านี้เป็น เรื่องที่เราจะทำได้ ไม่เหลือบ่ากว่าแรงที่จะทำ ผมว่าน่าจะมีพวกเราลัก 3-4 คน ที่สนใจเสนอเรื่อง ขึ้นมาแล้วสานต่อให้เป็นจริงเป็นจัง มิฉะนั้นก็ไม่มีประโยชน์อะไร งานสัมมนาที่อ.เสนห์ จัดเมื่อ 15 ปีก่อน เรื่องเอกลักษณ์ไทยในอนาคต ก็ได้หนังสือขึ้นมาเล่มหนึ่ง ละครออกมาเรื่องหนึ่งคือ เรื่องพระอภัยมณี ของอ.วิทยากร ซึ่งก็สมควรสำหรับเวลานั้น แต่เวลานี้เราควรจะทำอะไรให้เป็นรูปธรรม เพราะพวกคุณ นั้นแก่แล้ว อีก 15 ปีก็คงจะจัดสัมมนาไม่ได้ อยากจะให้คิดในเรื่องนี้ให้จริงจังๆ อันนี้ขอฝากไว้เป็น การบ้าน

อ.มารค : ที่เราบอกว่าถูกฝรั่งครอบงำนั้น ผมว่ามันเป็นเรื่องผิวเผินมาก ดูว่าเหมือนถูกครอบงำ ระบบการศึกษาเราเอาทฤษฎีจากที่โน่น ที่นั่น แต่ถ้าสังเกตดูจริงๆเราจะพบว่า เราไม่เคยทำตามความคิด ฝรั่งเลย แต่สิ่งที่ปรากฏนั้นอาจจะใกล้เคียงกับภูมิปัญญาไทย ที่ผมเสนอนั้นไม่ได้เปลี่ยนอะไรมาก แต่เปลี่ยน แนวความคิด แทนที่จะหาวิธีที่จะหลุดพ้นจากการครอบงำหรือหาแหล่งใหม่ ก็คือปรับปรุงบางส่วนของภูมิ- ปัญญา ผมคิดว่าระบบราชการไทยที่เราพูดถึงนั้น สอดคล้องกับภูมิปัญญาไทยมากกว่า เพราะว่าระบบแบบนี้ เราไม่เคยพบเห็นที่โน่น

คุณสมหมาย : ปัญหารูปธรรมที่อ.สุลักษณ์ เสนอมานั้นฉันจัดเจนอยู่แล้ว เราจะทำอย่างไรที่จะให้ชนชั้น กลางปรับตัวลงมายุ่งยงขึ้นล่าง และปรับชนชั้นสูงลงมายุ่งยงขึ้นกลาง คงไม่ต้องปรับลงมาทำไร่ไถนาอย่าง ที่อ.เสนห์หัวสติง ผมว่าการแก้ปัญหาเหล่านี้มีอยู่แล้วในปรัชญาพุทธศาสนาซึ่งเป็นพื้นฐาน ทำอย่างไรเรา จะทำให้คนในสังคมมีที่อยู่พอกิน ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบกันและกัน

อ.มารค : ผมรู้สึกไม่เห็นด้วยกับที่มีหลายคนพูดว่า ฐานของศาสนาพุทธนั้นมีอยู่แล้วในสังคมไทย ที่จริง แล้วความคิดในศาสนาพุทธค่อนข้างต่างจากความคิดไทย ตามความเข้าใจของผม ความคิดในศาสนาพุทธ ไม่ใช่ความคิดที่ตรงกับธรรมชาติของมนุษย์ทั่วไป มิฉะนั้นแล้วจะต้องมีคนบรรลุมากกว่านี้ ภูมิปัญญาไทยมีมา ก่อนพุทธจะเข้ามา เรื่องการอยู่อย่างมีประโยชน์อาจจะสอดคล้องกับความคิดของศาสนาพุทธ แต่ผมว่าไม่ สอดคล้องกับความคิดของคนไทย คือผมไม่เห็นว่าการอยู่อาศัยอย่างพอกพอกกินนั้นจะเป็นเอกลักษณ์ไทย

แต่ถ้าเราเห็นว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งที่เหมาะสม เราก็อาจจะเอาความเชื่อแบบพุทธนี้ไปใส่ในกฎหมายไทยได้

อ.สุลักษณ์ : ที่อ.มารค พูดนั้นน่าสนใจมากคือลักษณะที่เราถูกรอบงำจากฝรั่ง แล้วเราปรับฝรั่งมาเป็นไทย ระบบมหาวิทยาลัยทั้งหมดเอามาจากฝรั่ง และที่อ.มารค บอกว่าระบบราชการนั้นเหมาะสมสังคมไทยนั้น ผมอยากจะเตือนว่า ระบบราชการที่เรารู้จักนี้เพิ่งมีอายุไม่ถึง 100 ปี ระบบราชการอย่างใหม่ซึ่งเรารับมาในรัชกาลที่ 5 นั้น ฝรั่งมาเป็นตัวช่วยกำหนด แล้วต่อมากลายเป็นไทยได้อย่างไร มันกลายเป็นไทยจากระบบศักดินาเดิมหรือเปล่า หรือกลายเป็นไทยจากระบบกินเมืองแต่เดิมหรือเปล่า เรื่องนี้ไม่มีใครศึกษา และมันเหมาะกับชนชั้นหนึ่งเท่านั้นหรือเปล่า ระบบราชการไทยต้องจ้างคนมากที่สุดในประเทศนี้ เวลาที่ทุกคนเกลียดมันแล้วระบบราชการเป็นตัวกีดขวางความเจริญที่สำคัญที่สุด ซึ่งรวมทั้งนักการเมืองด้วย น่าจะมีใครทำการวิเคราะห์ระบบราชการและหาทางออกให้ระบบราชการด้วย

อ.เสนห์ : ที่อ.มารค บอกว่าไทยเราปรับของฝรั่งมา แต่ก็ไม่ได้เป็นแบบฝรั่งจริงๆ ซึ่งอ.สุลักษณ์ ก็ตอบไปบ้างแล้ว คือผลที่สุดสิ่งที่เราปรับมาก็กลับมาเป็นไทย แต่เป็นแบบไทยในลักษณะที่ถูกครอบงำจากชนชั้นนำของไทย กฎหมายไทยถูกรอบงำจากระบบราชการและระบบผู้นำ ทำอย่างไรจึงจะทำให้กฎหมายไทยจากคนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งถูกผลักดันอยู่ใต้โอกาสปลดปล่อยออกมา นี่ประเด็นที่ 1

ประเด็นที่ 2 ที่ผมขอบพูดถึงฐานประเพณี มิได้หมายความว่าเราจะเล่นแต่ประเพณีนิยม แต่มันเป็นจุดตั้งต้นที่จะต้องรับกับการเปลี่ยนแปลง ที่ผมขอบอกตัวอย่างเรอเนซองส์ในแง่ที่ว่าฝรั่งนั้นเขาเปลี่ยนจากสังคมประเพณีออกมาสู่ประเพณีอีกแบบ คือเปลี่ยนประเพณีของไสยศาสตร์ไปเป็นประเพณีของวิทยาศาสตร์ ในแง่ของไทยเราจะหาฐานจากไหนเพื่อมารับกับการเปลี่ยนแปลง ในกรณีตัวอย่างญี่ปุ่นรับเอาเทคโนโลยีจากฝรั่ง แต่เขาสามารถนำมาสานปะติดปะต่อกับฐานประเพณีของเขา ดังนั้นในการนำกฎหมายจากต่างประเทศก็มิได้หมายความว่าต้องทำลายกฎหมายท้องถิ่นด้วย ที่ผมพูดมานี้จุดประสงค์ก็เพื่อที่จะสร้างความสามารถของชาวนาที่จะผลิต ที่จะเปลี่ยนแปลงจากฐานของเขา สามารถที่จะมีฐานความรู้ที่รับกับการเปลี่ยนแปลง สามารถที่จะรับกับสิ่งใหม่จากภายนอก ผมว่าสิ่งนี้แหละที่เรียกว่ากฎหมายไทย เมื่อพูดถึงฐานประเพณี ผมกลัวเหลือเกินว่าเราจะกลับไปตามแต่เรื่องอดีต ความจริงความสามารถในการผลิตก็เป็ฐานประเพณีอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถจะสานกับประเพณีเทคโนโลยีจากภายนอกได้ ดังนี้ เป็นต้น

อ.ธีรนาถ : เวลาเราพูดถึงความเป็นไทยนั้น คงไม่ใช่มีความหมายอย่างสมบูรณ์ว่าไทยแปลว่าดีหมด อย่างเช่น การมีภรรยาหลายาคคนนั้น คงไม่ใช่ลักษณะที่ดีของไทย และเมื่อพูดถึงเรื่องครอบครัวนั้น คงไม่ได้หมายความว่า เป็นการครอบงำจากต่างชาติเสมอไป คนไทยที่ครอบงำกดขี่กันเองก็มีมาก ฉะนั้นจึงอยากให้เอาแต่ส่วนดีของเรามาใช้ประสานกับของที่มาจากภายนอกเพื่อสร้างความก้าวหน้าให้สังคม

คุณธรรมเกียรติ : ผมมีความรู้สึกอยู่อย่างหนึ่งว่า เวลาเราพูดถึงปัญหาต่างาเหล่านี้ ซึ่งพูดกันบ่อยครั้ง ผมเห็นว่านี่เป็นการแสดงอาการเจ็บป่วยทางเจตจำนง เพราะสิ่งที่เราพูดกันนั้นผมเห็นว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมากกว่าจะเป็นการเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม หรือเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการผลิตใหม่ อย่างกรณีโครงการลุ่มน้ำแม่กลองของ อ.ป๋วย ซึ่งก็ล้มเหลว หรือโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นก็มิผลในทางความคิด แต่ในทางปฏิบัติแล้วพวกเราชนชั้นกลางเมื่อมีลูกแล้ว ก็ไม่ส่งลูกไปเรียนโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ทั้งนี้เพราะเกรงว่าเด็กจะปรับตัวให้เข้ากับสังคมภายนอกไม่ได้

อ.จอน : ผมไม่อยากพูดอะไรโง่ๆ ไม่รู้ว่าภูมิปัญญาคืออะไร ลึกๆอาจจะเป็นเพราะพื้นฐานทางวัฒนธรรมของผมเป็นจีนบวกฝรั่ง ผมเห็นด้วยกับอ.มารคอย่างมาก ผมไม่ค่อยเชื่อว่ามียะไรที่ติงามซ่อนอยู่ลึกๆในหมู่บ้าน ผมไม่อยากให้มองแบบชาตินิยมหรือเผ่านิยม แต่ในเรื่องความแตกต่างทางชนชั้นในสังคมนั้นเป็นสิ่งที่มียู่จริง และการเอาเปรียบ การครอบงำนั้นเป็นสิ่งที่มียู่จริง สำหรับระบบราชการไทยนี้ผมคิดว่าเป็นของไทย มันไม่เป็นแบบอเมริกาหรือยุโรป และเหมาะที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการครอบงำซึ่งค่อนข้างได้ผล ขณะเดียวกันผู้ที่ได้เปรียบในสังคม ถึงแม้จะมีช่องทางค่อนข้างน้อย แต่ก็พลิกแพลงมากพอสมควรในการดิ้นรนในสภาพที่เป็นอยู่ เพราะฉะนั้นผมจึงมองบทบาทของเรา คือชนชั้นกลางบางส่วนที่ปฏิเสธระบบการครอบงำนาน่าจะเป็นการเสริมการสลับทเรียนให้คนเสียเปรียบมากกว่า ที่จะไปปรับปรุงระบบราชการให้มีประสิทธิภาพ เพราะการทำให้เช่นนั้นอาจจะทำให้ระบบราชการเพิ่มการครอบงำมากขึ้น เราควรจะเน้นในเรื่องการสลับทเรียนของคนเสียเปรียบซึ่งมีอยู่มากมาย ควรศึกษาว่าเขาดิ้นรนอย่างไร ปรับตัวอย่างไร และหลายครั้งเราอาจจะเห็นว่าการปรับตัวของเขาเป็นการกระทำที่โง่ หรือสงสัยว่าทำไมเขายอมทำเช่นนั้น ทั้งที่นั่นอาจจะเป็นการปรับตัวที่ฉลาดที่สุดในสภาพการณ์นั้นก็ได้ ผมคิดว่าเราไม่ควรดูเฉพาะเมืองไทย ควรศึกษาสังคมในประเทศโลกที่ 3 หลายาประเทศ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกันด้วย

อย่างเราใช้คำว่า พุทธ นั้น ผมค่อนข้างเป็นห่วงเหมือนกัน เพราะผมเห็นว่าพุทธนั้นก็ถูกใช้

เป็นเครื่อง^{มือ}จากทั้งคนชั้นบนและคนชั้นล่าง ถ้าเราดูทางคาทอลิก จะเห็นว่าในส่วนชั้นบนจะใช้เป็นเครื่อง-
มือครอบงำ แต่ถ้าดูคาทอลิกในหลายประเทศ ในโลกที่ 3 ก็จะใช้คาทอลิกเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ เรา-
น่าจะเรียนขบวนการศาสนาทั้งหมดในส่วนที่น่าจะนำมาใช้ประโยชน์ในการปลดปล่อย เรื่องของพุทธอาจจะ
ไม่ใช่ประเด็นสำคัญ เราอาจจะศึกษาเรื่องเทคโนโลยีที่เหมาะสม คือหาทรัพยากรในห้องถิ่นให้เป็นประโยชน์
มากที่สุด ฉะนั้นที่เรากลับไปสำรวจวัฒนธรรม วิถีชีวิตหรือค่านิยมดั้งเดิมก็หมายถึงการศึกษาทรัพยากรที่มี
อยู่แล้ว แต่มีใช้ว่าสิ่งที่มียุ่่นจะเป็นสิ่งที่คิดเล็กกว่าสิ่งอื่น ๆ อย่างของคริสต์เขาสามารถระดมเงินบริจาค
จากโบสถ์ นำไปช่วยเหลือประเทศโลกที่ 3 แต่พุทธอาจจะนำเอาวิธีนี้มาใช้ไม่ได้

มหาปุระย : อาตมาขอเริ่มต้นจากเรื่องการแสวงหารฐานประเพณีได้อย่างไร ตามที่อ.เสน่ห์ ได้พูดถึงไว้
อย่างของยุโรป อังกฤษ ฝรั่งเศส อาจจะโยงกลับไปหากรีกหรือเรอเนซอง แต่ในสังคมไทยเรา ฐานหนึ่ง
ซึ่งมักพูดถึงกันเสมอคือ พุทธธรรม ยังนึกตาของอ.วิทยากร ที่ว่า ถ้าพูดถึงความเป็นไทย ก็จะมีปัญหาว่า
อะไรเป็นไทยแท้ และอะไรไม่เป็นไทย ทำไมเราจึงไม่ประมวลเอาความคิดและสิ่งที่ได้จากแหล่งต่าง
เข้ามา แล้วสร้างศักยภาพใหม่ ภูมิปัญญาใหม่ เพื่ออนาคตขึ้นมา บังเอิญถ้าหากพุทธธรรมไม่มีคุณภาพเพียงพอ
ที่จะเป็นประโยชน์ในการสร้างสังคมใหม่ขึ้นมา ก็จะเป็นปัญหาอย่างที่อ.เสน่ห์ ว่ามาก็คือ พุทธไปอิงกับรัฐ
มากเกินไป ไม่มีอิสระที่จะหาพุทธธรรมในการที่จะสร้างภูมิปัญญาใหม่ที่นอกเหนือไปจากการสนองนโยบาย
ของรัฐหรือสังคมศักดินา อาตมาเห็นว่าพุทธที่เป็นอยู่ในสังคมไทยนั้นเป็นพุทธแบบไทย เพราะพุทธธรรมนั้น
มีหลายแบบ แต่การที่เลือกเอาพุทธแบบนั้นมาใช้ก็เพื่อนำมาปรับใช้สถาบันในยุคนั้น อย่างสมัยก่อนเรายกย่อง
ระบบเจ้า อย่างสมัยนี้ก็พยายามค้นหาว่าพุทธธรรมส่วนไหนที่สนับสนุนความคิดที่ส่งเสริมประชาธิปไตย ถ้า-
หากเราสามารถนำพุทธธรรมมาใช้เป็นส่วนหนึ่ง (อาตมามีได้หมายความว่า จะให้พุทธธรรมเป็นคำตอบ)
ที่จะสร้างอะไรขึ้นมาและเป็นแนวปฏิบัติได้โดยอาศัยสถาบันที่มีอิทธิพลเป็นตัวนำ เราจะทำอย่างไร

อาตมาคิดว่า งานของท่านอาจารย์พุทธทาสและท่านเจ้าคุณราชวรมุนีน่าจะเป็นคำตอบได้
เพราะท่านเสนอพุทธธรรมที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย แต่นั่นมิได้หมายความว่าสิ่งที่ท่านเสนอนั้นชัดเจน
แล้ว อย่างงานที่ท่านอาจารย์พุทธทาสเสนอเรื่องธรรมกับสังคมนิยม ไม่ว่าจะใช้ได้ดีหรือไม่ก็ตาม แต่อย่าง
น้อยก็เป็นการเริ่มต้นความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นภายในสังคมไทยนี้ ซึ่งจะเป็นแนวทางอย่างหนึ่งว่าเราน่าจะ
ทำอะไรต่อไปได้

อ.ธีรนาถ : ถ้าหากโครงสร้างสังคมไม่เปลี่ยนแปลงแล้วภูมิปัญญาจะงอกงามได้อย่างไร ซึ่งเราก็คงจะเห็นตรงกันว่าโครงสร้างต่างาก็มีการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้ภูมิปัญญางอกงามได้ ปัญหาก็คือว่าหากเราขอให้โครงสร้างเปลี่ยนโดยที่ชาวบ้านไม่รู้เรื่องรู้ราวด้วย ก็คงเป็นไปไม่ได้ นั่นเท่ากับเปลี่ยนแต่คนข้างบนเท่านั้นเอง เพราะเราควรแสวงหาภูมิปัญญาที่จะช่วยให้ประชาชนเข้าใจ แล้วนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง-โครงสร้าง

อ.สุลักษณ์ : ประเด็นนี้สำคัญมาก อ.เสนห์ บอกว่าต้องเปลี่ยนโครงสร้าง แต่อ.ธีรนาถ บอกว่าเวลานี้โครงสร้างยังเปลี่ยนไม่ได้ ดังนั้นเราต้องยอมรับว่านี่คือความจริง ถ้าเราให้เปลี่ยนเองก็จะช้าเกินไป เราต้องทำอะไรบางอย่าง ขณะที่โครงสร้างยังเป็นอยู่อย่างนี้ ผมจะกลับมาที่อ.จอน พูดเกี่ยวกับคนที่ถูกเอาเปรียบ ที่แล้วมาพวกองค์กรเอกชนและอาสาสมัครเข้าไปในหน่วยงานชนบท มักมีเป้าหมายที่ชัดเจน ว่าคนพวกนั้นใจต้องเปลี่ยนเพื่อความทันสมัย ตอนหลังพวกอาสาสมัครรุ่นใหม่บางพวกอาจจะโรแมนติก บางพวกอาจจะยอมรับว่าจำเป็นต้องรู้จักชนบทตามสภาพที่เป็นอยู่ ซึ่งอาจจะมียะไรบวกหลายอย่าง อาจจะมียะไรลบหลายอย่างแต่จำเป็นต้องรู้จัก แม้กระทั่งเรื่อง ผี เรื่องทรงเจ้าอะไรต่างก็จำเป็นต้องรู้จัก

อย่างหน่วยงานเอกชนต่างๆที่อ.เสนห์ บอกว่าตกกันนั้น ผมเห็นว่าส่วนหนึ่งการตกกันนั้นเป็นของดี ถ้ารวมกันหมดก็อันตรายเหมือนกัน ส่วนชนชั้นกลางของเราหากคิดกันในระยะยาว คงไม่ถึงต้องออกไปทำไร่ ทำนา ซึ่งหากจะทำเช่นนั้นก็ไม่เห็นเสียหายอะไร แต่ถ้าชนชั้นกลางพยายามเข้าใจคนชนบทจะเรียกว่าชนชั้นค้ำหรือชนชั้นล่างก็แล้วแต่ ให้เราเริ่มเคารพเขาได้ ไม่ใช่เคารพแบบโรแมนติกแต่เข้าใจเขา แล้วรวมกันเป็นพลัง โดยอาจจะดึงเอาระบบราชการบางส่วนมาใช้ประโยชน์แก่พวกผู้เสียเปรียบ ผมว่าถ้าคิดอย่างนี้แล้ว ผมอยากจะเห็นระยะยาวว่าพวกหน่วยงานเอกชนทั้งหลายเวลานี้เราต้องอย่าลืมว่า ส่วนใหญ่ที่เราอยู่นอกระบบราชการได้เพราะเราเอาเงินฝรั่งมา แล้วผมอยากจะเตือนว่าเงินฝรั่งนั้นเราจะเอามาได้อย่างมากไม่เกินอีกหนึ่งทศวรรษ โดยฝรั่งเองจะหันไปทางฝ่ายขวามากขึ้นทุกที พวกฝรั่งระยะแรกที่เอาเงินมาให้เพราะต้องการจะให้พวกเรานับถือคริสต์ ตอนหลังพวกหัวก้าวหน้าจึงมาเปลี่ยนว่าจะให้ทุนกับกลุ่มที่ทำงานเพื่อปฏิรูปสังคม หรือปฏิวัติสังคมก็ได้ เวลานี้ฝ่ายขวาเริ่มมีอำนาจมากขึ้นทุกที โอกาสที่จะได้เงินมามีน้อยลงทุกที

เพราะฉะนั้น หน่วยงานเอกชนต่างๆที่ทำงานเพื่อชนชั้นล่าง จะเคารพชนชั้นล่างได้จะต้อง มีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับชนชั้นล่างมากขึ้น และรวมตัวกันเพื่อจะต่อสู้ เพื่อจะปกป้อง เพื่อจะเปลี่ยนโครงสร้างใน ระยะยาว ผมว่าอันนี้คือเป้าหมายใหญ่ ผมอยากจะเสนอว่า อย่างค.อ.ส. น่าจะต้องคิดกันในเรื่องนี้ว่า เราจะอยู่รอดได้อย่างไร ที่แล้วมาเราหาเงินจากฝรั่งทั้งนั้น สิ่งที่มีคนเสนอว่าเป็นไปได้ไหมที่เราจะหา เงินทุนจากพระ สิ่งนี้พระเองก็ยังไม่ได้คิดเพียงพอ เพราะที่แล้วมาเราปล่อยให้พระประเภทเดียวที่หา เงินไปสร้างโบสถ์ แล้วโบสถ์ส่วนใหญ่ที่สร้างมาก็เพื่อให้ค้างคาวขี่ เพื่อให้พวกรับเหมาก่อสร้างมันรวย หรือนำไปตั้งมูลนิธิซึ่งมีประโยชน์แก่พวกเบงค๋ ผมว่าพระรุ่นใหม่น่าจะคิดในเรื่องนี้ได้แล้ว พระเป็นเนื้อ นานุญ เป็นทางผ่านเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม สิ่งนี้เป็นสิ่งที่พระรุ่นใหม่น่าจะร่วมกันคิดว่าสิ่งนี้เป็นความ อยู่รอด เป็นการนำเอาพื้นภูมิปัญญาพุทธเข้ามาเกี่ยวข้องกับอนาคต เงินจากฝรั่งนั้นเราจะได้น้อยลง แม้แต่ Christian Aid ก็ถูกนางแทตเชอร์ตีมาก CCFD ในฝรั่งเศสก็ถูกฝ่ายขวาและถูก CIA เข้ามาก้าวก่าย หว่าว่า CCFD เอาเงินมาช่วยฝ่ายซ้าย ทั้งที่ CCFD เป็นคาทอลิกมีสังฆมณฑลทั้งหมดอุดหนุนด้วยซ้ำไป เรื่องนี้ผมขอเป็นการบ้านฝากไว้กับ ค.อ.ส. และหน่วยงานเอกชนทั่วไปด้วย

คุณพิภพ : การที่อ.สุลักษณ์เสนอว่า การจะเลิกรับเงินจากฝรั่ง แล้วหันมาหาเงินจากแหล่งทุนในประเทศ นั้น ผมว่าเป็นไปได้ยาก เพราะเราว่าวิถีคิดในการทำองค์กรเอกชนแบบฝรั่งเข้ามา คือเริ่มแบบองค์กร ซึ่งต้องใช้เงินมาก ผมนึกถึงท่านอาจารย์พุทธทาส ผมว่าเราน่าจะสนับสนุนคนรุ่นใหม่เริ่มอย่างอ.พุทธทาส ไม่ใช่เป็นองค์กร แต่เริ่มจากตัวเองคนเดียว ค่อยๆทำแล้วอยู่ได้นานจนถึงตาย ผมว่าการเริ่มแบบองค์กร อย่างฝรั่งนั้นมีปัญหามาก แม้มูลนิธิเด็กเองซึ่งได้เงินทุนในประเทศกว่า 50% แนวโน้มของการได้เงินภายในประเทศก็จะน้อยลง เพราะเดี๋ยวนี้รัฐบาลได้ใช้วิธีการแบบนี้ในการหาเงิน องค์กรเอกชนหลายแห่ง ก็เริ่มใช้วิธีการแบบนี้ เพราะฉะนั้นเราต้องเลิกคิดวิธีการทำงานแบบองค์กร ไม่ใช่แต่เพียงกลับไปหาเงิน จากฝ่ายพุทธเท่านั้น

การทำงานขององค์กรเอกชนเป็นแบบระบบราชการ ซึ่งเป็นผลมาจากระบบการศึกษา

นักพัฒนาที่รับความคิดแบบระบบราชการมาโดยไม่รู้ตัว และหลุดออกจากระบบนี้ไม่ได้

อ.เสนอห์ : ผมไม่อยากให้พวกเราคิดถึงเรื่องหาเงิน ผมว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่เล็กลง แต่อยากให้มอง ถึงสิ่งที่จะทำให้ขัดเสียก่อน ผมอยากจะเน้นถึงความสามารถของเราในการมองปัญหาแสวงหาแนวทาง

มากกว่า ถ้าเราพูดถึงแหล่งเงินทุนก็เป็นการพูดเรื่องตัวเอง เราไม่ควรเอาประเด็นนี้เป็นเรื่องนำ แต่ที่ผมหนักใจคือ จริงแล้วเรากำลังเจอปัญหามาก เพราะถ้าเราคิดถึงแนวทางให้ชัดแล้ว เราก็คงหาแหล่งสนับสนุนเงินทุนได้ ดังนั้นผมจึงอยากให้เรื่องทุนเป็นเรื่องสุดท้ายที่จะพูดกัน

วิทยุ : ผมคิดว่าตั้งแต่เราคุยกันมา อ.เสนห์ได้เสนอเป็นทิว 3 ทิวใน 3 ประเด็นคือ

1. การพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า รากฐานภูมิปัญญาดั้งเดิม หรือการอ้างอิงประเพณีเก่า
2. กระแสของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนำไปสู่การครอบงำ
3. ถ้าทราบโดยยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง อ.เสนห์ใช้คำว่า "การปฏิวัติ" ก็คงอยากที่จะ

เกิดสิ่งใหม่มาได้

อยากจะให้โยง 3 ประเด็นนี้แล้วหาทางออกดูว่า เราจะสามารถทำอะไรได้บ้างในเงื่อนไขที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

คุณศรีสุวรรณ : เห็นด้วยกับเรื่องทิว 3 ทิวของคุณวิทยุ ที่ผ่านมา NGO มีคนเข้าออกบ่อย คนที่เข้ามาเป็นนักกิจกรรมเก่าๆ ซึ่งยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง แต่พอมาทำงานพัฒนาจริงาก็พบว่ามันเป็นไปไม่ได้ เช่นพอบอกว่าปัญหาของชาวนาคือขาดพลังในการต่อรอง จึงรวมกลุ่มพลังชาวนา แต่ผลที่สุดชาวนาก็สู้ระบบตลาดไม่ได้ สาเหตุหลักที่นักพัฒนาเหล่านี้ลาออก เพราะประเมินคุณค่าของงานพัฒนาแบบ NGO ว่าก่อนอะไรไม่ได้มาก แต่ความจริงยังมีกลุ่มนักพัฒนาจำนวนหนึ่งที่อยู่ได้ คนพวกนี้รู้สึกว่างานที่หาอยู่ยังไม่อดตัน คือเมื่อผ่านช่วงหนึ่งมาก็พบว่าไม่ตัน ได้พบสิ่งหนึ่งมาทดแทน ซึ่งอันนี้ผมคิดว่าค่อนข้างสอดคล้องกับที่อ.เสนห์ เสนอคือ สิ่งที่เรียกว่าประเพณีภูมิปัญญา แต่เมื่อทำงานลงลึกในแนวนี้เป็นหลัก ก็ถูกคนอีกกลุ่มหนึ่งวิจารณ์ว่าเป็นการถอยหลังเข้าคลอง หรือเป็นการย้อนเข้าสู่พิธีกรรม เป็นการกลับไปหาของเก่าแก่ซึ่งไม่สามารถที่จะเป็นจริงได้ในปัจจุบัน นี่เป็นปัญหาประการที่ 1 สำหรับคนที่ทำงานทางสังคมอยู่ในขณะนี้

ปัญหาประการที่ 2 อ.เสนห์ได้เสนอว่าจะต้องมีการให้ความหมายที่เป็นจริงเป็นจังที่เป็นรูปธรรมสำหรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งผมจับได้ว่ามันมีทั้ง เรื่องของการมองความก้าวหน้าเป็นประเด็นที่หนึ่ง และการปรับให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยเป็นประเด็นที่สอง โดยประเด็นทั้งสองนี้ต้องประสานกลมกลืนกัน ตอนนี้เรายังมีความพยายามอยู่แต่ยังไม่ชัด

ปัญหาประการที่ 3 การปฏิบัติการณ์ที่วุ่นวายต้องเกิดขึ้นบนความคิดที่ว่าต้องยอมรับความเป็นจริงในปัจจุบันที่มันดำรงอยู่ จะเปลี่ยนแปลงอะไรขนาดไหนไม่ได้ แต่ต้องดำเนินการภายใต้โครงสร้างหรือโครงสร้างที่ดำรงอยู่ มีคนคิดกันอยู่ในเรื่องการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงให้ได้ในสถานการณ์ปัจจุบัน และปรับความคิดแนวปฏิบัติเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแบบเก่ามาเป็นเรื่องการผลักดันให้เปลี่ยนนโยบาย ทำอย่างไรให้หลักการใหญ่ของรัฐบาลเปลี่ยน ซึ่งเอื้อต่อคนระดับล่าง และพยายามค้นหาให้ได้ว่าประเพณีภูมิปัญญาที่คืออะไร ซึ่งส่วนนี้ก็มีรูปธรรมมากมาย เช่นการเกษตรแบบผสมผสานเพื่อต่อต้านระบบตลาด ระบบทุนนิยม ซึ่งเป็นความพยายามที่จะต่อสู้กับแบบหนึ่ง และมีความพยายามที่มองความหมายของการเปลี่ยนแปลงใหม่ถึงขั้นพยายามมองหาพาราไดม์ (Paradigm) ตัวใหม่ของเรา ไม่ใช่เพียงแค่การเดินอยู่ในระบบซึ่งครอบเราอยู่

ผมเห็นด้วยที่ว่า ต้องประสานสิ่งเหล่านี้เข้าด้วยกันให้ได้ในความเป็นจริง แต่สำหรับคนคนหนึ่งซึ่งมีบทบาทของตนเองในขอบเขตหนึ่งย่อมยากที่จะมองเห็นปัญหาที่ 3 ประการอย่างกระจ่างชัดจนสามารถคิดรูปธรรมของการกระทำของคนออกมาบนความชัดเจนต่อปัญหาแต่ละข้อ ผมไม่แน่ใจว่าหน้าที่ที่ประสานปัญหาทั้ง 3 ประการนี้เป็นหน้าที่ของใคร หรือปัจเจกชนคนหนึ่งจะสามารถแก้ปัญหานี้ได้อย่างไร ปัญหาก็คือความพยายามที่ว่านี่มักเกิดขึ้นในเวทีสัมมนา ถ้าเป็นเวทีสัมมนาที่ผู้เข้าร่วมมีความต่างกันโดยพื้นฐาน จะทำให้เวทีห้คนกลายเป็นเวทีวิวาทะ ซึ่งเป็นการบันทึก และก็คงเข้าลักษณะที่อ.เสนห์ บอกว่า พลังฝ่ายก้าวหน้าในขณะนี้ยังไม่ค่อยเป็นขบวนเท่าไร เป็นไปอย่างกระจัดกระจาย และทำให้เกิดอึดอัดต่อสิ่งที่ตนกำลังทำมากขึ้นโดยลำดับ

อ.สุลักษณ์ : ผมเห็นสิ่งที่คุณศรีสุวรรณพูดมานั้นสำคัญ เราน่าจะต้องมีข้อสรุปที่เป็นประโยชน์ ที่แล้วมาฝ่ายปรีดีปฏิบัติของพระมัทจะไม่ค่อยมีปัญหา ต่างฝ่ายต่างเห็นความวิเศษของกันและกัน แต่พวกเรานักทฤษฎีน่าจะมีอะไรที่เอื้ออาทรต่อนักปฏิบัติมากกว่านี้ และบางทีนักปฏิบัติก็ดูถูกว่าพวกนักวิชาการไม่รู้ ดังนั้นเราจะต้องเป็นตัวเชื่อมให้ทั้งสองฝ่ายเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ถ้าเราสามารถทำสิ่งนี้ได้แนวทางใหม่ก็จะเกิดพลัง ผมอยากจะฝากเรื่องนี้ไว้เป็นการบ้าน

ภาพถ่าย

วันที่ 20 กันยายน 2529

ภูมิปัญญาไทย

โดย อ.สุลักษณ์ ศิวรักษ์

เรื่องที่ผมจะพูดในวันนี้ คงไม่มีอะไรใหม่ เรื่องภูมิปัญญาไทย ผมได้แสดงปาฐกถาไว้แล้ว เนื่องในวันเกิดท่านพุทธทาส ครบ 80 ปี 27 พฤษภาคม 2529 (ตีพิมพ์ในหนังสือ การสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทย 80 ปี พุทธทาสภิกขุ-สำนักพิมพ์เทียนวรรณ) อาจจะพูดเพิ่มเติมจากนั้นเล็กน้อย

ก่อนที่จะเข้าประเด็น ผมขอย้อนไปถึงที่ อ.เสนห์พูดเมื่อเช้า มีประเด็นหนึ่ง ซึ่งไม่ได้อภิปรายกันเพียงพอ ที่อ.เสนห์บอกว่าในยุโรปนั้น จุดเปลี่ยนที่สำคัญคือเปลี่ยนจากมัธยมสมัยมาสู่สมัยที่เรียกว่าการเกิดใหม่ ผมได้บัญญัติศัพท์ว่าอภินิพัตติคือการเกิดใหม่ หรือทับศัพท์ว่าเรอเนซอง การเกิดใหม่นี้เป็นเรื่องที่สำคัญ การที่คนส่วนใหญ่ถือว่าเรื่องนี้สำคัญนั้น เราไม่สามารถที่จะปฏิเสธได้ มีคนถามว่าจะมองไปที่อื่นมีไหม อันนี้ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจ แต่สำหรับประเทศไทยเองนั้น เราต้องยอมรับว่าเราเดินตามความคิดของฝรั่งตั้งแต่แผ่นดินพระจุลจอมเกล้าฯ และยังตีประเด็นทิศทางวัฒนธรรมอารยธรรมของฝรั่งไม่แตก อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ ฉะนั้นการตีประเด็นทิศทางอารยธรรมของฝรั่งให้แตกนั้น มันจะช่วยให้เราเข้าใจในสิ่งที่ถูกที่เราถูกฝรั่งครอบงำ เราถูกครอบงำมากแค่ไหนดังที่อ.มารคเสนอก็น่าสนใจ แต่ผมเห็นด้วยกับประเด็นที่อ.เสนห์เสนอว่าสำคัญ เมื่อพูดอย่างนี้แล้ว ผมอยากจะเตือน 2 ประเด็น

ประเด็นหนึ่ง อ.เสนห์บอกว่า สำหรับฝรั่งในยุโรปนั้น ได้พยายามกลับไปหารากฐานทางอารยธรรมกรีก และของไทยมีไหมนั้น อ.เสนห์ไม่แน่ใจ แต่สำหรับผม แน่ใจพอสมควร ว่าสำหรับของไทยนั้น ในปาฐกถาที่ผมแสดงที่พระอุโบสถ วัดมหาธาตุ ชี้ให้เห็นชัดเลยว่า ไทยได้กลับไปหาพื้นฐานทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะฝ่ายเถรวาท นี่เป็นเรื่องอีกเรื่องหนึ่ง ส่วนจะเอามาใช้อย่างไรเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เช่นเดียวกัน ที่ยุโรปเอากริกมาใช่เพื่อรับใช้ประโยชน์สมัยนั้น เช่นเดียวกับคนไทย ที่เอาพุทธศาสนาเถรวาทมารับใช้ความคิดของไทยสมัยนั้นว่า หมายความว่าพื้นฐานอันนี้คล้ายกัน ที่นี้ อ.เสนห์ว่า ยุคเรอเนซองนั้น เป็นการเริ่มยุโรปสมัยใหม่ คือเปลี่ยนจากศักดินา แต่การที่มีสถาบันทุนนิยมแบบประชาธิปไตยมีคนชั้นกลางเกิดขึ้น อ.เสนห์ไม่ได้พูด แต่ อ.เสนห์คงหมายความว่าสิ่งที่เรียกว่าระบบทุนนิยมเกิดขึ้น อันนี้ อ.เสนห์ไม่ได้พูด แต่ผมเข้าใจว่าอ.เสนห์จะทิ้งไปโดยคิดว่าเป็นของดี อันนี้ผมไม่แน่ใจ ผมว่า

สิ่งที่เรียกว่าเรอเนซองส์ มีทั้งของดีและของชั่ว และสิ่งที่เปี่ยมล้นสมัยก็มีทั้งของดีและของชั่ว ผมไม่ได้เห็นเป็นคำกับขวณะ ที่เรียนประวัติศาสตร์กันในสมัยหนึ่ง เห็นว่าสมัยในยุโรปเป็นของชั่ว เป็นสมัยดำ เป็นสมัยมืด เป็น Dark Age ยุคเรอเนซองส์คือสมัยสว่าง ผมเข้าใจว่าเวลานี้ ความคิดของผมนี้ ไม่ใช่ของแปลกใหม่ มีคนคิดเช่นนี้กันมากขึ้น แม้แต่ในยุโรปเอง นี่เป็นประเด็นที่ 1

ประเด็นที่ 2 เรอเนซองส์ ก็เป็นก้าวใหม่ เป็นความคิดหลายอย่าง แต่ก็เป็ก้าวในทางร้าย เพราะเดินมาสู่วัตถุนิยมมากขึ้น ผมพูดอยู่เสมอและนึกถึงหนังสือ Turning Point ที่โกลดิมทอง ร่วมกับปจารย์สารพินพมานี้ เป็นต้นเหตุให้รังต้นตัว ข้าพเห็นเลยทีเดียวว่าความคิดตั้งแต่ศาสนาที่ว่า Ego ergo sum; I think, therefore, I am มาสรุปที่ความคิด มาเน้นที่ปรัชญาความคิด แล้วมาสู่นักคิดอื่นๆโดยเฉพาะมาถึงคอปเปอร์นิคัส มาถึงกาลิเลโอ และมาถึงนักคิดคนอื่นๆ เป็นเรื่องของความคิดวิทยาศาสตร์ ในแง่หนึ่งเป็นของกรีกแต่ทิ้งรากฐานอันหนึ่งของยุโรป ซึ่งเป็นรากฐานในทางนามธรรม รากฐานในจิตวิญญาณ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือหิ้งเนื้อหาของศาสนาคริสต์เดิม จาก Renaissance แล้วก็เกิด Reformation นั้น ในหลายอย่าง ได้ปฏิรูปศาสนาในทางที่ดีขึ้น แต่ในหลายกรณี ได้ปฏิเสธสิ่งต่างๆที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม จริยธรรมดั้งเดิม ภูมิธรรมดั้งเดิม โดยเฉพาะในสิ่งที่ลึกซึ้งในทางจิตวิทยาของยุโรป ถูกทอดทิ้งตั้งแต่ยุคสมัยเรอเนซองส์ นี่เป็นประเด็นที่น่าจะพูดกัน และหนังสือของ อาดัม เคิร์ล (Adam Curl) และ Schumacher นั้นก็ชัดเจนพอสมควร โดยเฉพาะเรื่อง **แผนที่คนทุกข์** (Guide for the Perplexed) ของ ชูเมกเกอร์ แม้งานของริคส์ เดวิดส์ ได้ชี้ให้เห็นชัดเจนว่ามีขบวนการทำลายความคิดเดิมของยุโรปเดิม ในฝ่ายที่เป็นนามธรรม ในฝ่ายที่เป็นศาสนธรรม ศาสนาคริสต์เข้ามาเป็นเครื่องมือของระบบทุนนิยม ศาสนาคริสต์เข้ามาเป็นเครื่องมือของระบบจักรวรรดินิยม ศาสนาคริสต์เข้ามาเป็นเครื่องมือของการแพร่อิทธิพลในระบบวัตถุนิยมแบบใหม่ นี่เป็นประเด็นซึ่งเราอาจจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย แต่ผมเห็นว่าเราควรพูดในเรื่องของความคิดตามรูปแบบของฝรั่ง เราน่าจะตีประเด็นให้ชัด แล้วประเด็นนี้คงเห็นพ้องต้องกันได้ยาก

ทีนี้ในเรื่องที่ อ. เสน่ห์ บอกว่าราชการเป็นตัวทำลายล้างที่สำคัญของภูมิปัญญาไทย ผมว่าส่วนมากในที่นี้ก็เห็นพ้องต้องกันด้วย โดยเฉพาะระบบการศึกษา อันนี้ผมว่าคนส่วนใหญ่เห็นด้วย แต่สิ่งหนึ่งที่ อ. เสน่ห์ไม่ได้พูดถึงคือ สิ่งที่เกิดในช่วงระยะเวลาอันตรายระยะหลังนี้ก็คือ สื่อมวลชน และ

ลือมาลชนที่ร้ายแรงที่สุดก็คือ ลือมาลชนของรัฐบาล ลือมาลชนของเอกชนก็ร้ายแรงเหมือนกัน แต่ถ้าสามารถรักษาความเป็นตัวของตัวเองได้มากเท่าไร แม้จะต้องอิงระบบทุนนิยมบ้าง ถ้ารู้จักเอาตัวรอด ถ้าเรารู้จักรักษารายาบรรณพอลสมควร ก็คือว่ามีคุณมากกว่าโทษ แต่มีคุณพร้อมกับโทษด้วย นี่ต้องเข้าใจว่าหนังสือพิมพ์ทุกฉบับเลย มีทั้งคุณและโทษ แต่ว่าถ้าเป็นของรัฐ หรือ โทรทัศน์ วิทยุ ซึ่งปล่อยให้ระบบทุนนิยมเข้ามาทั่วาก่ายมากเท่าไรก็มีอันตรายมากเท่านั้น ซึ่งทั้งหมดเป็นตัวแทนทำลายวัฒนธรรมเดิมของเรา ผมว่าประเด็นนี้คงจะเห็นพ้องต้องกันที่ อ.เสนห์ว่า

ที่นี้ประเด็นสุดท้ายที่ อ.เสนห์พูด นอกจากจะกลับไปหาฐานภูมิปัญญาเดิมของเราว่าอยู่ตรงไหนแล้ว สิ่งที่ อ.เสนห์ไม่แน่ใจคือว่า ในกรณีของเรอเนซองส์นั้น เขากลับไปหากรีก แต่ของเราจะไปหาที่ไหน อันนี้ผมยังยืนยันว่า ของเราไม่มีทางอื่นต้องกลับไปหาพุทธเท่าที่เราเข้าใจ เท่าที่บรรพบุรุษเข้าใจ ดังปรากฏที่แสดงที่วัดมหาธาตุ ผมชี้ว่าตั้งแต่จารึกหลักที่ 1 สมัยสุโขทัย ซึ่งเวลานี้มีนักวิชาการบางคนเข้าใจว่า พระจอมเกล้าท่านปลอมหลักศิลาจารึก ซึ่งมีนักวิชาการจากสถาบันไทยคดีศึกษาของ อ.เสนห์ร่วมอยู่ด้วย ที่คิดเช่นนี้ นี่เป็นสิ่งที่คิดได้นะ หรืออาจจะปลอมก็ได้ ผมไม่ว่าอะไร แต่ว่าผมเชื่อ ผมยืนยันว่า จารึกหลักที่ 1 นั้น เป็นจารึกที่แท้ และยืนยันเอกสารหลักฐาน พื้นภูมิปัญญาไทยชัดเจนพอลสมควรในจารึกหลักที่ 1 เรื่อยมาจนถึง ไตรภูมิพระร่วง ตลอดลงมา ผมไม่ต้องการพูดซ้ำในสิ่งที่ผมพูดไปแล้ว แต่อยากจะสรุปว่า พื้นภูมิธรรมแบบนี้ เมื่อมันกระทบกับฝรั่ง เราเห็นได้ชัดคือ กระบในสมัยพระนารายณ์ เราเห็นได้ชัด เพราะเหตุว่าพื้นภูมิธรรมของไทยเดิมมันสามารถเอาชนะฝรั่งได้ในแผ่นดินพระเพทราชา เมื่อชนะแล้ว มันเป็นนัยยะลบมากกว่านัยยะบวก เพราะที่เราชนะฝรั่งในครั้งนั้นเป็นเหตุให้ในทางประวัติศาสตร์เราเสียเมืองให้พม่า อันนี้เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งผมว่ายังไม่มีการตีประเด็นให้แตกในทางประวัติศาสตร์ มันกระทบอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ 5 จึงได้มีหนังสือ กิจจานุกิจ เกิดขึ้น นี่สำคัญมาก ผมว่าคนเวลานี้ไม่ได้อ่านหนังสือกิจจานุกิจเท่าที่ควร แล้วเรื่อยลงมา เรื่อยจากรัชกาลที่ 4 ที่ 5 ลงมานั้น ที่อันตรายร้ายแรง คือตั้งแต่รัชกาลที่ 5 มา เราได้รับความคิดของฝรั่ง รับผิดรับถูกก็รับไว้หมด แล้วมาประยุกต์ใช้ ซึ่งเราเพิ่งจะมารู้ตัวเวลานี้เองว่า เป็นผลลบมากกว่าบวก ทั้งหมดที่เรารับเข้ามา มันลบมากกว่าบวก รับผิดรับถูกอย่างไรก็ข้าง ลบมากกว่าบวก ระบบการศึกษา ระบบราชการ ทั้งด้านคมนาคม ทุกสิ่งทุกอย่าง การแพทย์ การสาธารณสุข เป็นลบมากกว่าบวก ผมว่าเวลานี้เริ่มรู้ตัวกันมากขึ้น ที่นี้

สมัยราชาธิปไตยนั้น การรับฝรั่งเข้ามานั้นแน่นอน ย่อมเป็นไปได้เพื่อจะคงราชาธิปไตยไว้

ข้ออันตรงตรงที่ว่า การรับฝรั่งในสมัยราชาธิปไตยนั้น ต้องรวมประเทศเป็นหนึ่ง จะต้อง มีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงเทพฯ จะต้องขยายอำนาจการปกครองออกไป อันนี้ขี้อรับ เป็นตัวทำลายพื้นภูมิ- ธรรมเดิม ยิ่งขยายออกไปมากเท่าไร ยิ่งทำลายภูมิธรรมเดิมมากเท่านั้น ที่นี้ ข้อโต้เถียงของผม ก็คือว่า ถึงแม้ราชาธิปไตยจะมีส่วนน้อย ถึงแม้ราชาธิปไตยจะแบ่งชนชั้น แต่โดยทั่วไปนั้น มีพื้นภูมิธรรม เดิมที่มีคุณงามความดีพอสมควร ที่รักษาราชชาติของไทยมาโดยตลอด มันมีความซื่อบางประการ มีความไม่มักมาก ไม่กอบโกยหรือไม่ใช้สิทธิเกินขอบเขต จริงอยู่มีอภิสิทธิ์หลายอย่าง ที่มีอภิสิทธิ์ เพราะว่าป็นเจ้าชีวิตและเจ้าแผ่นดิน แต่ก็ไม่ใช่อภิสิทธิ์มากเกินไป ดังเมื่อพระปกเกล้าฯทรงสละ ราชสมบัติ ทรงมีพระราชทรัพย์เพียง 10 ล้านบาทบาท เมื่อพระจอมเกล้าฯเสวยราชย์ก็มีเงินอยู่พัน ชั่งเท่านั้น อะไรเหล่านี้

อยากจะให้พิจารณาก่อนอื่นว่า ทำไมเรื่องของภูมิธรรมเดิมของนักปกครอง มีเรื่องของ พุทธศาสนาเข้ามาเป็นตัวกำหนด นักวิชาการรุ่นใหม่เรามักจะมองว่า สถาบันพุทธศาสนาไว้สสถาบัน การเมืองอย่างเดียว ทั้งที่ความจริงแล้ว สถาบันพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อสถาบันการเมืองด้วย เป็นตัว เหนี่ยวรั้งมิให้สถาบันการเมืองเลวร้ายจนเกินไป นี่พูดในแง่สถาบันศาสนานะ ไม่ใช่ในแง่ตัวคำสอน เพราะตลอดยุคสมัยราชาธิปไตย สถาบันพุทธนี้มีอิทธิพลมากพอสมควร จนกระทั่งไปรับอิทธิพลของฝรั่ง สถาบันพุทธศาสนา ก็เริ่มลดบทบาทลงตามลำดับ แต่ก่อนวัดเป็นจุดศูนย์กลางทางการศึกษา ทางศิลป- วัฒนธรรม ในทางการแพทย์ แต่ต่อมาถูกสถาบันในทางโลกแย่งบทบาทเหล่านี้ไปหมด เวลานี้วัดจึง เป็นเพียงจุดศูนย์กลางทางพิธีกรรม อันนี้คือสิ่งที่ผมอยากจะชี้ให้เห็น สิ่งหนึ่งที่เข้ามาคือว่า ระบบ ราชการเป็นอย่างไร ระบบราชการก็ใช้ระบบเทคโนโลยีทางความคิดแบบฝรั่ง อย่างไรก็ตามแล้วแต่ ผมเห็นว่าตราบิตที่เทคโนโลยีมาปรับใช้ระบบราชการ และภายหลังระบบราชการไปอิงอยู่กับอภิมา- อำนาง ไปอิงกับบรรษัทเงินทุนข้ามชาติ อันนี้มันก็มาหนักคำดังกล่าว ในสมัยรัชกาลที่ 5 มันมีอันตราย เหมือนกัน แต่ว่ามันน้อย เพราะมันแพร่ไปได้น้อย มันมาเริ่มแพร่จริงจังในสมัยจอมพลสฤษดิ์ สมัยที่พัฒนา ยิ่งตัดถนนไปถึงไหน มีหน่วยราชการเพิ่มขึ้นมาอีกจำนวนเท่าไร ความฉิบหายเกิดขึ้นมาก เท่านั้น มาสมัยจอมพลถนอมมีเรื่องอยากจะเตือนคือ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นชั้นเอก จอมพลถนอม

ออกไปมหาสารคาม ตกใจเลย เมื่อพบผู้อำนวยการวิทยาลัยครูที่นั่นเป็นชั้นพิเศษ ข้าราชการสมัยก่อน
ตำแหน่งน้อย เงินที่ใช้นั้นน้อย เคี้ยวนี้ตำแหน่งมันใหญ่ เงินที่ใช้นั้นมีมาก

ที่นี้พูดอย่างนี้แล้ว ผมอยากจะชี้ให้เห็นว่า ถ้าเรามองเห็นว่าระบบราชการมันไปเอื้อ
อาหารต่อประโยชน์ของชนกลุ่มน้อย ประโยชน์ของคนข้างนอก ประโยชน์ของอภิชนอำนาจ บริษัท
เงินทุนข้ามชาติ เพราะถ้าเราจะมองเห็นว่าพื้นภูมิธรรมเดิมมันมีหรือไม่มี มันเป็นโรแมนติคจริง
อย่างที่ว่าหรือไม่ เมื่อเข้าทำนมหาประยูรได้พูดไปแล้ว สำหรับผมมองเห็นว่าพื้นภูมิธรรมเดิมนั้น
จะเป็นผีก็ตาม จะเป็นไสยก็ตาม จะเป็นพุทธก็ตาม ขอประทานโทษ ผมพูดถึงพื้นภูมิธรรมไทย ไม่ได้
พูดถึงพื้นภูมิธรรมสยาม ถ้าพูดถึงสยามแล้ว ก็ต้องรวมถึงชนกลุ่มน้อย อาจจะต้องรวมถึงมาลาญด้วย
อาจจะรวมถึงชาวเขาด้วย ไทยนี้มีพุทธเป็นค่านิยม สิ่งหนึ่งซึ่งผสมกับพุทธ พุทธมาก พุทธน้อย พุทธ-
จริง พุทธปลอม ก็แล้วแต่ อันนี้พื้นภูมิธรรมสยามหมายความว่าอย่างนั้น แล้วในแง่พื้นภูมิธรรมไทย
เดิม ผมเห็นว่าได้มีการขึ้นลงและต่อเนื่องกันมาโดยตลอด และที่สำคัญคือในช่วงนี้มีท่านพุทธทาสเป็น
คนสำคัญคนหนึ่ง ที่ชี้ให้เห็นว่าพื้นภูมิธรรมเดิมของไทยเป็นเนื้อหาที่สำคัญ จะเห็นได้จากคำสอนของ
ท่านพุทธทาสนั้น กลับไปหาอย่างทื่อ. เสน่ห์ว่า ยุโรปกลับไปหากรีก ท่านอ.พุทธทาสกลับไปหาพุทธวัจนะ
ดั้งเดิม เช่นเดียวกันกับที่ท่านกลับไปหาพื้นภูมิธรรมเดิมของชาวบ้าน กลับไปดูที่ไหน ก็กลับไป
ดูที่หนังตะลุง กลับไปดูที่เพลงกล่อมเด็ก กลับไปดูว่าชาวบ้านเขาสอนกันอย่างไร หรืออะไรต่างๆ
เหล่านี้ อันนี้สำคัญมาก และท่านเตือนว่าพื้นภูมิธรรมเดิมของสังคมไทยแต่ละหมู่บ้าน เป็นอิสระจาก
บ้านเมืองมาก อันนี้สำคัญมาก บ้านเมืองมีอิทธิพลต่อหมู่บ้านน้อย ชาวบ้านเขามีอิทธิพลในตัวของเขา
เอง ชาวบ้านเขามีความเชื่อมั่นในตัวของเขาเอง การที่ท่านตั้งสวนโมกขังก็เพราะเหตุนี้ แต่ก่อนท่าน
นึกว่ากรุงเทพฯวิเศษกว่าไชยา ต่อมาท่านเห็นว่าพระในกรุงเทพฯไม่ได้วิเศษอะไร ค้อยกว่าพระไชยา
ด้วยซ้ำ ในแง่ศิลาจารวัตร กรุงเทพฯไม่น่าอยู่เท่าไร นี่สำคัญมาก เพราะท่านเป็นผู้ปลุกไฟดิน ในขณะที่
ที่กรุงเทพฯบอกตลอดเวลาว่าบ้านนอกคอกกว่า และคนจำนวนมากหลงเชื่อตามกรุงเทพฯ ท่านพุทธทาส
ช่วยบอกว่าพื้นภูมิธรรมเดิมของเรามีอยู่ในแต่ละท้องถิ่น ในแต่ละแห่ง และในปัจจุบันมีตัวอย่างอีกท่าน
หนึ่งก็คือ พระราชวรมุนี ท่านเป็นผลผลิตของพื้นภูมิวัฒนธรรมเดิม ได้รับอิทธิพลจากภายนอกน้อยมาก

ท่านทั้ง 2 รูปูภาษาอังกฤษ ท่านพุทธทาสอ่าน เขียน พุทธภาษาอังกฤษได้พอควร พระ-
ราชวรมุนีรู้แตกฉานภาษาอังกฤษทั้งในการพูด เขียน และอ่าน แต่ถือว่าท่านเป็นผลผลิตของวัฒนธรรมเดิม

ซึ่งมีอิทธิพลของรูปแบบตะวันตกเข้ามาทั่วากายน้อยมาก ท่านสามารถหลุดพ้น สามารถใช้พื้นภูมิธรรมเดิม สามารถตีประเด็นในสังคมปัจจุบันได้ชัด มองย้อนกลับไปหาสังคมเดิมได้ชัด และมองเห็นสังคมฝรั่งได้ชัด เพราะฉะนั้น มองอเมริกันมาแก้ปัญหาไทย จึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เป็นที่น่าเสียดายที่นักเรียนนอกส่วนมาก ไม่เคยมองปัญหาที่ชัดเจนเท่านี้ เพราะเหตุว่าชาติพื้นภูมิเดิม อันนี้แลเห็นได้ ผมจะเรียนเตือนว่า แม้กระทั่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านเห็นว่าญี่ปุ่นดีกว่าไทย คิดจะเอาอย่างญี่ปุ่น แต่คนรุ่นท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีนั้น ได้มีพื้นภูมิเดิมที่แข็งแกร่งสมควร ดีกว่าพวกดอกเตอร์แบบฝรั่งสมัยนี้ เพราะพวกนี้เป็นวัชวลิมิตกันไปหมดแล้ว คนรุ่นเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี คนรุ่นท่านปรีดี พนมยงค์ คนรุ่นนี้ยังมีพื้นภูมิธรรมเดิมจากอยุธยา จากมรดกธรรมอื่นๆ คุณไปอ่านดูก็ได้จากกฎ รศ. 130 ทหารที่เป็นกบฏเหล่านั้นมีความเคารพพระบรมราชวงศ์ ซึ่งเป็นศักดิ์นา เป็นเจ้าพระยา เป็นเสนาบดี ยังเห็นว่าคนเหล่านั้นมีเมตตากรุณา ปัจจุบันความเคารพกันเช่นนี้เกือบจะเป็นไปไม่ได้แล้ว

ผมอยากจะชี้ให้เห็นที่ อ. เสน่ห์ว่า พื้นภูมิเดิมมีหลักในทางจริยธรรม มีหลักในทางวัฒนธรรม มีหลักในการเคารพตัวเอง ภูมิใจตัวเอง มันมีอยู่ในทุกชนชั้น และต่างฝ่ายต่างเคารพตัวเอง อย่างนึกว่าในสมัยก่อนชาวบ้านจะเคารพชาววัง ชาวบ้านเคารพชาววังเมื่อในสมัยนี้เอง เพราะถูกครอบงำ เราถูกล้างสมอง ไม่ให้มีความภูมิใจในตัวเอง การที่ชาวบ้านเห่อชาววังนั้นเป็นของใหม่ ไม่ใช่ของเก่า ไปอ่านดูก็ได้ พระเพทราชาเสวยราชย์ ชาวบ้านไม่ได้ใช้ราชาศัพท์และเขาไม่ต้องการใช้ ผมอยากจะยกตัวอย่างประกอบเรื่องหม่อมเนื่อง เมียหม่อมเจ้าสุฤทธิเดช ขยายกร ซึ่งถือว่าเป็นเทศาภิบาลที่เก่งที่สุดในสมัยราชาธิปไตย หม่อมเนื่องเป็นคนบักซ์ไต์ ขึ้นมาอยู่กรุงเทพฯ ไม่ยอมพูดภาษากรุงเทพฯ เด็ดขาด เพราะเขามีความภูมิใจในภาษาของเขา ถ้าเป็นในสมัยนี้ หม่อมเนื่องไม่มีทางเป็นตัวของตัวเอง ดูอย่างโฆษกรัฐบาลนั้น มักจะพูดภาษากรุงเทพฯ และพูดภาษาสำเนียงทองแดง

ผมอยากพูดถึงพื้นภูมิธรรมเดิมต่อ พื้นภูมิธรรมเดิมตามที่ผมเข้าใจนั้นเป็นอย่างไร พึงให้พิจารณา ไม่ใช่ว่าผมโรแมนติกกับอดีต

ในสมัยก่อนถึงแม้จะมีการกดขี่ข่มเหงกันระหว่างประเทศ แต่ก็ไม่มีร้ายแรงอะไร เพราะอารยธรรมแบบตะวันตกออกนั้น ผู้มีบรรดาศักดิ์สูงไม่ต้องการเงินทองมาก ต้องการแต่เพียงอิศรฐาน การที่ไทยปกครองลาว เขมร นั้น ไทยได้เงินทองจากประเทศราชเหล่านั้นไม่เท่าไร มีหลักฐานว่า

การที่ไทยยอมเสีย กลันตัน ตรังกานู ไปให้อังกฤษนั้น เพราะได้เงินทองน้อย ไม่คุ้มกับที่ส่งข้าหลวงไปปกครอง อย่างพวกขมุมาขึ้นกับเจ้าครองนครเชียงใหม่ ก็ไม่ต้องเสียอะไรมาก ปีหนึ่งก็นำเอาขมิ้นและเอื้องมาเป็นเครื่องบรรณาการแต่เจ้าเชียงใหม่จะเอาขมิ้นมาเคี้ยวแล้วถมลงพื้นดิน ประกาศว่า ตราบใดที่ดอกเอื้องยังบานอยู่ และท่านส่งบรรณาการถวายเรา ตราบนั้นเราจะปกป้องรักษาพวกท่าน ในกรณีพม่าผัดกับไทย พม่ามีปัญหาเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยมาก ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้มักอพยพมาพึ่งไทย เช่นพวกมอญ ปัจจุบันนี้ก็ยังมีคนพวกนี้อพยพมาอยู่

โดยทั่วไปหมู่บ้านแต่ละแห่งมีอิสระ พึ่งตนเองได้ทุกอย่าง บ้างยี่สิบ มีพร้อม ตั้งแต่หูกยา หอมผ้าได้เอง และหมู่บ้านแต่ละแห่งมีพุทธเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม ศิลปกรรม การศึกษา แต่ก่อนวัดโดยมากไม่ต้องมีโบสถ์ วัดไหนมีโบสถ์เป็นที่ต้องขอพระราชทานวิสุงคามสีมา วัดทั่วไปเป็นเอกเทศจากรัฐ วัดจึงไม่สิ้นเปลืองมากเหมือนเดี๋ยวนี้ หลายวัดมาลงโบสถ์ร่วมกัน วัดในหมู่บ้านมีความเป็นตัวของตัวเอง เมื่อมีการรวมศูนย์การปกครองมาที่กรุงเทพฯ จึงเกิดกรณีครูบาศรีวิชัย กบฏผีบุญ กบฏเมืองแพร่ อย่างเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ก็ควรถือว่าเป็นวีรบุรุษของชาวอีสาน ที่ต้องการปลดแอกออกจากกรุงเทพฯ แต่เรามาเรียกว่าพวกแบ่งแยกดินแดน คนภาคอีสานที่จริงเขาเป็นลาว เขาควรภูมิใจในภูมิธรรมของเขา ทุกวันนี้ระบบสื่อสารมวลชนครอบงำห้องถิ่นหมด ไม่มีเอกลักษณ์ของตนเอง และพึ่งตนเองไม่ได้

สมเด็จพระยาธำรงฯ เคยพาฝรั่งไปดูหมู่บ้านแถวบ้านไผ่ จ.ขอนแก่น ทรงถามว่า นี่คือนักคอมมิวนิสต์ในอุดมคติใช่ไหม ตอนนั้นท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ของตนเอง เป็นลาว เป็นมลายู อะไรต่างๆ ในเมื่อเราแสวงหาความเป็นไทย มลายูก็มีสิทธิคิดเป็นตัวของตัวเอง คริสต์ก็มีสิทธิคิดเป็นตัวของเขาเอง หรือจะไม่นับถือศาสนาก็ได้

พระสุนโบริบราตมีความเป็นนักคิดไม่แพ้ อ.พุทธทาส เพียงแต่ท่านไม่ได้เขียนไว้ เช่น สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (โต) สมเด็จพระเจ้าตากสิน สมเด็จพระวันรัต วัดป่าแก้ว หรือพระรัตนปัญญา พระสิริมงคลอาจารย์ของเชียงใหม่ อย่างวัดป่าแดดที่แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ ยังมีพื้นภูมิธรรมเดิมอยู่มาก วัดแถบนั้นมีโบสถ์อยู่แห่งเดียว การทำสังฆกรรมยังเป็นของจริงจัง แต่พอเริ่มมีไฟฟ้าเข้าไป มีถนนเข้าไป คนที่นั่นก็เริ่มตามอย่างกรุงเทพฯ

นักพัฒนารุ่นใหม่เริ่มมีความเข้าใจชาวบ้านมากขึ้น มีความเคารพชาวบ้านมากกว่าแต่ก่อน ซึ่งไม่ใช่เห็นว่าชาวบ้านดีหมดทุกอย่าง แต่เข้าใจเขามากขึ้น นักพัฒนารุ่นใหม่ต้องลดตัณหา มานะ ทิฐิ แล้วมองชาวบ้านตามที่เป็นจริง

พันภูมิธรรมเดิมเริ่มอ่อนเปลี้ยลงตอนรัชกาลที่ 5 มาเสียมากขึ้นหลังรัฐประหาร 2490 และเหลวเจมามากที่สุดในสมัยสฤษดิ์ เวลานี้ ขนชั้นปกครองไทยไม่มีพันภูมิธรรมเดิมเหลืออยู่เลย ทำการเพื่อตัวเองทั้งสิ้น ขนชั้นปกครองเก่า แม้จะรักษาสถานะของตัวเอง แต่ก็ทำเพื่อราษฎรด้วย พยายามมีชีวิตอยู่ใกล้เคียงกับชาวบ้านด้วย

อ.พุทธทาสท่านคิดเรื่องธรรมมิกสังคัมนิยม ท่านบอกว่า ท่านคิดต่อจากท่านปรีดี พนมยงค์ ถ้าไม่เชื่อมีแปลให้ดูเป็นภาษาอังกฤษแล้ว เดี๋ยวนี้ต้องอ่านภาษาฝรั่งกันถึงจะเชื่อ เราต้องโยนความคิดฝรั่งทิ้งเสียบ้าง เพราะฝรั่งทำให้เรามีอคติตามาก มีน้ำชาล้นถ้วยมาก แต่ขณะเดียวกันเราก็ต้องเคารพความคิดของฝรั่ง เพราะช่วยให้เราคิดชัด น่าเสียดาย ที่มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน ไม่ได้ทำหน้าที่รักษาพันภูมิธรรมเดิมไว้

ในรอบบ่ายวันที่ 20 กันยายน 2529

รายการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภาคบ่าย

อ.วิทยากร : ผมรู้สึกว่าอ.สุลักษณ์ พยายามจะเสนอพันธุกรรมเดิมในแง่ที่ยังเป็นสิ่งที่ดี คือลักษณะของความเป็นไทยก่อนที่จะฝรั่งจะเข้ามายังคืออยู่ ซึ่งผมสงสัยว่า หนึ่ง มันดีทุกอย่างจริงหรือ สอง มันเป็นสิ่งเดียวกันอยู่หรือว่ามันแยกกันระหว่างส่วนที่เป็นวัฒนธรรมของพวกชนชั้นสูงและวัฒนธรรมของชาวบ้าน ผมคิดว่า บางส่วนน่าจะแยกกัน บางส่วนอาจจะคล้ายกัน ส่วนที่ดีซึ่งเรามองหา นั่น ผมว่าน่าจะมาจากชาวบ้านมากกว่า แต่ส่วนคนชั้นสูงนั้นผมเห็นว่ามีความวัฒนธรรมแบบศักดินาเจ้าขุนมูลนาย ซึ่งเป็นรากฐานที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย ที่เรอบอกว่าระบบราชการไทยมาจากฝรั่ง ซึ่งความจริงแล้วมันก็ได้รับอิทธิพลมาจากระบบขุนนาง ซึ่งมีมาก่อนอิทธิพลฝรั่ง ดังนั้นจึงมีความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายในระบบราชการมาก

อ.สุลักษณ์ : ที่วิทยากรตั้งคำถามว่า ความเป็นไทยนั้นดีทั้งหมดจริงหรือ ข้อนี้ผมพูดไว้ชัดว่า ของเก่านั้น ไม่ใช่ดีตลอด บางส่วนอาจจะดีมาก บางส่วนอาจจะดีน้อย มันก็มีการเอารัดเอาเปรียบกันในระบบศักดินา แต่โดยทั่วไปแล้วระบบเก่านั้นสามารถรักษาย่านเมืองให้อยู่รอดได้

การที่เราจะไปหาชาวบ้านนั้นผมเห็นด้วย แต่เราต้องอย่าลืมว่าวัฒนธรรมแบบชาวบ้าน ก็มีโอกาสเข้าไปในวังด้วย เพราะวัฒนธรรมไทยนั้นชอบการมีเมียมาก และพวกเจ้าชั้นสูงนั้นมีเมียส่วนมาก เป็นไพร่ มาจากชาวบ้าน เรื่องนี้ อ.บุญเหลือ (เทพยสุวรรณ) สามารถยืนยันได้ คือ อ.บุญเหลือเป็นหม่อมหลวงเป็นลูกของเจ้าพระยาเทเวศน์ ซึ่งมีเมียเป็นชาวบ้านมาก พวกวังเทเวศน์นั้นเขาคิดว่าเขารู้จักชาวบ้านมากที่สุด คนโบราณเขารู้จักเรื่องชาวบ้านดีพอสมควร ผมขอบอกว่าพวกชนชั้นสูงระบบขุนนางที่ระดับเหรียญตราอะไรต่างนั้นเป็นของใหม่ โบราณเองก็มีหลายอย่างที่เลว แต่ก็ไม่ได้เลวถึงขนาดที่เป็นอยู่ในเวลานี้ เพราะมีพันธุกรรมเดิมอยู่

เรื่องนี้มีคนเขากล่าวผม เมื่อปีก่อนผมเข้าคุกเพราะเหตุนี้ เขาให้ผมเปรียบเทียบเจ้านายสมัยรัชกาลที่ 4 กับสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้านายในรัชกาลที่ 4 เมื่อเปรียบเทียบจากการศึกษาแล้วใจกว่า เจ้านายในรัชกาลที่ 5 เพราะเจ้านายในรัชกาลที่ 5 เรียนจากเมืองนอกทั้งนั้น จบจากอ็อกซ์ฟอร์ด เคมบริดจ์ อันตรายเป็นนักเรียนนอกพวกนี้ดีกว่าตัวเองรู้จักสังคมไทย ทั้งที่ความจริงไม่รู้ และที่บ้านเมืองฉิบหายเวลานี้ ก็เพราะพวกนักเรียน เจ้านายในรัชกาลที่ 4 ส่วนใหญ่ไม่ได้ไปเรียนนอก มีนักเรียนนอกเพียงองค์เดียวคือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

อย่างอ.ปรีดี เคยเป็นนักเรียนนอกก็จริง แต่ก่อนไปนอกท่านเคยทำไรทำนา อ.ป๋วยเอง ก็ติดกับคนอื่น เพราะท่านเห็นว่า แม่ เดีย ยาย ซึ่งเป็นเจ๊กเป็นชาวนานเป็นคนสำคัญ แต่แล้วระบบโรงเรียนเวลานี้สอนให้ลูกเห็นว่าพ่อแม่เป็นเจ๊กคนไทยไม่ได้

ความจริงผมไม่ได้รังเกียจวัฒนธรรมตะวันตก ผมเองก็พยายามทำอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้คนรู้จักวัฒนธรรมตะวันตกอย่างถูกต้อง ผมได้แปลหนังสือเรื่องโสกราตีส ผมเป็นคนแปลหนังสือของเดวิด แคนสตัน ซึ่งผมถือว่าเป็นหนังสือที่สำคัญมาก แต่ขายไม่ออกหิ้งที่เป็นเรื่องที่ผมแปลได้ดีมาก และผมเป็นคนเสนอให้มีการแปล The Turning Point ของฟริสจ็อบ คราปัว แต่ผมยังเห็นว่าจำเป็นที่เราต้องกลับไปรู้จักพื้นฐานเดิมของเราตามที่เป็นจริง ไม่ใช่อย่างโรแมนติค คนสำคัญอย่างท่านอาจารย์พุทธทาส และเจ้าคุณราชวรมณีเกิดขึ้นโดยบังเอิญ ทำอย่างไรเราจะทำให้เกิดปรากฏการณ์เหล่านี้อย่างเป็นระบบ เราจะต้องมีขบวนการผลิตบุคคลเหล่านี้ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทุกวันนี้ก็เอาอย่างมหาวิทยาลัยของจีน เอาอย่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งลอกแบบมาจากฝรั่งเป็นมหาวิทยาลัยประเภทสองประเภทสาม อย่างมหาจุฬาลงกรณ์เป็นประเภทสี่ ได้ข่าวว่าเดี๋ยวนี้ในวันรับปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีการเอาดอกไม้มาประดับเหมือนนักศึกษาทางโลก ต่อไปมหาจุฬาลงกรณ์จะต้องเปลี่ยน ต้องมีเอกลักษณ์ของตัวเอง มหาจุฬาลงกรณ์มีพื้นฐานที่ดี เพราะเป็นมหาวิทยาลัยที่มีนักศึกษามาจากคนยากจนเป็นส่วนใหญ่ เราควรจะเป็นการเรียนภาษาลาว วัฒนธรรมอีสานซึ่งมหาวิทยาลัยทางโลกยังไม่มี แต่ก่อนพระเป็นหัวหน้าเป็นหัวหน้า เดียวนี้ พระเราไม่มีอะไรเป็นของตัวเอง ทำอะไรไม่เป็นเลย แม้แต่เย็บจีวรก็ยังเย็บไม่เป็น ต้องให้ยายจีเย็บให้ พระธรรมยุติก่อนเวลากรณกรฐินต้องเย็บจีวรเอง ตอนมหาจุฬาครบ 84 ปี เชิญอาทิตย์มาเป็นประธาน ต่อไปคงเชิญบิกขุ

อ.มหาปฤษฎ : ที่มหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นเช่นนี้ ประการแรกเพราะจอมพลสฤษดิ์ออกพ.ร.บ.คณะสงฆ์ 2505 ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน ปกครองคณะสงฆ์โดยระบอบเผด็จการ ทำให้พระหนุ่มไม่สามารถคิดริเริ่มสร้างสรรค์อะไรได้ กรณีที่ร้ายแรงที่สุด คือกรณีจับพระพิมลธรรม ถ้าหากพระพิมลธรรมไม่ถูกกักขัง แกล้ง ไม่ถูกจับ มหาจุฬาลงกรณ์จะไม่เป็นเช่นนี้ แต่อาศัย คณะสงฆ์ ยังมีผู้รู้ของท่านอาจารย์พุทธทาสและพระราชวรมณี สถานภาพทางสติปัญญาของคณะสงฆ์จึงได้รับการพุงไว้บ้าง การที่ต้องเชิญทหารมาเป็นประธานในพิธีสำคัญของมหาจุฬาลงกรณ์เป็นความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะอำนาจเผด็จการครอบงำสถาบันนี้มานานแล้ว

อ.เสนห์ : เรื่องที่ผมสนใจมากคือ การศึกษา สมัยก่อนการศึกษาจะอยู่ที่วัด ที่ครอบครัว ที่ชุมชน แต่ต่อมาถูกส่วนกลางดึงไปทำเป็นการศึกษาสมัยใหม่ โดยการศึกษาที่จัดกันเองภายในชุมชนไม่ได้รับการสานต่อ สิ่งที่เราน่าจะทำก็คือ พัฒนาบทบาทการศึกษาของวัดขึ้นมาใหม่ แล้วประสานเทคโนโลยีทางการศึกษาที่เหมาะสมเข้าไป เพื่อช่วยให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทางออกนี้จะเป็นไปได้ไหม แต่เนื่องจากรัฐธรรมนูญทุกฉบับของไทยระบุว่าไทยเป็นรัฐเดี่ยวจะแบ่งแยกไม่ได้ เป็นลักษณะชาตินิยมอย่างเอาก๊วยต่อความมั่นคงภายในและภายนอกมาเป็นเครื่องบังหน้า ซึ่งจะเป็นตัวขัดขวางระบบการศึกษาที่เป็นของชุมชนเอง ดังนั้นเราจะต้องต่อสู้กับความเชื่อชาตินิยมสมัยใหม่ที่ครอบงำอยู่ด้วย

อ.วิทยากร : เรื่องสถานวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ผมไม่แน่ใจว่าจะสานต่อได้สักแค่ไหน ในยุคที่ระบบทุนนิยมเข้าครอบงำ เพราะการที่รัฐพยายามตัดอำนาจท้องถิ่นแล้วรวบอำนาจเข้ามาสู่ศูนย์กลางก็เพื่อพัฒนาประเทศเข้าสู่ทุนนิยม ส่วนเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งกำลังเฟื่องฟูในวิทยาลัยครูภูมิภาคนั้น ผมคิดว่าเป็นแพชชั่น เป็นเครื่องประดับมากกว่า เพราะลึกๆแล้วก็ยังนิยมชมชอบระบบทุนนิยมอยู่

อ.สุลักษณ์ : บางคนก็ทำเรื่องวัฒนธรรมเป็นแพชชั่น แต่บางคนก็เอาจริงเอาจังเพื่อดึงอำนาจคืนสู่ท้องถิ่น อย่างกรณีการต่อต้านกระแสชาวยุโรปที่เชียงใหม่ ได้แสดงให้เห็นถึงพลังของพระ พลังของท้องถิ่นอย่างชัดเจน เรายังขาดขบวนการที่จะดึงเอาพลังของท้องถิ่นเหล่านี้มาใช้

ครูอำเภอกลาง : ระบบการศึกษาปัจจุบันทำให้เด็กลืมนึกกำเนิด ย้ายไปอยู่ถิ่นอื่นซึ่งก็คุ้นแล้ว แต่การจะต่อสู้ให้ระบบการศึกษากลับมาเป็นของท้องถิ่นอีกนั้นเป็นไปได้ยาก อาจจะต้องทำมาจากนอกระบบ

อ.ไชยันต์ : อ.เสนห์บอกว่าให้กลับไปหาพื้นฐานเดิมของท้องถิ่น ส่วนอ.สุลักษณ์บอกว่าพื้นฐานเดิมของเรา มีแล้วคือ พุทธศาสนา ผมฟังแล้วเพลิน แต่รู้สึกว่ามันต่างไปจากข้อมูลที่เราคุ้นเคย เช่นการลงโทษในสมัยก่อน ก่อนข้างป่าเถื่อน มีการชกคนไว้ใต้ถุนบ้านเจ้านาย หรือจับคนใส่ตะกร้อให้ข้างตะ แอย่างความประพฤติของพระองค์สุนทรภู่ก็เคยเขียนไว้ว่ามีพระเล่นตะตะกร้อ เป็นต้น จริงหรือเปล่าที่อดีตดั่งามเหมือนที่อ.สุลักษณ์ว่า ภูมิปัญญาไทยนั้นผมคิดว่าน่าจะมีสองส่วนคือ ส่วนหนึ่งมาจากข้างบนคือชนชั้นปกครอง และอีกส่วนหนึ่งมาจากชาวบ้านซึ่งน่าจะเป็นด้านที่เราควรสนใจ

อีกเรื่องหนึ่งที่ผมอยากจะถามคือ ที่อ.เสนห์ว่า ควรจะสร้างเงื่อนไขให้ชาวบ้านคิดเอง แต่ขณะ-

เดียวกันก็คิดจะติดอาวุธทางความคิดให้ชาวบ้าน สองสิ่งนี้ไปด้วยกันได้หรือเปล่า

อ.เสน่ห์ : ผมเห็นว่าการให้ข้อมูลแก่ชาวบ้านเป็นการติดอาวุธอย่างหนึ่ง แต่การให้ข้อมูลนั้น นักวิชาการต้องลงไปสำรวจว่า ชาวบ้านต้องการอะไร ไม่ใช่ไปยึดเยียดให้เขา หรือทำตัวเป็นวิศวกรสังคม อันนี้ก็ขึ้นอยู่กับทัศนคติของเราว่าชาวบ้านเป็นอย่างไร ผมเชื่อว่าถ้าชาวบ้านได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ก็เท่ากับเขามีอาวุธทางความคิดที่จะสามารถแก้ปัญหาของเขาเองได้ ดังนั้นเราต้องเปิดข้อมูลให้ชาวบ้าน ส่งเสริมให้วัดกลับมามีบทบาทในการสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนขึ้นมาอีก

อ.สุลักษณ์ : ผมว่าก่อนอื่นเราจะต้องเคารพชาวบ้าน เมื่อเราเคารพชาวบ้านแล้ว เราอาจจะพบว่าความเชื่อเดิมของชาวบ้านอาจจะดีกว่าวิทยาศาสตร์ก็ได้ เช่น ตัวผมเคยถูกปลากกระเบนแทง ชาวบ้านเขาเอาจึงจกมาแช่เหล้าโรงทำเป็นยามาโปะที่แผลผมหายเลย ผมว่าชาวบ้านเขามีความเป็นตัวของตัวเองพอสมควรในเรื่องการรักษาพยาบาล

จริงอยู่ พุทธที่เรารับเข้ามาอาจจะถูกบิดเบือนไปบ้าง แต่ถึงอย่างไรก็ตามหลักการของพุทธจะนำไปบิดเบือนเพื่อรับใช้จักรวรรดินิยมไม่ได้ สำหรับผมไม่เชื่อว่ารัฐสมัยก่อนจะเลวร้ายกว่ารัฐสมัยนี้ อย่างน้อยเสนาบดีแต่ก่อนส่วนใหญ่เชื่อสัตย์สุจริต พระส่วนมากยังมีศรัทธาจริยวัตรบริสุทธิ์ อย่างเรื่องพระตะ-ตะกร้อนั้น รัชกาลที่ 3 ท่านว่า เจ้ากูจะตะตะกร้อบ้างก็ช่างเจ้ากูเกิด เพราะเป็นอาบัติเล็กน้อย แต่ถ้า - ปาราชิกแล้วละก็ ท่านจะจับสึกทันทีไม่มีละเว้น แต่เดี๋ยวนี้พระราชกฤษฎีกาผู้หญิงนั่งไปในรถเก๋งติดฟิล์มดำ คณะสงฆ์ยังเพิกเฉย

คณะสงฆ์เข้ามารับใช้อำนาจทางการเมืองเต็มที่ อย่างหลักเมืองนี้ก็นำไปเสกที่วัดบวรฯ เดียวนี้บ้านเมืองเป็นของทหารและหลักเมืองเป็นของธรรมยุติเป็นของมอญไปแล้ว

อ.ไชยันต์ : ผมไม่เห็นด้วยกับอ.สุลักษณ์ที่ว่าของจากภายนอก แม้แต่ความรู้วิทยาศาสตร์เป็นการครอบงำไปหมด จะกลายเป็นว่าชาวบ้านเชื่อ อะไรก็ถูกไปหมด ส่วนความรู้วิทยาศาสตร์กลับเป็นของผิด ยาสมุนไพรหลายอย่างก็ทำให้คนตายมาากแล้ว ส่วนความรู้วิทยาศาสตร์เป็นสิ่งที่ผ่านการพิสูจน์ทดลองมาแล้วน่าจะถูกต้องมากกว่า

อ.สุลักษณ์ : หมอประเวศเคยบอกว่าโรคต่างงานั้น 80% จะหายเอง อีก 10% รักษาได้โดยการแพทย์ - ปัจจุบัน ส่วนอีก 10% รักษาไม่หาย ผมยังเชื่อว่ายาพื้นบ้านนั้นมีผลน้อยกว่ายาแผนปัจจุบัน ซึ่งถูกกำหนดควบคุมโดยบริษัทข้ามชาติ เราต้องหัดมองจากสายตาของชาวบ้านบ้าง เช่นมีคนไข้ทำงาน ชาวเขาบอกผมว่า เคยมีคนวิจารณ์บ้านของชาวเขาว่าอับอืด ไม่มีทางระบายลม จึงพยายามเปลี่ยนให้ชาวเขาสร้างบ้านแบบสมัยใหม่ ปรากฏว่าเกิดมีแมลงสาบเต็มไปหมด หรือที่แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ ชาวบ้านเคยจับปูกิน แต่เดี๋ยวนี้กินไม่ได้แล้ว เพราะยาฆ่าแมลง อย่างหมอน้อยนั้นมีทั้งคุณและโทษ แต่ก็มีคุณมากกว่า เราน่าจะดึงหมอน้อยมาเป็นพวก เพราะหมอน้อยเรียกเงินค่ารากไม้แค่บาทเดียว ชาวบ้านที่กินรากไม้นั้น 80% ก็ต้องหายดีกว่าไปเสียเงินซื้อยาฝรั่ง

อ.จอน : เราสร้างระบบที่ทำให้ชาวบ้านขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง เช่น การไม่มีปริญญา ระบบการปกครองทำให้ชาวบ้านไม่กล้าเป็นตัวของตัวเอง เราควรจะช่วยปลดปล่อยทางความคิดให้ชาวบ้าน แต่ไม่ใช่เอาแนวคิดอีกแบบหนึ่งมายัดเยียดให้ หลายครั้งผมเชื่อว่าการเป็นตัวของตัวเองได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตก อย่างขบวนการ 14 ตุลาที่เกิดขึ้นได้ ส่วนหนึ่งก็ได้รับความคิดมาจากต่างประเทศ ดังนั้นผมจึงไม่เห็นว่าย่ อิทธิพลจากต่างประเทศจะมากครอบงำเราโดยสิ้นเชิง แม้แต่ระบบทุนนิยมก็มีส่วนดี เพราะต่อสู้กับความคิดในระบบราชการ

คุณหวาง : ตัวผมเองเติบโตมาในระบบการศึกษาสมัยใหม่ ยังรู้สึกติดถูกสติปัญญาแบบชาวบ้าน แต่เมื่อได้อยู่ป่ามาประมาณ 6-7 ปี ได้เห็นชาวบ้านใช้ยาสมุนไพรกันมาก จึงมีการต่อสู้ทางความคิดกันอย่างรุนแรงระหว่างยาแผนปัจจุบันกับยาแผนโบราณ ความคิดของชาวบ้านมีอิทธิพลต่อมาในระดับหนึ่ง ผมจึงอยากเสนอให้สถาบันปริติจัดโครงการวิจัยค้นคว้าให้สติปัญญาแบบชาวบ้านเป็นวิทยาศาสตร์ขึ้นมา เพราะปัจจุบันมีการค้นพบว่ายาปัจจุบันไม่น้อยที่เป็นสาเหตุของโรคมะเร็ง ทั้งที่ผู้ป่วยคนนั้นไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ แม้แต่อาจารย์แพทย์เองก็ยังเป็นโรคมะเร็ง เรื่องยาสมัยใหม่นั้นมีเรื่องธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะฉะนั้นการผลิตยาแผนปัจจุบันจึงอาจจะคำนึงถึงเรื่องการค้ามากกว่าสุขภาพของประชาชนก็ได้ ส่วนสมุนไพรนั้นหลายตัวมีสารที่เป็นยาปฏิชีวนะด้วย ดังนั้นน่าจะศึกษาสมุนไพรให้เป็นระบบ ผมเองด้านหนึ่งก็โตมาจากยาจีน กินแล้วก็หาย เพียงแต่สงสัยในเรื่องพิธีกรรมเตรียมยา ซึ่งเป็นแบบไสยศาสตร์

สำหรับเรื่องการพึ่งตนเองนั้น เป็นไปได้ไหมที่ไทยเราจะถอนตัวออกจากระบบเศรษฐกิจโลก

โดยเริ่มจากความเป็นจริงว่าเราต้องการอะไร จะทำอะไร เราไม่ควรไปลอกแบบมาจากญี่ปุ่นหรืออเมริกา
เรามีทางที่จะคิดตัวออกจากวงโคจรของดาวบริวารในระบบทุนนิยมโลกได้ไหม สถาบันปรีดิขำน่าจะหานัก-
เศรษฐศาสตร์ที่คิดในเรื่องนโยบายการพึ่งตนเองอย่างจริงจัง

ความเป็นไปได้ในการกลับไปหาภูมิปัญญาดั้งเดิม

มองจากฝั่งเศรษฐกิจ

อ.รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

ที่ถามกันว่าจะทำอะไรได้บ้างนั้น หลายคนก็คงได้คิดประเด็นไว้แล้ว ภายใต้ทิศทางการพัฒนาของเรานี้ ก็มีความพยายามที่จะกลับไปหาภูมิปัญญาไทยดั้งเดิม ซึ่งตอนนี้เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก ผมมองไม่เห็นทางเลยว่า เราจะทำอะไรได้ พุดสั้น ๆ คือว่า ทิศทางของทางเลือกเศรษฐกิจและสังคมที่รัฐบาลเลือกอยู่เวลานี้ คือแนวทางที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก เป็นทิศทางที่ไปไม่รอด ที่มันไปไม่รอดนี้ เพราะผู้บริหารชั้นสูงในสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ตั้งเป้าหลิได้ไว้เป็นเป้าหมาย

จริง ๆ แล้วตอนที่ร่างแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 ก็ได้ตั้งเป้าหมายไว้ว่า อย่างน้อยที่สุดในปี 2529 ไทยจะผนวกเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มนิค (NICs) คือ Newly Industrialized Countries รุ่นที่ 2 โดยที่รุ่นแรกก็มี Gang of Four อยู่ 4 ประเทศ คือ เกาหลีใต้ ไต้หวันฮ่องกง และสิงคโปร์นี้เป็นเป้าหมายที่กำหนดไว้ แผนพัฒนา ฉบับที่ 6 ก็ยังคงเดินตามแนวทางดังกล่าวนี้ แต่แนวทางนี้ไม่สามารถที่จะเป็นไปได้อีกแล้ว

จริงอยู่ เมื่อปลายทศวรรษ 1960 เกาหลีใต้ สิงคโปร์ ไต้หวัน และฮ่องกง ได้เป็นกลุ่มประเทศแรก ๆ ที่ได้หันมาใช้ยุทธศาสตร์ Export-Oriented Industrialization เป็นแนวทางของการพัฒนา แต่ว่าในขณะนั้น บรรยากาศทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศกำลังเกือบล่มสลายในเวลานั้นอย่างยิ่ง เพราะว่าในประการแรกทีเดียว ในปลายทศวรรษ 1960 พวกบริษัทข้ามชาติเริ่มมีขบวนการโยกย้ายการผลิตไปสู่ประเทศด้าวบริวาร (Relocation of Production) กล่าวคือ ย้ายจุดที่ตั้งการผลิตจากประเทศศูนย์กลาง ไปสู่ประเทศด้าวบริวาร แล้วเกาหลีใต้ ไต้หวัน สิงคโปร์ และฮ่องกง ก็ฉวยประโยชน์จากโอกาสในเวลานั้น

ประการที่สอง สภาพการณ์ในทศวรรษ 1960 และต้นทศวรรษ 1970 ในด้านการเมืองระหว่างประเทศค่อนข้างจะเกือบล่มสลายแนวทางพัฒนาแนวทางนั้น เพราะว่าในทศวรรษ 1960 เงินที่สหรัฐอเมริกาใช้จ่ายในสงครามเวียดนาม ได้มีส่วนหล่อเลี้ยงการเติบโตของประเทศด้อยพัฒนาจำนวนมาก พอมาถึงทศวรรษ 1970 ก็มีเงินปิโตรดอลลาร์จากกลุ่มประเทศโอเปค

มาหล่อเลี้ยงการเติบโต แต่ว่าสภาพการณ์ที่เราเผชิญในทศวรรษ 1980 ไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะว่าประเทศค่อยพัฒนา รวมทั้งไทยต่างเผชิญกับวิกฤตการณ์นี้ต่างประเทศ แล้วเราไม่สามารถเติบโตโดยอาศัยเงินกู้จากต่างประเทศอีกต่อไป

ประการที่สาม ผมคิดว่า ในบรรดาประเทศ Gang of Four เกาหลีใต้ ไต้หวัน สิงคโปร์ และฮ่องกงนั้น รูปแบบการปกครองค่อนข้างจะมีลักษณะการใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จ แล้วเขาก็ประสบความสำเร็จจากการใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จในการนำสังคมเศรษฐกิจไปในแนวทางนี้

เหตุใดแนวทางของไทยซึ่งพยายามเป็น Second Generation NICs (SGNs) ทำไมจึงมิได้โรยด้วยกลีบกุหลาบ ในประการแรกสุด ผมคิดว่ามีความไม่สอดคล้องทางตรรกวิทยา กล่าวคือมีปัญหาเรื่อง Fallacy of Composition ในระยะเวลาเกือบทศวรรษที่ผ่านมา ธนาคารโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสตราจารย์เบลล่า บาลัสซา (Bela Balassa) ได้แนะนำให้ประเทศต่าง ๆ เลือกใช้กลยุทธ์การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ในขณะที่มีประเทศค่อยพัฒนามากกว่า 50 ประเทศ ที่เลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาดังกล่าวนี้นี้ แต่ว่าไม่มีใครที่จะแนะนำให้พัฒนาเพื่อส่งเสริมการนำเข้า ปัญหามีอยู่ว่า เมื่อทุก ๆ ฝ่ายผลิตสินค้าเพื่อส่งออก แล้วใครจะเป็นคนซื้อ อันนี้เป็นปัญหา Fallacy of Composition สิ่งซึ่งเป็นจริงสำหรับส่วนย่อยไม่จำเป็นต้องเป็นจริงสำหรับส่วนทั้งหมดเสมอไป

ปัญหาที่สอง เป็นปัญหาที่ได้กล่าวไปแล้ว กล่าวคือ สภาวะทางการเงินระหว่างประเทศไม่สามารถเกื้อกูลให้ไทยเติบโตในแนวทางนี้ได้ เพราะว่าในช่วงระยะเวลากว่า 25 ปีที่ผ่านมา รัฐบาลไทยได้ดำเนินนโยบายการพัฒนา โดยไม่ให้ความสำคัญกับการสะสมเงินออมในประเทศ ในช่วงของแผนพัฒนาสองฉบับแรก เงินออมภายในประเทศอยู่ในระดับพอเพียงที่จะสนองตอบความต้องการการใช้เงินในการลงทุน แต่ทว่าตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ 3 เป็นต้นมา เงินออมในประเทศเริ่มไม่พอสำหรับการลงทุนภายในประเทศ สถานการณ์ในขณะนี้ก็คือว่า เงินที่ลงทุนในระบบเศรษฐกิจ ภายในจำนวน 100 บาทนั้น 25 บาทจะเป็นเงินที่เราขยืมมาจากต่างประเทศ คือเราต้องไปกู้เงินจากต่างประเทศ นี่เป็นกลยุทธ์ที่รัฐบาลใช้เท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ซึ่งก็คือสิ่งที่ผมเรียกว่าเป็น Debt-led Growth คือเป็นการเติบโตโดยการหลอ่ล้นของเงินกู้จากต่างประเทศ แต่ว่ากลยุทธ์ดังกล่าวนี้ก็มาถึงจุดอับ เพราะว่ามันมาถึงจุดที่ภาวะทางการเงินชั่วขณะนี้ขึ้นสูงเกินไป อย่างที่ท่านทั้งหลายก็คงจะทราบว่า ในงบประมาณปี 2530 นี้เกือบ 25% ของงบประมาณรายจ่าย เป็นงบประมาณในการชำระหนี้ เพราะฉะนั้น การเติบโตโดย

อาศัยหนี้ต่างประเทศมาหล่อเลี้ยง จึงเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้อีกแล้ว

ปัญหาที่สาม กลยุทธ์ของการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก กำลังเผชิญกับปัญหาซึ่งไม่เคยเผชิญมาก่อนก็คือ การกีดกันทางการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประเทศซึ่งเป็นคู่ค้าสำคัญของเราคือ สหรัฐอเมริกา ยุโรปตะวันตก และญี่ปุ่น แนวทางการพัฒนาในช่วงระยะเวลาดังแต่ปี 2504 เป็นต้นมาเป็นแนวทางที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยมีขนาดของการเปิดประเทศกว้างขวางอย่างมาก ในขณะนี้ มูลค่าของการค้าระหว่างประเทศของเรามีมากกว่า 50% ของรายได้ประชาชาติ เพราะฉะนั้น การที่เราจะไปผลักดันการครอบงำทางเศรษฐกิจจากต่างประเทศนั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ ระบบเศรษฐกิจไทยได้มีการพึ่งพิงการส่งออกนับตั้งแต่หลังจากการทำสนธิสัญญาบาวริงง์เป็นต้นมา ถึงแม้ว่าในขณะนี้ จำนวนของสินค้าออกรายการสำคัญจะมีมากกว่าเมื่อตอนก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ก่อนสงครามโลกเรามีแค่ยาง ข้าว ดีบุก และไม้สัก เวลานี้ประเภทของสินค้าออกสำคัญมีมากขึ้น แต่ว่าการพึ่งพิงประเทศศูนย์กลางเป็นตลาดสินค้าออก ยังไม่สามารถที่จะผลักดันให้หลุดไปได้ เรายังคงต้องพึ่งพิงสหรัฐอเมริกา ยุโรปตะวันตก และญี่ปุ่นเป็นตลาดสินค้าออก ประมาณ 60% ของสินค้าออกของเราต้องส่งไปขายให้กับประเทศเหล่านี้ เพราะฉะนั้น เวลาที่ประเทศเหล่านี้มีปัญหาเศรษฐกิจ เราก็ต้องมีปัญหาเศรษฐกิจตามไปด้วย

ดังนั้น ถ้าเราไม่ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ของการพัฒนา ความหวังที่เราประชุมในวันนี้ ที่จะบอกว่าให้หันกลับไปหาภูมิปัญญาดั้งเดิมของเราว่าเป็นอย่างไร จะพัฒนาสังคมเศรษฐกิจของเราจากภูมิปัญญาของเราเอง ผมคิดว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ซึ่งถ้าหากว่าจะเป็นไปได้ นั้น จะต้องทำอย่างไร

ถ้ามันเป็นไปได้ เราจะต้องปรับเปลี่ยนขบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ เพราะว่าการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในขณะนี้ เป็นขบวนการอย่างที อ.เสนห์ เรียกว่า ขบวนการนักวิชาการเป็นผู้ครอบงำอยู่ กฎหมายอะไรต่าง ๆ รวมทั้งรัฐธรรมนูญ เน้นบทบาทของขุนนางนักวิชาการในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ ยกตัวอย่างเช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่มีสิทธิที่จะเสนอกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเงิน และเมื่อเราไปดูนิยามของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเงินตามมาตรา 125 ของรัฐธรรมนูญปี 2521 ก็คือกฎหมายเกี่ยวกับรายจ่าย กฎหมายเกี่ยวกับภาษี กฎหมายเกี่ยวกับเงินกู้ เพราะฉะนั้น ส.ส.จึงไม่สามารถทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงให้แก่ประชาชน ในการเปลี่ยนกฎหมายเกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจ จะเสนอได้ก็ต่อเมื่อ นายกรัฐมนตรีลง

นามรับรอง หรือว่าในมาตรา 133 ในเรื่องเกี่ยวกับงบประมาณ ก็ทำนองเดียวกันว่า ส.ส.มีสิทธิอภิปรายเพื่อขอลดรายจ่ายได้ แต่จะอภิปรายเพื่อขอเพิ่มรายจ่ายไม่ได้ การกำหนดงบประมาณรายจ่ายเสร็จสิ้นในฝ่ายบริหาร ส.ส.จะปรับเปลี่ยนไม่ได้ เช่น อภิปรายขอลดได้ แต่อภิปรายขอลดในรายการที่รัฐบาลมีการผูกพันไม่ได้ รายจ่ายในการชำระเงินกู้ และรายจ่ายในการชำระดอกเบี้ย กรณีนี้จะอภิปรายขอลดไม่ได้

ถ้าขบวนการในการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจ ยังไม่มีการปรับเปลี่ยน เพราะในขณะนี้ ขบวนการนี้เป็นขบวนการซึ่งสนองตอบ ซึ่งกัน และกันระหว่างกลุ่มขุนนางนักวิชาการ กับกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ นายทุนอุตสาหกรรม นายธนาคารพาณิชย์ทั้งหลายเป็นหลัก โดยที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในขบวนการนี้ เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ผมยังมองไม่เห็นว่าจะเห็นเวทีทางหรือเส้นทางของสังคมเศรษฐกิจไทยได้อย่างไร

การที่จะให้มีการปรับเปลี่ยนขบวนการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจ ซึ่งเปิดให้ประชาชนมีบทบาทมากขึ้นนั้น ก็คงจะต้องกลับไปหาสิ่งซึ่ง อ.เสนห์ พูดว่า คงต้องมีการ "ปฏิวัติ" ผมมองไม่เห็นทางว่าเราจะทำอะไรได้ คงทำได้แต่เพียงการศึกษาประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาไทยว่าเป็นอย่างไร

อ.สุลักษณ์ : เราทุกคนซึ่งอยู่ในที่นี้ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า แนวทางพัฒนาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้มาถึงจุด
 อุดตันแล้ว ผมเชื่อว่าหลายคนในทำเนียบรัฐบาลก็เห็นเช่นนี้ แต่พวกเขาก็ถูกครอบงำจากเทคโนโลยีในสภา-
 พัฒนาเศรษฐกิจ เราน่าจะขยายความคิดใหม่ให้กับคนพวกนี้ได้ มติชน เองก็น่าจะมีบทบาทในการเผยแพร่
 ความคิดได้ ไม่ทราบว่ามติชน มีความเห็นอย่างไรในเรื่องนี้

คุณชรรค์ชัย : ผมอยากจะเรียนตรงๆ ว่า เรากำลังคิดแทนคนอื่นอยู่หรือเปล่า หรือคิดแต่ในแง่ทฤษฎีเท่านั้น
 ผมเข้าใจว่าขณะนี้คนไทยส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือผู้ถูกบริหาร ไม่ว่าผู้ปกครองหรือผู้ถูกปกครอง
 ก็กำลังเผชิญปัญหาความอดตันดังกล่าวอยู่เหมือนกัน ผมว่าถ้ามันเป็นอย่างนี้ไปสถานการณ์ในตัวมันเองก็จะ
 คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น คือผมคิดว่า เมื่อมันมืดถึงที่สุดแล้วมันจะต้องสว่าง เราจึงไม่จำเป็นต้องวิตกวิจารณ์
 ถึงขนาดนั้น สิ่งที่เราควรทำก็คือ เราจะต้องกลับมามองดูตัวเราเอง กลับมาทำหน้าที่ของตัวเองให้ดีที่สุด
 อย่างแท้จริง นักวิชาการเองควรทำหน้าที่เป็นคนรับใช้ มีบทบาทในการเป็นตัวเอื้อในการแก้ปัญหา ผมยัง
 ไม่เคยเห็นนักวิชาการในประเทศไหนเป็นผู้นำเลย ถ้าหากเราทำใจเช่นนี้กันได้ ข้อเสนอแนะของเราอาจจะ
 ได้รับการสนองตอบ ผมเองก็ทำหน้าที่นี้มาไม่รู้กี่ปีแล้ว ลองถามอาจารย์สุลักษณ์ดูก็ได้ ผมก็มีความหวัง
 อยู่ครับ ถึงแม้ว่าเราจะเป็นหนี้ต่างประเทศถึง 50,000 ล้านดอลลาร์ก็ควรจะต้องมีความหวังกันต่อไป

อ.รังสรรค์ : นักเศรษฐศาสตร์การเมืองตลอด 10 ปีที่ผ่านมาไม่ได้ตอบปัญหาเศรษฐกิจใกล้ตัว แต่มีวาทะ
 ถกเถียงในเรื่องรัฐ ปล่อยให้พวกนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักหันไปรับใช้ผู้มีอำนาจ แผนพัฒนาเศรษฐกิจ
 ฉบับปี 2504 ทำให้ประเทศเราเปิดมากเกินไป ทำให้มีการพึ่งพิงการนำเข้าซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน นับแต่
 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก่อนหน้านั้นสินค้าเข้า 70% เป็นสินค้าสำหรับชนชั้นสูง และชาวต่างประเทศในไทย
 ตอนนั้นถ้าปิดประเทศก็คงไม่มีอะไรเสียหาย

ตอนนี้เราพึ่ง Intermediate goods Capital goods และพลังงานจากต่างประเทศถึง
 80% ซึ่งเป็นสินค้าที่จำเป็นสำหรับประชาชนส่วนใหญ่ ทำให้เราไม่สามารถปิดประเทศได้ โดยเฉพาะอุตสาหกรรม-
 กรรมประเภทหัตถอุตสาหกรรม จะทำให้เราเสียดุลย์การค้ามาก เช่น อุตสาหกรรมการประกอบรถยนต์
 ต้องซื้อตัวถัง เครื่องยนต์เข้ามา หรืออุตสาหกรรมสิ่งทอ ยิ่งทำมากก็ยิ่งขาดทุนมาก เพราะต้องส่งใยสังเคราะห์
 เข้ามา

กลยุทธ์สำคัญที่จะพยุงให้ตออุตสาหกรรมไว้ได้แก่การหวังพึ่งเงินออมจากต่างประเทศ แล้วกดอัตราดอกเบี้ยต่ำไว้ตลอด 20 ปี ทำให้การออมเงินในประเทศไม่พอที่จะสนองการลงทุนภายในประเทศ ก่อให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ 24% ดอกเบี้ย 7% ดังนั้นจึงทำให้ไม่มีการออมเงินในประเทศ ทางออกก็คือ ต้องพิจารณาภาคเกษตรกรรมขึ้นมาเพื่อรองรับภาคอุตสาหกรรม ต้องลดการพึ่งพิงต่างประเทศลงแน่นอนเราต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตเศรษฐกิจที่เป็นอยู่เพื่อความอยู่รอด แต่ชนชั้นกลางในเมืองหลวงจะยอมหรือเปล่านั้น

คุณสมหมาย : กลุ่มนักเศรษฐศาสตร์พวกเราน่าจะเสนอแนวทางเศรษฐกิจที่เป็นไปได้ให้กับพวกส.ส.ที่เห็นปัญหา เพื่อสร้างอำนาจต่อรองในระยะสั้นที่กำลังจะพิจารณาแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 6 และทางสื่อมวลชนก็ยินดีที่จะตีแผ่เรื่องนี้ออกไปให้ประชาชนรับทราบ

อ.สุลักษณ์ : ผมเห็นด้วย ความสำเร็จและล้มเหลวของท่านปรีดี คือ การที่ท่านเสนอ เค้าโครงการเศรษฐกิจหรือสมุดปกเหลือง ได้อย่างลึกซึ้ง นักเศรษฐศาสตร์รุ่นใหม่ของเราจะคิดต่อในเรื่องนี้อย่างจริงจัง โดยเสนอเป็นเค้าโครงการเศรษฐกิจในยุคสมัยของเราแล้วเสนอออกมาทวนกระแสกับแผนเศรษฐกิจของรัฐ ผมว่าอ.รังสรรค์ กับพรรคพวกน่าจะตั้งกลุ่มเพื่อคิดทำเรื่องนี้ออกมา

อ.จอห์น : ปิดท้ายรายการในวันนี้ ผมจะขอชี้แจงเกี่ยวกับสถาบันปรีดี พนมยงค์ และกิจกรรมหลักของสถาบันฯ สักเล็กน้อย สถาบันปรีดีได้รับอิทธิพลจาก Fast Food คือกลายเป็น Fast Project ซึ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมาก

ใครคือสถาบันปรีดี สถาบันฯเป็น NGO เป็นองค์กรทำงานนอกระบบ เป็นเวทีนอกระบบที่ทุกกลุ่มชนในสังคมทุกระดับสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์กิจกรรมของสถาบันฯ เพื่อส่งเสริมเสียงของผู้ด้อยโอกาส ทุกเรื่องที่เราพูดกันในวันนี้ส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันฯทั้งสิ้น การเผยแพร่ของเราไม่ควรทำผ่านทางสื่อมวลชนอย่างเดียว แต่ต้องผ่านสื่อของชาวบ้านจริงๆ

โครงการแรกคือ CORDA (ชุมชนวิจัย) มีอาสาสมัครนักวิจัยลงไปคลุกคลีกับชุมชนผู้เสียเปรียบ เปิดเวทีให้ชาวบ้านสะท้อนปัญหาของตัวเอง บอกถึงความต้องการที่แท้จริงของเขา และแสวงหาทางเลือกของเขาเองโดยเราเป็นตัวไปช่วยเสริม หลักการของเราค่อนข้างชัด แต่จะปฏิบัติจริงได้แค่ไหนคงต้องอาศัยความร่วมมือจากนักพัฒนา และนักวิชาการเป็นอย่างดีด้วย

โครงการเวทีไทย เพื่อเป็นเวทีของกลุ่มคนที่หลากหลาย ได้มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นใน
 ปัญหาของกลุ่มคนผู้เสียเปรียบ และอาจจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมสร้างสรรค์ต่างๆด้วย ผมคิดว่าการ
 ที่สถาบันฯจะทำอะไรนั้นไม่ขึ้นอยู่กับเจ้าหน้าที่ของสถาบันฯ หรือกรรมการของสถาบัน หากอยู่ที่กลุ่มเป้าหมาย
 และกลุ่มคนที่เข้าร่วมกับเรา ผมไม่อยากจะให้สถาบันเป็นเพียงชุมชนนักวิชาการ เราน่าจะเป็นตัวเชื่อม-
 ประสานหลายส่วนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญญาชน นิสิต นักศึกษา นักพัฒนา นักวิชาการ ผู้ใช้แรงงาน ชวนา
 ฯลฯ แล้วเสริมให้ทุกส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการที่จะหาทางออกให้สังคม ไม่ใช่มีแต่การถกเถียง
 อย่างเดียว

สรุปการสัมมนา

โดย อาจารย์มารค ตามไท

เมื่อมองข้อเสนอต่างกันในรายละเอียดจะอยู่ในรูปที่กว้างไปสักหน่อย ผมอาจจะเริ่มด้วยสิ่งซึ่งเห็นว่าเมื่อก่อนผมรู้สึกคงไม่มีใครแย้งว่า สิ่งซึ่งเห็นด้วยกันทั้งหมด หรือ Presupposition ของทั้งสถาบันปริติฯ ของผู้ที่มาแลกเปลี่ยนกันในที่นี้ ก็คือว่าเรายังคิดว่าสภาพในปัจจุบันของเมืองไทย ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ หลายคนในวงการที่ว่าไปในเมืองไทยอาจจะคิดอย่างนี้ อันนี้น่าจะเป็นประเด็นหนึ่ง แล้วประเด็นที่ 2 ซึ่งสำคัญมาก อันนี้ผมคงมองถูกว่าทุกคนที่นึกคิดอย่างนี้ก็คือว่า นอกจากยังไม่เป็นที่พอใจในสภาพที่เป็นอยู่แล้ว เราคิดว่าเราจะทำให้ดีขึ้นได้ คือข้อนี้อาจเป็นสิ่งที่สำคัญอันหนึ่ง เพราะมีบางคนที่ไม่พอใจในสภาพที่เป็นอยู่ แต่คิดว่าทำอะไรไม่ได้อีกแล้ว แต่การเท่านั้นมันต้องการบางอย่างมาประกอบมันไม่ใช่แค่ทำโดยการหาความคิดใหม่ แต่แหล่งความคิดใหม่อยู่ที่ไหน พยายามหาแหล่งความคิดดังกล่าวซึ่งอยู่รอบตัวเราทั้งในอดีตและปัจจุบัน แต่ผมว่าที่ยังไม่ลงเอยกันทุกคนก็คือว่า แหล่งซึ่งมีอยู่แค่นี้พอหรือไม่ในการทำให้อะไรดีขึ้น หรือพอใจสักแค่ไหน คือเราต้องการใช้ภูมิปัญญาไทย แต่เราก็ต้องการใช้ภูมิปัญญาที่อื่นด้วย คือต้องการใช้ภูมิปัญญาของมนุษย์ แต่ระดับมากน้อยแค่ไหนเป็นเรื่องที่ต้องพูดกัน

ที่นี่ ผมรู้สึกว่าอาจจะมองบทบาทหรือสิ่งสำคัญที่ต้องทำต่อไปใน 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ ส่วนแรก ต้องการให้คนในเมืองไทยสำนึกในภูมิปัญญาไทย ให้รู้ว่ามี ให้รู้ว่าคุณคิดดั้งเดิมมีอะไรบ้าง เพราะรู้สึกว่ามีหลายคนได้กล่าวถึงการที่สมัยนี้บางคนไม่ทราบว่าคุณคิดดั้งเดิมมีอะไรบ้าง ความคิดของตนเองไม่ได้วางอยู่บนฐานของความรู้พื้นเพเดิมที่มีอยู่ก่อน เพราะฉะนั้น สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ต้องให้แก่ประชาชน ผมมองว่ามีด้วยกัน 2 เหตุผล เหตุผลแรก บางคนจะเป็นคนเปลี่ยน เป็นคนเสนอความคิดใหม่ ถ้าเราต้องการให้ความคิดใหม่วางอยู่บนพื้นเพเดิมและใช้สิ่งที่มีอยู่เดิมก่อน ก็ต้องมีความรู้อันนี้ แต่ผมว่าอันนั้นเป็นเพียงส่วนเดียวนะครับ

อีกเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นเหตุผลที่สอง ที่เราไม่ได้พูดถึงมากเท่าไรก็คือว่า คนที่ไม่ได้เป็นผู้เสนอความคิด แต่จะเป็นผู้ที่มีส่วนว่าจะยอมให้มีการนำความคิดนี้ไปทดลองใช้หรือเปล่า คนพวกนี้ก็คือ คนที่มีอำนาจหรือประชาชนทั่วไปในกลุ่มนี้ ก็จะต้องมีความรู้อันนี้เหมือนกัน เพราะว่าหลายครั้งที่เราบอกว่าคุณคิดนี้ดี แต่คงทำไม่ได้ คงทำไม่ได้หมายความว่าอย่างไร คำว่า "ทำไม่ได้" ในความหมายของหลายคนคือ เขาคงไม่ยอมรับหรอก ที่นี่ เขาที่ไม่ยอมรับนั้น เขาถือใคร ถือคนทั่วไปจำนวนหนึ่ง ซึ่ง

อาจจะไม่มีพื้นฐานเดิม อาจจะลืมไปแล้วหรืออะไรต่างๆ ที่นี้คนเหล่านี้ซึ่งเปลี่ยนอยู่เรื่อยๆ คนเหล่านี้ก็บีบบี๊เปลี่ยนเป็นอีกกลุ่มหนึ่งแล้ว แต่ความคิดดังกล่าว ความรู้ความสำคัญดังกล่าว มันต้องอยู่ในคนทุกคน ผมรู้สึกว่าหน้าที่อันหนึ่งหรือความสำคัญที่สถาบันปริทัศน์จะทำ แต่ยังไม่ได้พูดถึงก็คือหาวิธีที่จะให้ประชาชนทั่วไปในทุกระดับสำนึกในความคิดอันนี้ ส่วนวิธีการว่าจะทำอย่างไรนั้น ผมว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ตัดสินใจไม่ได้ง่าย

วิธีที่ 1 อาจจะคล้ายกับที่อ.เสน่ห์เสนอคือ เอาตัวอย่างของเก่ามา แล้วให้น้ำหนักมากขึ้น แทนที่จะมีคนหัวเราะเยาะหรือมองข้าม ก็เห็นว่าของเก่ามีอะไรคืออยู่ อะไรอย่างนี้ ที่นี้ เรื่องแบบนี้คือสิ่งซึ่งเราจะต้องคุยกันว่า จะทำอย่างไร ผ่านสื่ออะไร ผ่านหนังสือ ผ่านหนังสือพิมพ์ ผ่านโทรทัศน์ และเรื่องการเอาความรู้พื้นฐานเดิมมาสื่อในวงกว้าง อันนี้ยังไม่ได้มีการพูดถึงกันเพียงพอ

วิธีที่ 2 ก็คือ ในฐานะที่เป็นผู้เสนอความคิดเองที่จะเปลี่ยนบางอย่าง อันนี้เป็นสิ่งที่เราพยายามทำกันในช่วงสัมมนา 2 วันนี้ เห็นมีการตั้งกลุ่มทางด้านเศรษฐกิจ ทางด้านการศึกษา อันนี้คล้ายๆ ผมมองว่าเป็นบทบาทของผู้เสนอทางเลือก (option) ต่างๆ ให้สังคมทั่วไปพิจารณา คือเป็นคนออกความคิดเอง ผมเห็นว่ามี 2 ประเด็น เป็นจุดใหญ่ที่สุดคือ

หนึ่ง เสนอความคิดเองแล้วทำเอง สอง พยายามปลูกฝังความสำนึกให้กับคนอื่นที่จะเป็นผู้คิดต่อไป แต่ทั้งหมดนี้ มีอยู่อย่างหนึ่งที่แก้ไม่ตก ในตัวผมเองนั้นอาจจะต้องคิดต่อไป คือเรามีความเห็นร่วมกัน เราถึงมาที่นี้ แต่ในขณะที่เดียวกัน เราก็ยกยอกให้คนอื่นตัดสินใจด้วยตนเอง

ผมไม่ทราบว่าจะแก้ปัญหานี้ได้อย่างไร เราจะเอาความคิดที่ว่า ควรใช้ภูมิปัญญาไทย ควรให้ประชาชนรู้ว่ามันเป็นประโยชน์ให้มากที่สุด โดยการนำไปยึดเยียดใส่ให้คนทั่วไปหรือเปล่า หรือเพียงแต่ให้ข่าวสารข้อมูล (information) หรือว่าถ้าหมู่บ้านยังไม่อยากเล่นด้วยกับเรา อยากเป็นแบบฝรั่งก็ปล่อยให้ไป อันนี้ผมคิดว่าในที่สุดเราต้องมีจุดยืน แต่ละคนก็มีจุดยืน คือถ้าคิดว่าความคิดนี้ถูกต้องแล้วจะใช้วิธียึดเยียดก็เอา นี่ก็เป็นจุดยืนแบบหนึ่ง หรืออีกวิธีหนึ่งก็คือ บอกว่าไม่ยึดเยียด แต่จริงก็ยึดเยียด ตรงนี้ผมไม่ทราบว่าทางออกจะเป็นอย่างไร เพราะมันเป็นปัญหาเก่า อันนี้อยากให้ทุกคนตัดสินใจเอง

ปัจฉิมคณา

โดย พระมหาประยูร มีฤกษ์

เรามาร่วมกันในที่นี้ มีไว้เพียงเพื่อทำการสำเร็จความใคร่ทางปัญญา แต่มุ่งในทางปฏิบัติด้วย แล้วลักษณะร่วมที่น่าจะเป็นไปได้ ก็เป็นอย่างที่ อ.มารคได้อภิปรายมา คือ ให้มีการตกลงกันว่า ในแต่ละช่วงนั้นสังคมไทยมีปัญหา เรายกปัญหานี้ขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางการศึกษา หรือปัญหาทางเศรษฐกิจ แล้วก็มาคิดถึงวิธีแก้ ซึ่งถ้าพูดอย่างพระก็เป็น approach แบบพระ คือเริ่มจากทุกข์อันเป็นตัวปัญหา แล้วพยายามหาสาเหตุคือสมุทัย แล้วเรามีความหวังว่าจะมีทางออกคือนิโรธ แล้วจะทำอย่างไรคือมรรคอันเป็นข้อสุดท้าย การที่เรามาระดมความคิดเห็นนั้นก็คือมรรควิธีแบบหนึ่ง เราควรมาพิจารณากันว่ามรรควิธีอันนี้เราจะได้มาอย่างไร เราจะอาศัยภูมิปัญญาอย่างไร อันนี้ก็ขึ้นอยู่กับตัวปัญหาที่ว่า ปัญหาที่มันเกิดขึ้นนั้น เป็นปัญหาที่เกิดจากสังคมไทยอย่างเดียว หรือเป็นเพราะมีวิธีการใหม่ที่เราเอามาแก้ปัญหา ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่เหมาะสมกับสังคมไทย แล้วมันก็เกิดผลเสีย (side effect) ขึ้นมาทำอย่างไรจึงจะสามารถป้องกันผลเสียดังกล่าว

ฉะนั้น เราก็มาระดมความคิดเห็นว่า ภูมิปัญญาแบบไหนที่จะใช้ได้เหมาะกับบริบทของสังคมไทย โดยไม่เกิด side effect ขึ้นมา อันนี้คิดว่าเป็นกฎที่เราต้องการอย่างยิ่ง ถ้าจะตั้งคำถามต่อไปว่าเราควระโยงกลับไปหาภูมิปัญญาอันใด สิ่งนั้นมีอยู่หรือไม่อย่างไร ซึ่งอาจมาคิดว่าคำว่าฐานประเพณีนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เพราะว่าเมื่อเรากำหนดถึงผลในทางสังคม ฐานประเพณีนั้นจำเป็น เพราะว่าเมื่อท่านต้องการที่จะมาแก้ไข มันจะมาตอบคำถามที่ว่าเราจะเอาไปปฏิบัติได้อย่างไร จะทำให้ชาวบ้านยอมรับได้อย่างไร อันนั้นก็หมายความว่าวิธีที่เราแก้มัน มันจะต้องสอดคล้องกับความเชื่อของชาวบ้านที่มีอยู่บางประการ แล้วอธิบายให้มันโยงกับความเชื่อของชาวบ้าน นั่นก็คือการกลับไปค้นหาและศึกษาภูมิธรรมเพื่อมีผลในการปฏิบัติ อย่างจุดที่พูดถึงภูมิธรรมขององค์ความรู้ของสังคมไทย สิ่งหนึ่งซึ่งอาจมาเห็นอยู่ในใจ แล้วคิดว่าเป็นคำพูดที่เหมาะสมของ อ.ป๋วย เองก็บอกว่า เมื่อสังคมไทยมีปัญหา คนยุคนี้สมัยนี้มีทางแก้ปัญหานั้นอย่างไรโดยไม่ต้องเปิดตำรา เราสามารถที่จะทำเช่นนั้นได้ไหม นั่นคือโยงประสบการณ์ของสังคมไทยเก่าที่มีอยู่นั้นได้ไหม หรือหาวิธีอันใดก็ตาม ที่คนในยุคสมัยเดียวกันคิดค้นขึ้นมาและเรียนจากบทเรียนนั้น เราทำได้หรือไม่ ถ้าไม่ได้ จะทำอย่างไร อาจมาคิดว่ามีอยู่วิธีหนึ่งซึ่งเรากำลังเสนอกันอยู่นั้นก็คือว่า การศึกษาส่วนดีจากลัทธิวิธีการอื่นๆ เช่น ทางด้านเศรษฐกิจอาจจะศึกษามาร์กซิสต์ก็ได้

เรามาประชุมกันที่ชายหาดก็จริง แต่สิ่งที่เราพูดและประเมิณกันในทางความคิด ก็คงจะไม่เหมือนกับ
เสียงคลื่นหรือคลื่นกระทบฝั่ง

หนังสือเล่มของสำนักพิมพ์อักษรสาส์น

สถาบันปรีดี พนมยงค์

ที่วางตลาดแล้ว

1. ปรีดีนิวัติ สัจจะคืนเมือง	75 บาท
ประมวลข่าวและนันทาทัศนะเนื่องในงานอิฐธาตุ	
รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ 7-1 พ.ค. 29	
2. ความคิดที่ขัดขวางและส่งเสริมประชาธิปไตยของไทย	30 บาท
ส. ศิวรักษ์	
3. ความคิดที่ขัดขวางและส่งเสริมประชาธิปไตยของไทย	
ฉบับรวมเล่มสมบูรณ์	ปกแข็ง ปอนด์ 80 บาท
ส. ศิวรักษ์	ปกอ่อน ปอนด์ 60 บาท
	ปกอ่อน ปรีฟ 45 บาท
4. พระราชอินทร์แผ่นดิน : พลังการต่อสู้ของดอกไม้และลูกประคำ	
ธานีรินทร์ จามวิทยาพงศ์ เรียบเรียง	ปอนด์ 65 บาท
	ปรีฟ 48 บาท
5. ความคิดสหกรณ์ของปรีดี พนมยงค์	
ฉัตรทิพย์ นาถสุภา	
และปรีดี พนมยงค์ กับการสร้างสรรค์สหกรณ์อย่างไทย	
สันติสุข โสภณศิริ	30 บาท
6. จริยธรรมของหนังสือพิมพ์	ปอนด์ 18 บาท
สุภา ศิริमानนท์	
7. จากมหาสงครามสู่สันติภาพ	30 บาท
ทศ พันธุมเสน	
จินตนา ยศสุนทร	

8. พุทธศาสนานิกายจีน	20 บาท
ทาคาชิ อิโรเสะ เขียน	
วเนช แปล	
9. ลอกคราบวัฒนธรรมฝรั่ง	36 บาท
ส. ศิวรักษ์	
10. ทะไลลามะ กับวิกฤตการณ์ในทิเบต	40 บาท
ประมวลข่าว บทความและนันทาสันตะ	
ว่าด้วยองค์ทะไลลามะและปัญหาทิเบต	

OCCASIONAL PAPERS

I. The Value of Human Life in Buddhist Thought	20 Baht
II. Development for Peace	30 Baht
III. Buddhism and the socio-political Setting	30 Baht
For the Future Benefit of Mankind	
IV. Science, Technology and Spiritual Values	20 Baht
A South-East Asian Approach to Modernization	
V. Thai Thoughts on the One Hundredth Anniversary	30 Baht
of Diplomatic Relations Between Japan and Siam	
I-V By Sulak Sivaraksa	
VI. Struggling Dove and Plastic Lotus	40 Baht
Peacemaking in Thai Society	
By Chaiwat-Suwanna Satha-Anand	

สนใจติดต่อสั่งซื้อ โดยส่งธนบัตรหรือตัวแลกเงิน ในนาม น.ส.มณีวรรณ สุรมิตรานนท์ ส่งจ่าย
 ป.ณ.คธวาท ที่อยู่ สถาบันปรีดี พนมยงค์ 303/7 ซ.สันติภาพ ถ.นเรศ บางรัก กทม.10500
 บริการจัดส่ง ฟรี

THE PRIDI BANOMYONG INSTITUTE :

ESTABLISHED ON 4th SEPTEMBER 1986 AS A NON-GOVERNMENT, NON-PROFIT THAI INSTITUTION FOR THE PROMOTION OF ACTIVITIES WHICH FURTHER THE DEMOCRATIC PROCESSES WITHIN THAI SOCIETY , STRENGTHEN THE VOICES OF DISADVANTAGED SOCIAL GROUPS, LEAD TO GREATER MUTUAL UNDERSTANDING AMONG DIFFERENT SOCIAL GROUPS, AND CONTRIBUTE TO THE SEARCH FOR "THAI" WAYS OF NATIONAL AND SOCIAL DEVELOPMENT.

THE INSTITUTE'S KEY GOALS FOR THAI SOCIETY :

DEMOCRATIC PARTICIPATION, SOCIAL JUSTICE, PEACEFUL CO-EXISTANCE AND SELF-RELIANCE.

LEGAL STATUS :

The PRIDI BANOMYONG INSTITUTE is governed by the PRADIST MANUDHARM FUND, a special fund set up by the PRIDI BANOMYONG FOUNDATION to deal with the administration and financing of the Institute . Legally, the Pridi Banomyong Institute is part of the Pridi Banomyong Foundation, a foundation registered with the Thai government. The Institute, however, has its own separate functions and management.

CHAIRPERSON OF THE PRIDI BANOMYONG FOUNDATION' S BOARD OF TRUSTEES AND OF THE PRADIST MANUDHARM FUND'S EXECUTIVE COMMITTEE :

Thanpuying (Lady) Phoonsuk Banomyong (Mr.Pridi Banomyong's widow)

ADMINISTRATORS OF THE PRIDI BANOMYONG INSTITUTE :

Mr.Sulak Sivaraksa, Director. Mr.Jon Ungphakorn, Deputy-Director.

OFFICE OF THE INSTITUTE :

Fourth floor, Supharos Cafe,
1705 Rama 4 Road,
Pathumwan, Bangkok 10500, Thailand.
Tel. 252-5940